

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे
मराठी विभाग

एम. ए.

अभ्यासक्रम

(शैक्षणिक वर्ष २०२६-२७ पासून पुढे)

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

मराठी विभाग

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण - २०२० अंतर्गत

एम. ए. मराठी अभ्यासक्रम निर्मिती तज्ज्ञ समिती

सन २०२६-२७

अ. क्र.	सदस्यांची नावे	पद
१.	डॉ. तुकाराम रोंगटे	अध्यक्ष (विभागप्रमुख)
२.	डॉ. प्रभाकर देसाई	सदस्य
३.	डॉ. संजय करंदीकर	सदस्य
४.	डॉ. अनिल सपकाळ	सदस्य
५.	डॉ. केशव सखाराम देशमुख	सदस्य
६.	डॉ. आशुतोष पाटील	सदस्य
७.	डॉ. चंद्रकांत वाघमारे	सदस्य
८.	डॉ. प्रमोद पडवळ	सदस्य
९.	डॉ. मनीषा नेसरकर	सदस्य
१०.	डॉ. उमेश सिरसट	सदस्य

विभागाविषयी

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या (पूर्वीचे पुणे विद्यापीठ) स्थापनेची जी उद्दिष्टे ठरवण्यात आली होती, त्या उद्दिष्टांच्या अनुषंगाने १९५० मध्ये मराठी विभागाची स्थापना करण्यात आली. मराठी विभागाला विभागप्रमुख म्हणून अनेक गुणवंत अभ्यासक, संशोधकांचा वारसा लाभला. मध्ययुगीन मराठी भाषा आणि साहित्याचे संशोधक-अभ्यासक प्रा. शं. गो. तुळपुळे हे विभागाचे पहिले प्रमुख होते. त्यांनी विभागातील कामकाजाचा आणि कार्यप्रणालीचा पाया रचला. त्यांना मदत करण्यासाठी त्यावेळी फारसे प्राध्यापक नसले तरी, त्यांनी अभ्यागत प्राध्यापकांच्या मदतीने विभागातील विविध उपक्रमांचे व्यवस्थापन व सरंचन केले. लेखक आणि समीक्षक प्रा. रा. श्री. जोग यांनी महत्त्वाचे लेखन केले. त्यानंतर डॉ. पु. ग. सहस्रबुद्धे, डॉ. व्ही. बी. पाठक, डॉ. व्ही. व्ही. पटवर्धन, डॉ. रा. शं. वाळिंबे, डॉ. व्ही. आर. करंदीकर, डॉ. अनुराधा पोतदार पुणे शहरातील शिक्षणाच्या वैभवशाली परंपरेशी संबंधित असलेल्या विविध महाविद्यालयांतील मराठीचे सर्व दिग्गज आणि विभागप्रमुख पदव्युत्तर मराठीच्या विद्यार्थ्यांना शिकवत असत. डॉ. तुळपुळे यांच्यानंतर विभागप्रमुख म्हणून डॉ. रा. शं. वाळिंबे यांनी पदभार स्वीकारला. विभागाचा अधिक विकास करण्यासाठी त्यांनी सर्वतोपरी प्रयत्न केले. त्यांनी 'एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्राची सामाजिक पुनर्घटना' हा दुर्मिळ ग्रंथ त्यांच्या संशोधनवृत्तीची साक्ष देतो. डॉ. मु. श्री. कानडे यांच्या कारकिर्दीत या विभागाने अजून वेगाने पुढे पाऊल टाकले. त्यांना एक दशकभर काम करण्याची संधी मिळाली. त्यांच्या कारकिर्दीत कायमस्वरूपी सहकाऱ्यांची संख्या जास्त होती. डॉ. सु. रा. चुनेकर आणि डॉ. कल्याण काळे यांनी त्यांच्या पावलावर पाऊल ठेवून मराठीच्या अभ्यासाची दिशा विस्तारली. त्यानंतर डॉ. आनंद यादव, डॉ. नागनाथ कोत्तापल्ले यांनीही विभाग अधिक समाजाभिमुख करण्याचा प्रयत्न केला. डॉ. कोत्तापल्ले सर मराठी विभागप्रमुख पदावरून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, छत्रपती संभाजीनगर येथे कुलगुरू म्हणून रुजू झाले, ही विभागासाठी गौरवाची बाब आहे. डॉ. अविनाश आवलगावकर यांनी महानुभाव साहित्यात महत्त्वाचे संशोधन केले. तर डॉ. मनोहर जाधव यांनी आधुनिक मराठी साहित्याच्या दृष्टीने नवनवे ग्रंथलेखन केले. प्रामुख्याने साठोत्तरी साहित्यप्रवाह हा त्यांच्या आस्थेचे केंद्र होते. डॉ. विद्यागौरी टिळक यांच्या कार्यकाळात 'एकोणिसावे शतक : भाषा इतिहास आणि संस्कृती' हा बृहत्तम शोध प्रकल्प राबवला. त्यामुळे एकोणिसाव्या शतकातील अनेक घटनांकडे नव्या दृष्टीने बघणे शक्य झाले.

अभ्यासक्रमाविषयी

पदव्युत्तर मराठी :

- कालावधी : २ वर्षे
पात्रता : पदवी मराठी (विशेष व सामान्य स्तर) उत्तीर्ण
प्रवेश क्षमता : ६० विद्यार्थी
प्रवेश प्रक्रिया : प्रवेश परीक्षा व गुणवत्तेनुसार
प्रवेश शुल्क : सावित्रीबाई फुले विद्यापीठाने निर्धारित केल्याप्रमाणे.

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे

PROGRAMME EDUCATIONAL OBJECTIVES (PEOs) :

१. मराठी भाषा व साहित्याबद्दलचे प्रगत ज्ञान होणे.
२. भाषाव्यवहार व साहित्यव्यवहार ह्यांचे परस्परसंबंध समजणे.
३. साहित्यकृती व भोवतालच्या सामाजिक-सांस्कृतिकादी व्यवहारांचे परस्परसंबंध समजणे.
४. विविध ऐतिहासिक परंपरा व समकालीन साहित्य प्रवाहाबद्दलची जाणीव विकसित होणे.
५. साहित्यप्रकार, विशिष्ट कालखंडातील सामाजिक-राजकीय आदि संदर्भ, लेखक, वाचक यांचा कलाकृतीशी असलेल्या संबंधांची जाणीव आणि त्या दृष्टीने अभ्यासाची क्षमता विकसित होणे.
६. साहित्याचे स्वरूप, त्यासंबंधीचे विविध प्रश्न, साहित्याकडे पाहण्याचे विविध दृष्टिकोन याबाबतचे ज्ञान होणे.
७. साहित्यकृतीचे आकलन, विवेचन, विश्लेषण, मूल्यमापन याबाबतच्या विविध परिप्रेक्ष्यांचे ज्ञान होणे.
८. साहित्य आणि समीक्षा सिद्धान्ताचे सूक्ष्म आकलन होणे.
९. सर्जनात्मक आणि समीक्षात्मक भाषिक आविष्कारासाठीची कौशल्ये विकसित होणे.
१०. आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या पार्श्वभूमीवर भाषा उपयोजन आणि साहित्यनिर्मितीविषयीचे भान निर्माण होणे.

अभ्यासक्रमाची अध्ययन निष्पत्ती :

PROGRAMME OUTCOMES (POs) AND PROGRAMME SPECIFIC OUTCOMES (PSOs) :

- हा अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यानंतर विद्यार्थ्यांमध्ये पुढील क्षमतांचा विकास होईल.
१. पदव्युत्तर पातळीवरील विद्यार्थ्यांच्या वाङ्मयीन आणि जीवनविषयक जाणिवा समृद्ध होतील.
 २. साहित्यकृतीच्या चिकित्सक अभ्यासाची प्रवृत्ती वृद्धिंगत होईल.
 ३. भाषिक जाणिवा विकसित करून कौशल्यात्मक उपयोजनासाठी सिद्ध होतील.
 ४. विविध जीवनक्षेत्रातील भाषाविषयक कौशल्ये ग्रहणानंतर रोजगारक्षमतांची आणि प्राविण्यांची निर्मिती होईल.
 ५. विशिष्ट कालखंडातील साहित्यनिर्मितीच्या प्रेरणा व प्रवृत्ती लक्षात घेऊन साहित्याचे नेमके आकलन करून घेता येईल.
 ६. तौलनिक अभ्यास, भाषांतर मीमांसा, प्रभाव अभ्यास, आंतरविद्याशाखीय दृष्टी, परभाषेतील समकालीन साहित्यकृती, वाङ्मयेतिहास, संस्कृती अभ्यास, भाषिक अभ्यास याद्वारे साहित्याच्या अभ्यासाला परिपूर्णता आणता येईल.

७. पौरात्य व पाश्चात्य साहित्यविचार, साहित्यसिद्धांत, समीक्षा, साहित्यविमर्श, विविध वाङ्मयीन संप्रदाय, वेळोवेळी उद्भवणाऱ्या जीवनविषयक व वाङ्मयीन चर्चा, संकल्पना यांचा पैस विद्यार्थ्यांना परिचित होईल.
८. संशोधनाची निरनिराळी अंगे तसेच विविध पद्धतींचा अभ्यास करता येईल.
९. वाङ्मयीन मूल्यांचे आणि जीवनमूल्यांचे संस्कार विद्यार्थ्यांमध्ये रुजविण्यास मदत होईल.
१०. वाचन, आस्वादन, विश्लेषण, वर्गीकरण, मूल्यनिर्णयन या प्रक्रियेतून विद्यार्थ्यांची वाक्य आकलनाची क्षमता वृद्धिंगत होईल.
११. साहित्य आणि संस्कृती यांचा परस्पराश्रयी संबंध जागतिक परिप्रेक्ष्यात लक्षात घेण्याची क्षमता व कौशल्ये निर्माण होतील.
१२. मराठी भाषा, साहित्य आणि संस्कृती यांच्या अनुबंधाचा शोध घेता येईल.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुणे
मराठी विभाग

पदव्युत्तर श्रेयांक आराखडा

स्तर – ६.० (Level – 6.0)

प्रथम वर्ष – प्रथम सत्र

Credit Major / Elective		Research Methodology	Internship On Job Training (OJT)	Research Project	Total Credit
Major Core	Major Elective				
MARDSC 01 भाषाविष्कार आणि साहित्यव्यवहार Credit : 3T+1P= 4	MARDSE 01 भाषाव्यवहार आणि भाषिक कौशल्ये Credit : 2T+2P= 4	MARRM साहित्यसंशोधन Credit : 4T= 4	-	-	22
MARDSC 02 साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : संकल्पना आणि स्वरूप Credit : 3T+1P= 4	MARDSE 02 मराठी व्याकरण Credit : 3T+1P= 4				
MARDSC 03 आधुनिक मराठी साहित्याचा इतिहास (१८०० ते १९४५) Credit : 3T+1P=4	MARDSE 03 विशिष्ट साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास : ग्रामीण आणि दलित Credit : 4T= 4				
MARDSC 04 साहित्यकृतीचा संहितालक्ष्यी अभ्यास Credit : 1T+1P= 2	MARDSE 04 मध्ययुगीन साहित्यप्रवाह महानुभाव : Credit : 3T+1P= 4				
	MARDSE 05 भारतीय साहित्याचा अभ्यास Credit : 3T+1P= 4				
	MARDSE 06 मराठी वैचारिक साहित्य Credit : 3T+1P= 4				
	MARDSE 07 साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया १ : Credit : 2T+2P= 4				
	MARDSE 08 तौलनिक साहित्याभ्यास Credit : 4T = 4				
	MARDSE 09 मराठी ग्रंथइतिहास Credit : 3T+1P= 4				
	MARDSE 10 लोकप्रिय साहित्य Credit : 4 T= 4				

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुणे
मराठी विभाग

पदव्युत्तर श्रेयांक आराखडा

स्तर – ६.० (Level – 6.0)

प्रथम वर्ष – दुसरे सत्र

Credit Major / Elective		Research Methodology	Internship On Job Training (OJT)	Research Project	Total Credit
Major Core	Major Elective				
MARDSC 05 आधुनिक भाषाविज्ञान Credit : 3T+1P= 4	MARDSE 11 प्रसारमाध्यमे आणि भाषाव्यवहार Credit : 2T+2P= 4	-	साहित्यविषयक शासकीयनिमशासकीय / संस्था, नाट्यसंस्था, जाहिरातसंस्था, विविध माध्यमांची कार्यालये, भाषाविषयक सेवाक्षेत्र येथे	-	22
MARDSC 06 साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : कथनात्म Credit : 3T+1P= 4	MARDSE 12 ग्रंथप्रकाशन आणि संपादन Credit : 2T+2P= 4		प्रत्यक्ष कार्यानुभव घेऊन विस्तृत कार्यानुभव प्रकल्प सादर करणे. Credit : 4P= 4		
MARDSC 07 आधुनिक मराठी साहित्याचा इतिहास (१९४५ ते २०१०) Credit : 4T=4	MARDSE 13 विशिष्ट साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास आदिवासी आणि स्त्रीवादी : Credit : 4T= 4				
MARDSC 08 साहित्यकृतीचा लेखकलक्ष्यी अभ्यास Credit : 2T = 2	MARDSE 14 मध्ययुगीन साहित्यप्रवाह संत : साहित्य Credit : 3T+1P= 4				
	MARDSE 15 विश्वसाहित्याचा अभ्यास Credit : 4T= 4				
	MARDSE 16 साहित्यकृतीचे माध्यमांतर Credit : 3T+1P= 4				
	MARDSE 17 साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया २ : Credit : 2T+2P= 4				
	MARDSE 18 प्रभाव अभ्यास Credit : 4T = 4				
	MARDSE 19 कृत्रिम बुद्धिमत्ता आणि मराठी भाषिक उपयोजन Credit : 2T+2P= 4				
	MARDSE 20 बालसाहित्य Credit : 4 T= 4				

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुणे
मराठी विभाग

पदव्युत्तर श्रेयांक आराखडा

स्तर - ६.५ (Level – 6.5)

द्वितीय वर्ष - तिसरे सत्र

Credit Major / Elective		Research Methodology	Internship On Job Training (OJT)	Research Project	Total Credit
Major Core	Major Elective				
MARDSC 09 साहित्यशास्त्र आणि साहित्यसमीक्षा Credit : 4T= 4	MARDSE 21 भाषा साहित्य आणि आधुनिक तंत्रज्ञान , Credit : 2T+2P= 4	-	-	MARRP 01 संशोधन प्रकल्प Credit : 4P = 4	22
MARDSC 10 साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : कविता Credit : 3T+1P= 4	MARDSE 22 लोकसाहित्य आणि लोककला Credit : 2T+2P= 4				
MARDSC 11 समाजभाषाविज्ञान Credit : 3T+1P=4	MARDSE 23 वाङ्मयीन संस्कृती Credit : 4T= 4				
MARDSC 12 साहित्यकृतीचा भाषालक्ष्यी अभ्यास Credit : 2T = 2	MARDSE 24 मध्ययुगीन साहित्यप्रवाह पंडिती : साहित्य Credit : 3T+1P= 4				
	MARDSE 25 भाषांतरविद्या Credit : 3T+1P= 4				
	MARDSE 26 मराठी गद्यलेखन परंपरा Credit : 4T= 4				
	MARDSE 27 बोली अभ्यास Credit : 2T+2P= 4				
	MARDSE 28 शैलीवैज्ञानिक अभ्यास Credit : 3T+1P= 4				
	MARDSE 29 वाङ्मयेतिहास लेखनविद्या Credit : 2T+2P= 4				
	MARDSE 30 विज्ञानसाहित्य Credit : 4 T= 4				

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुणे
मराठी विभाग

पदव्युत्तर श्रेयांक आराखडा

स्तर - ६.५ (Level – 6.5)

द्वितीय वर्ष - चौथे सत्र

Credit Major / Elective		Research Methodology	Internship On Job Training (OJT)	Research Project	Total Credit
Major Core	Major Elective				
MARDSC 13 आधुनिक समीक्षासिद्धांत Credit : 2T+2P= 4	MARDSE 31 उद्योगव्यवस्थाबाजारपेठा आणि , व्यावसायिक भाषिक उपयोग Credit : 2T+2P= 4	-	-	MARRP 02 संशोधन प्रकल्प Credit : 6P = 6	22
MARDSC 14 साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास नाटक : Credit : 3T+1P= 4	MARDSE 32 लोकरंगभूमी Credit : 2T+2P= 4				
MARDSC 15 साहित्याभ्यास आणि आंतरविद्याशाखीयता Credit : 3T+1P=4	MARDSE 33 संस्कृती अभ्यास Credit : 4 T= 4				
	MARDSE 34 मध्ययुगीन साहित्यप्रवाह : बखर आणि शाहिरी साहित्य Credit : 2T+2P= 4				
	MARDSE 35 भाषांतरमीमांसा Credit : 3T+1P= 4				
	MARDSE 36 मराठी बोलीचा क्षेत्रीय अभ्यास Credit : 2T+2P= 4				
	MARDSE 37 सौंदर्यशास्त्र Credit : 4T= 4				
	MARDSE 38 साहित्याचा कालखंडात्मक अभ्यास : यादवकाळ Credit : 4T = 4				
	MARDSE 39 मराठी भाषा व साहित्याचे अध्यापन Credit : 2T+2P= 4				
	MARDSE 40 वाङ्मयीन चळवळी Credit : 4 T= 4				

सत्र : १

MARDSC 01 भाषाविष्कार आणि साहित्यव्यवहार (Credit: 03(T)+01(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. आविष्काराच्या विविध रूपांच्या पार्श्वभूमीवर भाषिक आविष्काराचे रूप समजून घेणे.
२. भाषिक सर्जनशीलतेची प्रक्रिया समजून घेणे.
३. भाषिक आविष्काराच्या विविध रूपांचा परिचय करून घेणे.
४. भाषा आणि साहित्य यांच्या सहसंबंधांचे स्वरूप अभ्यासणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	भाषेचे संस्थात्मक स्वरूप: भाषेचे स्वरूप व कार्ये भाषेची सर्जनशीलता : भाषिक पर्यावरण व सर्जनशीलता भाषिक सर्जनशीलतेचे स्वरूप आणि स्थल-काल-व्यक्तीसापेक्ष रूपे	१५	१
२.	भाषिक आविष्कार : आविष्काराचे प्रकार - मौखिक आणि लिखित भाषाविष्कार आणि कलाव्यवहार	१५	१
३.	भाषा आणि साहित्य : साहित्याचे माध्यम म्हणून भाषेचे कार्य आणि भाषेची वैशिष्ट्ये भाषेच्या कथनात्म, कवितात्म आणि नाट्यात्म रूपाचे स्थूल स्वरूप	१५	१
४.	प्रात्यक्षिक : भाषेच्या मौखिक व लिखित रूपांची पाहणी, कालिक वर्गीकरण करणे, स्थलकालव्यक्तीसापेक्ष भाषेची व भाषिक आविष्काराची भाषावैज्ञानिक पडताळणी, अर्थव्यवस्था, जातीव्यवस्था, लिंगभेद यानुसार भाषिक आविष्कार पडताळणी व अर्थनिर्णयन, कविता, कथा-कादंबरी, नाटक इत्यादी साहित्यप्रकारातील भाषिक रूपे वर्गीकृत करणे, लिपी व लेखनव्यवस्था यातील फरक पडताळणी.	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos) :

१. आविष्काराच्या विविध रूपांच्या पार्श्वभूमीवर भाषिक आविष्काराचे रूप समजून घेतले.
२. भाषिक सर्जनशीलतेची प्रक्रिया आकलन होते.
३. भाषिक आविष्काराच्या विविध रूपांचा परिचय होतो.
४. भाषा आणि साहित्य यांच्यातील सहसंबंध समजतात.

संदर्भ ग्रंथ :

१. कालेलकर, ना. गो. : भाषा आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९६२.
२. काळे, कल्याण/शहा मृणालिनी (संपा.) : निवडक भाषा आणि जीवन, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९८.
३. कुलकर्णी, मधू : ललित साहित्याच्या आकृतिबंधांची जडणघडण, शुभदा सारस्वत प्रकाशन, पुणे, १९८७.

४. कुंडले, म. बा. : सर्जनशीलता, नूतन प्रकाशन, पुणे.
५. केळकर, अशोक : मध्यमा-भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९६.
६. केळकर, अशोक : वैखरी, मॅजेस्टिक, मुंबई, १९८३.
७. केळकर, अशोक : रुजुवात, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, २००८.
८. गवस, राजन आणि इतर : भाषिक सर्जन आणि उपयोजन, दर्या प्रकाशन, पुणे, २०१२.
९. ग्रामोपाध्ये, सुरेंद्र (संपा.) : भाषाव्यवहार व भाषाशिक्षण, कासेगाव एज्युकेशन सोसायटी, कासेगाव, २००६.
१०. जोशी, श्रीपाद : संवादशास्त्र, विजय प्रकाशन, नागपूर, १९९८.
११. नेमाडे, भालचंद्र : साहित्याची भाषा, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८९.
१२. पाटील, आनंद : सृजनात्मक लेखन, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००५.
१३. पानसे, मु.ग. (संपा.) : भाषा – अंतःसूत्र आणि भाषाव्यवहार, म.सा.प. प्रकाशन, पुणे, १९६७.
१४. बेलवलकर, सुमन : भाषा – स्वरूप आणि कार्य, य.च. मु. वि., नाशिक, १९९४.
१५. भागवत, गीता : प्रशासनिक मराठी भाषेचा विकास, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई, १९९६.
१६. राजाध्यक्ष, मंगेश विठ्ठल : भाषाविवेक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९९७.
१७. लेले, वामन : भाषा: स्वरूप, सामर्थ्य आणि सौंदर्य, राजहंस प्रकाशन, पुणे, २००५.
१८. सारंग, विलास : सर्जनशोध आणि लिहिता लेखक, मौज प्रकाशन, मुंबई.
१९. Bakhtin M.M. : Speech Genres and Other Late Essays, University of Texas Press, Austin, 1986.
२०. Bloomfield, Leonard : *Language*, New York, 1933.
२१. Carroll, John B. : *The Study of Language*, Cambridge, 1961.
२२. Kernan A.B. : An Essay on Literature and Society, Princeton University Press, Princeton, 1982.
२३. Pedersen, Holger, *Discovery of Language*, Bloomington. 1962.
२४. Sapir, Edward, *Language*, New York, 1921.

MARDSC 02 : साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : संकल्पना आणि स्वरूप (Credit: 03(T)+01(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. साहित्यप्रकाराची संकल्पना समजून घेणे.
२. साहित्यप्रकाराच्या संकल्पनेची ऐतिहासिक जडणघडण समजून घेणे.
३. साहित्यव्यवहारातील संकेतव्यूहाचे स्वरूप ध्यानात घेणे.
४. साहित्यप्रकाराच्या संकल्पनेचा साहित्येतिहासाशी असलेला संबंध ध्यानात घेणे.
५. साहित्यप्रकाराच्या संकल्पनेचा साहित्यकृतीच्या समीक्षाव्यवहाराशी असलेला संबंध स्पष्ट करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	अ) साहित्यप्रकाराची संकल्पना, स्वरूप, प्रकारात्मक अभ्यासाचे वेगळेपण. आ) साहित्यप्रकाराच्या संकल्पनेचा विकास : ऐतिहासिक पार्श्वभूमी- भारतीय आणि पाश्चात्य इ) साहित्यप्रकार आणि वर्गीकरणाची संकल्पना : वर्गीकरणासाठीचे	१५	१

	निकष, मर्यादा, इत्यादी. ई) साहित्यप्रकारांची व्यवस्था – साहित्यप्रकारांचे परस्परसंबंध (प्रधान-गौण, मुख्य-उप, श्रेष्ठ-निम्न, शुद्ध-मिश्र इ. कल्पनांचा ऊहापोह)		
२.	अ) साहित्यप्रकार आणि साहित्येतिहास आ) विशिष्ट साहित्यप्रकाराची ऐतिहासिक जडण-घडण इ) साहित्यप्रकार आणि रूप – आशय यांचे परस्परसंबंध	१५	१
३.	अ) साहित्यप्रकार आणि सामाजिक दृष्टिकोन, विविध अभ्यासप्रणाली आ) साहित्यप्रकाराचा अभ्यास आणि विविध सिद्धान्तव्यूह / समीक्षापद्धती	१५	१
४.	प्रात्यक्षिक: मराठीमध्ये प्रचलित साहित्यप्रकारांची पाळेमुळे मौखिक परंपरेमध्ये शोधण्याचा कार्यानुभव. मध्ययुगीन व आधुनिक संहितांमधील प्रकारात्मक आकृतीबंधांचे नमुने पडताळणे. विशिष्ट साहित्यकृतीची प्रकारात्मक समीक्षा	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. साहित्यप्रकाराची संकल्पना समजते.
२. साहित्यप्रकाराच्या संकल्पनेची ऐतिहासिक जडणघडण लक्षात येते.
३. साहित्यव्यवहारातील संकेतव्यूहांचे आकलन होते.
४. साहित्यप्रकाराच्या संकल्पनेच्या विकासाचा साहित्येतिहासाशी असलेला परस्परसंबंध समजतो.
५. साहित्यप्रकाराच्या संकल्पनेचा साहित्यकृतीच्या समीक्षाव्यवहाराशी असलेला संबंध स्पष्ट होतो.

संदर्भ ग्रंथ :

- १ कर्ंदीकर, गो. वि. : ऑरिस्टॉटलचे काव्यशास्त्र, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २००२.
- २ जाधव, रा. ग. : निवडक समीक्षा, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००६.
- ३ थोरात, हरिश्चंद्र : कादंबरीविषयी, पद्मगंधा, पुणे, २००६.
- ४ थोरात, हरिश्चंद्र : कादंबरी : एक साहित्यप्रकार, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१०.
- ५ पाटणकर, रा. भा. : कांटची सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७७.
- ६ पाटणकर, रा. भा. : क्रोचेचे सौंदर्यशास्त्र, प्राज्ञ पाठशाळा वाई, १९७४.
- ७ पाटणकर, रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज, पुणे, १९८१.
- ८ पाटील, गंगाधर : समीक्षेची नवी रूपे, मुंबई, १९८१.
- ९ भागवत, श्री. पु. व इतर (संपा.): साहित्य : अध्यापन आणि प्रकार, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९८७.
- १० मालशे, मिलिंद : आत्मचरित्र आणि कथनमीमांसा, नवभारत, वाई, ऑक्टोबर-नोव्हेंबर १९९५.
- ११ मालशे, मिलिंद / जोशी, अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धांत, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
- १२ रसाळ, सुधीर : कविता आणि प्रतिमा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९८२.
- १३ पवार गो. मा. व हातकणंगलेकर म. द., मराठी साहित्य प्रेरणा व स्वरूप पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८६
- १४ Abrams, M. H. : The Mirror and The Lamp - Romantic Theory and the Critical Tradition, London, 1953.

- १५ Bakhtin, Mikhail : The Dialogic Imagination, Austin, 1981.
- १६ Bakhtin, Mikhail : Problems of Dostoevsky's Poetics, Minneapolis, 1984.
- १७ Bennett, Tony : Outside Literature, Taylor & Francis 2005.
- १८ Brooks, Cleanth, The Well-Wrought Urn : Studies in the Structure of Poetry, London, 1960.
- १९ Butcher, S. H. Aristotle's Theory of Poetry and Fine Art with a Critical Text and Translation of the Poetics, 1951.
- २० Crane, R. S. Ed. Critics and Criticism : Essays in Method, Chicago, 1957.
- २१ Croce, Benedetto; Trans. Ainslie, D. Aesthetic, Calcutta, 1922.
- २२ Culler, Jonathan, Structuralist Poetics, London, 1975.
- २३ Dubrow, H. Genre, London, 1982.
- २४ Duff, David, Ed. Modern Genre Theory, Harlow, 2000.
- २५ Fowler, A. Kinds of Literature : An Introduction to the Theory of Genres and Modes, Oxford, 1982.
- २६ Frye, Northrop : Anatomy of Criticism, Princeton, 1967.
- २७ Hernadi, Paul, Beyond Genre, Ithaca, 1978.
- २८ Malshe, Milind : Aesthetics of Literary Classification, Mumbai, 2003.
- २९ Medvedev, P. N.; Trans. Wehrle, A. G. The Formal Method in Literary Scholarship : A Critical Introduction to Sociological Poetics, Baltimore, 1978.
- ३० Strelka, P. Ed. Theories of Genre, 1972.
- ३१ Todorov, Tzvetan; Trans. Howard, R. The Fantastic : A Structural Approach to a Literary Genre, Ithaca, 1975.

MARDSC 03 आधुनिक मराठी साहित्याचा इतिहास (१८०० ते १९४५) (Credit:03(T)+01(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. साहित्येतिहासाच्या संकल्पनेचा अभ्यास आणि उपयोजन करणे.
२. साहित्यनिर्मितीच्या प्रेरणा, वृत्ती-प्रवृत्ती, प्रवाह-उपप्रवाह ह्यांचे स्वरूप अभ्यासणे.
३. साहित्यिक आणि सांस्कृतिक पर्यावरणाच्या संदर्भात परंपरा आणि नवता ह्यांची तत्त्वे निश्चित करणे.
४. साहित्यकृती, साहित्यिक, साहित्यप्रकार, विशिष्ट कालखंड ह्या संदर्भातून साहित्येतिहासाच्या अभ्यासाची क्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	साहित्येतिहासाची संकल्पना स्पष्ट करणे, १८०० ते १९४५ ह्या कालखंडाची राजकीय स्थित्यंतरे, सामाजिक पार्श्वभूमी आणि युरोपीय संस्कृति-संपर्काचा परिणाम, नवी शिक्षणव्यवस्था आणि शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण, मुद्रणकलाविकास, आणि साहित्यनिर्मिती, साहित्यनिर्मितीसाठी राज्यसत्ता आणि समकक्ष संस्थांचे प्रयत्न, धर्म-जात सुधारणा चळवळ, विविध पंथांचा उदय-विकास, विविध समाजप्रबोधन चळवळींचा उदय-विकास.	१५	१

२.	१८०० ते १८८५ या कालखंडातील भाषांतरित साहित्य, शालेय साहित्य, कोश-साहित्य, वृत्तपत्रे-नियतकालिके, निबंधलेखन इत्यादी. १८८५ ते १९२० ह्या कालखंडातील निबंधलेखन, कथा-कादंबरीलेखन, कवितालेखन, नाटकलेखन आणि समीक्षाव्यवहार	१५	१
३.	१९२० ते १९४५ ह्या कालखंडातील कथा-कादंबरीलेखन, कवितालेखन, नाटकलेखन आणि समीक्षाव्यवहार	१५	१
४.	प्रात्यक्षिक: १९ व्या शतकातील अक्षिप्त मराठी वाङ्मयाचा शोध घेणे, मुद्रित मराठी साहित्याचा शोध घेणे, नियतकालिकाचे स्वरूप अभ्यासणे, प्रबोधन चळवळीच्या वाटचालीचा आढावा घेणे.	१५	१

(सूचना : १८१८ ते १८८५ हा कालखंड अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असेल. १८८५ ते १९४५ हा कालखंड सत्रान्त परीक्षेसाठी असेल.)

अध्ययन निष्पत्ती (Cos) :

१. साहित्येतिहासाच्या संकल्पनेचा अभ्यास आणि उपयोजन होते.
२. साहित्यनिर्मितीच्या प्रेरणा, वृत्ती-प्रवृत्ती, प्रवाह-उपप्रवाह ह्यांचे स्वरूप समजते.
३. साहित्यिक आणि सांस्कृतिक पर्यावरणाच्या संदर्भात परंपरा आणि नवता ह्यांचे सहसंबंध समजतात.
४. साहित्यकृती, साहित्यिक, साहित्यप्रकार, विशिष्ट कालखंड ह्या संदर्भातून साहित्येतिहासाच्या अभ्यासाचे कौशल्ये विकसित होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. कीर, धनंजय/ मालशे, स. गं. (संपा.) : महात्मा फुले समग्र वाङ्मय, महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९८८.
२. कुरुंदकर, नरहर : धार आणि काठ, देशमुख आणि कं., पुणे, १९७१.
३. कुलकर्णी, गो. म. संपा. पुंडे, द दि : गांधीवाद आणि आधुनिक मराठी साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९५.
४. कुलकर्णी, गो.म. - मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी, मेहता प्रकाशन, पुणे.
५. कुलकर्णी, गो. म./कुलकर्णी, व. दि. : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड ६ वा, भाग पहिला (१९२० ते १९५० या कालखंडातील मराठी वाङ्मय), म. सा. प., पुणे, १९८८.
६. कुलकर्णी, वा. ल. : मराठी ज्ञानप्रसारक-इतिहास आणि वाङ्मयविचार, पॉप्युलर, मुंबई, १९६५.
७. कुलकर्णी, वा. ल. : विविधज्ञानविस्तार- इतिहास आणि वाङ्मयविचार, पॉप्युलर, मुंबई, १९७६.
८. कुलकर्णी, वि. ह. : मराठीतील निबंधवाङ्मय, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९८०.
९. खानोलकर गं. दे. : एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्र, साहित्य सहकार संघ, औरंगाबाद, १९७५.
१०. गणोरकर, प्रभा आणि इतर (संपा.) : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (१९२० पासून २००३ पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, २००४.
११. गेल, ऑम्ब्रेट : ज्योतिबा फुले आणि स्त्रीमुक्तीचा विचार, लोकवाङ्मयगृह, १९९०.
१२. चौगुले, वि. शं. : लघुनिबंध ते मुक्त गद्य, मॅजेस्टिक प्रकाशन, २००२.
१३. जोग, रा. श्री. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड चौथा, भाग पहिला (१८०० ते १८७४ या कालखंडातील मराठी वाङ्मय), म. सा. प., पुणे, १९६५.

१४. जोग, रा. श्री. (संपा.): मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड ५ वा, भाग पहिला (१८७५ ते १९२० या कालखंडातील मराठी वाङ्मय), म. सा. प., पुणे, १९७३.
१५. जोशी, सुधा : कथा – संकल्पना आणि समीक्षा, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०००.
१६. डहाके, वसंत आबाजी : मराठी साहित्य-इतिहास आणि संस्कृती, पॉप्युलर प्रकाशन, २००५.
१७. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
१८. दडकर, जया आणि इतर (संपा.) : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (आरंभापासून १९२० पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, १९९८.
१९. देऊळकर, चंद्रकांत : मराठी निबंध- लघुनिबंध : स्वरूप व विवेचन, १९८१.
२०. देशपांडे, अ. ना. (संपा.) : प्रदक्षिणा - खंड १, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे.
२१. देशपांडे, कुसुमावती : मराठी कादंबरी – पहिले शतक, मुंबई मराठी साहित्य संघ मुंबई, १९५४.
२२. देशपांडे, वि. भा. : मराठी नाटक-नाटककार – काळ आणि कर्तृत्व, खंड १ ते ३, दिलीपराज प्रकाशन, २००८.
२३. देशमुख, उषा (संपा.) : मराठी नियतकालिकांचा वाङ्मयीन अभ्यास, खंड दुसरा, मुंबई विद्यापीठ आणि स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, १९९४.
२४. परांजपे, मा. श्री. : मराठी समीक्षेचे आदिपर्व, पद्मश्री प्रकाशन, नागपूर, १९७१.
२५. पवार, गो. मा./ हातकणंगलेकर म. द. : निवडक मराठी समीक्षा, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, १९९९.
२६. पाटणकर, रा. भा. : अपूर्ण क्रांती, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९९९.
२७. पुरोहित, के. ज. (संपा.) : प्रातिनिधिक लघुनिबंधसंग्रह, साहित्य अकादमी, १९७२.
२८. पोतदार, द. वा. : मराठी गद्याचा इंग्रजी अवतार, व्हिनस प्रकाशन, पुणे.
२९. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड १ ते ५ श्रीविद्या, पुणे.
३०. मालशे, स. गं. : गतशतक शोधताना, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९८१.
३१. भागवत, दुर्गा (संपा.) : राजारामशास्त्री भागवत यांचे निवडक साहित्य, खंड १ ते ५, वरदा बुक्स, पुणे.
३२. यादव, आनंद : ललित गद्याचे तात्त्विक स्वरूप आणि मराठी लघुनिबंधाचा इतिहास, मेहता पब्लिकेशन्स, १९९५.
३३. वाळिंबे, रा. शं. : एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्राची सामाजिक पुनर्घटना, (भाग पहिला १८०० ते १८४५), प्रका. रा. शं. वाळिंबे, पुणे, १९६२.
३४. सरदार, गं. बा. आणि इतर : महाराष्ट्र जीवन – परंपरा, प्रगती आणि समस्या, खंड १ आणि २, मे. जोशी आणि लोखंडे प्रकाशन, १९६०.
३५. सुमंत, यशवंत/पुंडे, दत्तात्रय (संपा.) महाराष्ट्रातील जातिसंस्थाविषयक विचार, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९८८.

MARDSC 04 : साहित्यकृतीचा संहितालक्ष्यी अभ्यास (Credit:01(T) +01(P) =2)

उद्दिष्टे :

१. विशिष्ट संहिताकेंद्री अभ्यासपद्धतीचे स्वरूप अभ्यासणे.
२. संहितेचे साकल्याने रूपदर्शन घडविणे.
३. साहित्यकृतीचे सूक्ष्म पद्धतीने विवेचन-विश्लेषण पुढे आणणे.
४. संहितेच्या तांत्रिक घटकांची आशयानुरूप मांडणी करणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	संहितालक्ष्यी अभ्यासाची संकल्पना, संहितालक्ष्यी सिद्धांतव्यूह, संहितालक्ष्यी अभ्यासाचे स्वरूप संहितालक्ष्यी अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती : उसवण- देविदास सौदागर खोल खोल दुष्काळ डोळे – प्रदीप कोकरे	१५	१
२.	प्रात्यक्षिक : कालखंडनिहाय, वाङ्मयप्रकारनिहाय संहितांची प्रत्यक्ष पाहणी, सर्वेक्षण करणे, त्यासाठी प्रश्नावली तयार करणे. उपरोक्त एका संहितेचे प्रकट व सूक्ष्मवाचन, संहितावाचनाचे निकष लावणे आणि संहितालक्ष्यी वाचनाची संहिता प्रत्यक्ष तयार करणे	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos) :

१. विशिष्ट संहिताकेंद्री अभ्यासपद्धतीचे स्वरूप समजते.
२. संहितेच्या स्वरूपाचे साकल्याने आकलन होते.
३. साहित्यकृतीचे सूक्ष्म पद्धतीने विवेचन-विश्लेषण करता येते.
४. संहितेच्या तांत्रिक घटकांची आशयानुरूप मांडणी करता येते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. गवस, राजन : चांगदेव चातुष्टय, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, २००१.
२. डहाके, वसंत आबाजी : मराठीतील कथनरूपे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई,
३. थोरात, हरिश्चंद्र : कथनात्म साहित्य आणि समीक्षा, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०११.
४. थोरात, हरिश्चंद्र : कादंबरी – एक साहित्यप्रकार, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१० .
५. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
६. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
७. धोंडगे, दिलीप : शैलीमीमांसा, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९८१.
८. नारंग, गोपीचंद : संरचनावाद, उत्तर- संरचनावाद आणि प्राच्य काव्यशास्त्र, सूर्यनारायण रणसुभे (अनु.), साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २००५.
९. नेमाडे, भालचंद्र : टीकास्वयंवर, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९०.
१०. पाटणकर, रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.

११. पाटणकर, वसंत : कवितेचा शोध, मराठी विभाग मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
१२. पाटणकर, वसंत : साहित्यशास्त्र – स्वरूप आणि समस्या, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००६.
१३. पाटील, गंगाधर: समीक्षेची नवी रूपे, मॅजेस्टिक बुक स्टॉल, मुंबई, १९८१.
१४. पाटील, गंगाधर : समीक्षामीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई,
१५. पाटील, म. सु. : कवितेचा रूपशोध, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९९९.
१६. भागवत, श्री. पु. आणि इतर (संपा.) : साहित्य- अध्यापन आणि प्रकार, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८७.
१७. मालशे, मिलिंद/ जोशी अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धान्त, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
१८. रसाळ, सुधीर : कविता आणि प्रतिमा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९९८.
१९. वरखेडे, रमेश : साहित्यविमर्श, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद.
२०. राजाध्यक्ष, विजया (संपा.): समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड ४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
२१. शिरवाडकर, के. रं. : साहित्यवेध, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.
२२. सारंग, विलास : अक्षरांचा श्रम केला, मराठी विभाग मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०००.
२३. Adams, Jeff : The Conspiracy of the Text, Routledge and Kegan Paul, London and New York, 1986.
२४. Culler, Jonathan : Structuralist Poetics, Routledge, London and New York, 2002.
२५. Gerard, Genette : Narrative Discourse, Basil Blackwell, Oxford, 1980.
२६. Jacques, Derrida : Positions, The University of Chicago Press, Chicago, 1981.
२७. Peck, John : How to Study a Novel, Macmillan, London, 1983.
२८. White, Hayden : The content of the Form, John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1987.
२९. Zima, Peter : Philosophy of Modern Literary Theory, The Atholone Press, London, 1999.

Major Elective (ऐच्छिक विषय)

MARDSE01 भाषाव्यवहार आणि भाषिककौशल्ये (Credit:02(T)+02(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. भाषाव्यवहार आणि भाषिक कौशल्ये ह्यांचे ज्ञान होणे.
२. विविध कौशल्यांशी निगडित कार्यक्षेत्रांचे ज्ञान होणे.
३. श्रवण, संभाषण, लेखन आणि वाचन ही कौशल्ये प्रगत होणे.
४. प्रशासकीय क्षेत्रातील भाषाव्यवहाराचे स्वरूप समजणे.
५. प्रशासकीय क्षेत्रातील भाषाव्यवहार करण्याची क्षमता प्राप्त होणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	मानवी जीवनव्यवहारातील भाषेचे व संवादाचे महत्त्व माहिती तंत्रज्ञान, संपर्क प्रक्रियेचा वेग आणि भाषेचे वाढते महत्त्व	१५	१

	भाषिक कौशल्ये (श्रवण, संभाषण, वाचन, लेखन)		
२.	भाषिक कौशल्यांशी निगडित कार्यक्षेत्रे अ. जनसंपर्क, समुपदेशन, मुलाखत आ. संपादन, मुद्रितशोधन, परीक्षण इ. काव्यवाचन, अभिवाचन, कथाकथन, सूत्रसंचालन, कार्यक्रम व्यवस्थापनातील विविध प्रकारच्या जबाबदाऱ्या, आमंत्रण, संयोजन, आभार इ. यासाठी आवश्यक तो मौखिक लेखीसंपर्क ई. सारांश, निबंध, कल्पकलेखन - शुभेच्छापत्रे, आमंत्रणपत्रे, सन्मानपत्र, कोशांच्या नोंदी, ध्वनिमुद्रण, जाहिरात.	१५	१
३.	प्रात्यक्षिक : प्रशासकीय क्षेत्रातील संस्थात्मक भाषाव्यवहार तपासणे. मुद्रितशोधन करणे. अ. कार्यालयीन व्यवहाराची परिभाषा, कार्यालयीन अर्ज, सूचना, पत्र-मागण्या नोंदविणे, विनंतीपत्रे, तगादापत्रे लेखन करणे. आ. संस्थेच्या सर्व प्रकारच्या कामकाजाचे/सभांचे/बैठकीचे इतिवृत्त, निवेदन, अहवाल, प्रस्ताव घटनांची नोंद, कार्यवृत्त नोंद करणे. काव्यवाचन, अभिवाचन, कथाकथन, गटचर्चा ह्या अभिव्यक्तीच्या क्षमता विकसित व्हाव्यात यासाठी प्रयोगशील आविष्कारांचे प्रात्यक्षिक, सूत्रसंचालन - संहितालेखन, संहितासंपादन, विविध कार्यक्रमांचे प्रत्यक्ष सूत्रसंचालन, कार्यक्रम व्यवस्थापनातील विविध प्रकारच्या जबाबदाऱ्या, आमंत्रण, संयोजन, आभार इ. यासाठी आवश्यक तो मौखिक, लेखी मजकूर तयार करणे, कल्पकलेखन - शुभेच्छापत्रे, आमंत्रणपत्रे, सन्मानपत्र, कोशांच्या नोंदी, ध्वनिमुद्रण, जाहिरातीची संहिता इत्यादी प्रात्यक्षिके घेतली जातील.	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos) :

१. भाषाव्यवहार आणि भाषिक कौशल्ये आकलन होते.
२. विविध कौशल्यांशी निगडित कार्यक्षेत्रांचे ज्ञान होते.
३. श्रवण, संभाषण, लेखन आणि वाचन ही कौशल्ये आत्मसात होतात.
४. प्रशासकीय क्षेत्रातील भाषाव्यवहाराचे स्वरूप विकसित होते.
५. प्रशासकीय क्षेत्रातील भाषाव्यवहार कौशल्ये प्राप्त होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. काळे, कल्याण (संपा.) : निवडक भाषा आणि जीवन, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९८.
२. केळकर, अशोक : मध्यमा-भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९९६.
३. केळकर, अशोक : रुजुवात, लोकवाङ्मय प्रकाशन, मुंबई, २००८.
४. ग्रामोपाध्ये, सुरेंद्र (संपा) : भाषाव्यवहार व भाषाशिक्षण, कासेगाव एज्युकेशन सोसायटी, कासेगाव, २००६.

५. जोशी, श्रीपाद : संवादशास्त्र, विजय प्रकाशन, नागपूर, १९९८.
६. नेमाडे, भालचंद्र : साहित्याची भाषा, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८९.
७. पाटील, आनंद : सृजनात्मक लेखन, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००५.
८. पानसे, मु.ग. : भाषा – अंतःसूत्र आणि भाषाव्यवहार, म.सा.प. प्रकाशन, पुणे, १९६७.
९. बेलवलकर, सुमन : भाषा – स्वरूप आणि कार्य, य.च. मु. वि., नाशिक, १९९४.
१०. बापट, श्री. ग. : व्यावसायिक पत्रलेखन आणि अहवाललेखन, वैशाली प्रकाशन, पुणे, १९७२.
११. भागवत, गीता : प्रशासकीय मराठी भाषेचा विकास, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई, १९९६.
१२. राजाध्यक्ष, मंगेश विठ्ठल : भाषाविवेक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९९७.
१३. Bloomfield, Leonard, *Language*, New York, 1933.
१४. Pedersen, Holger, *Discovery of Language*, Bloomington. 1962.
१५. Sapir, Edward, *Language*, New York, 1921.

MARDSE02

मराठी व्याकरण

(Credit:03(T)+01(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. व्याकरणाच्या अभ्यासाचे भाषेच्या संदर्भातील महत्त्व समजून घेणे.
२. मराठी भाषेच्या संदर्भातील व्याकरणविषयीच्या प्रश्नांचे स्वरूप लक्षात येणे.
३. मराठी भाषेच्या व्याकरणाचे ज्ञान होणे.
४. छंद आणि अलंकार ह्या संकल्पनांचे ज्ञान होणे.
५. निवडक छंदांचे व अलंकारांचे ज्ञान होणे.
६. काव्यातील छंदांचे व अलंकारांचे विश्लेषण करता येणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१	भाषा आणि व्याकरण सहसंबंध बोलीभाषा आणि प्रमाणभाषा परस्परसंबंध व्याकरण – स्वरूप, प्रयोजन, व्याप्ती आणि मर्यादा मराठी व्याकरण-व्यवहारातील संज्ञा, संकल्पना, पारिभाषिक शब्द व्याकरणशास्त्राची परंपरा आणि मराठी व्याकरणाचा / व्याकरणलेखनाचा इतिहास, मराठीतील काही प्रमुख व्याकरणकार	१५	१
२	वर्णविचार आणि मराठीची वर्णमाला, प्रमाणलेखनविषयीचे नियम, विरामचिन्हे शब्दविचार (शब्दांच्या जाती), संधीविचार विभक्तीविचार, लिंग-वचन विचार, आख्यातविचार, प्रयोगविचार, वाक्यमीमांसा,	१५	१
३	छंदविचार, अलंकारविचार, छंदांची आणि अलंकारांची संस्कृतमधील पूर्वपीठिका आणि त्याविषयीचे मराठीतील लेखन निवडक छंद व अलंकार ह्यांची ओळख	१५	१

४	प्रात्यक्षिक- मराठी व्याकरण-व्यवहारातील संज्ञा, संकल्पना, पारिभाषिक शब्द लेखन-उपयोजन प्रात्यक्षिके, विभक्ती, लिंग, आख्यात, प्रयोग, वाक्यमीमांसा यांचे प्राचीन व अर्वाचीन भाषिक रूपे यांची मांडणी काव्यरचनेत छंदांचे आणि अलंकारांचे उपयोजन करणे	१५	१
---	--	----	---

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. व्याकरणाचे समग्र स्वरूप समजावून घेता येते.
२. मराठी भाषेच्या संदर्भातील व्याकरणविषयीच्या प्रश्नांचे कौशल्ये आत्मसात होते.
३. मराठी भाषेच्या व्याकरणाचे ज्ञान होते.
४. छंद आणि अलंकार ह्या संकल्पनांचे आकलन होते.
५. निवडक छंदांचे व अलंकारांचे ज्ञान होते.
६. काव्यातील छंदांचे व अलंकारांचे विश्लेषण करता येते.

संदर्भ ग्रंथ :

- १ अर्जुनवाडकर, कृष्ण श्रीपाद : मराठी व्याकरण : वाद आणि प्रवाद, सुलेखा प्रकाशन, पुणे, १९८७.
- २ अर्जुनवाडकर, कृष्ण श्रीपाद : मराठी व्याकरणाचा इतिहास, मराठी विभाग-मुंबई विद्यापीठ, मुंबई आणि ज्ञानमुद्रा, पुणे, १९९२.
- ३ आचार्य, मा.ना. : मराठी व्याकरणविवेक, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
- ४ उत्पात, वसंत भगवान : मराठीचे मूळ व्याकरण, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, २००८.
- ५ काळेले, रा.अ. : नवे अलंकार, मनोहर ग्रंथमाला प्रकाशन, पुणे, १९६३.
- ६ कुलकर्णी, कृ. पा/ पाटील ग. मो : मराठी व्याकरणाचे व्याकरण
- ७ कुलकर्णी, खांडेराव : मराठी व्याकरण - स्वरूप व चिकित्सा, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २०१९.
- ८ कुलकर्णी, वि.म. : वृत्ते व अलंकार - एन.के.पब्लिशिंग, पुणे, १९४३.
- ९ केळकर, ह. ग. : मराठी व्याकरणाची मूलतत्त्वे, सिटी बुक प्रकाशन,
- १० खरे, बाळूताई : अलंकारमंजूषा, चौधरी अ.स.प्रकाशन, १९३१.
- ११ गोरे, जी. एम. : अलंकारचंद्रिका, दि.दा. गांगल प्रकाशन, पुणे, १९६२.
- १२ गोविलकर लीला : मराठीचे व्याकरण, स्वाध्याय महाविद्यालय प्रकाशन, पुणे, १९७४.
- १३ जोशी, प्र.ना. : अभिनव मराठी व्याकरण, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
- १४ जोशी ना. ग. : तुलनात्मक छंदोरचना - मौज प्रकाशन, मुंबई, १९६८.
- १५ जोशी, ना. ग. : मराठी छंदोरचना : विकास, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९३७.
- १६ जोशी, रा.भि. : सुलभ अलंकार, प्रकाशक : मा.रा.जोशी, पुणे, १९६२.
- १७ दामले, मो. के. : शास्त्रीय मराठी व्याकरण, जोशी आणि लोखंडे प्रकाशन, पुणे १९६६.
- १८ दीक्षित, प्र.ना. : मराठी व्याकरण : काही समस्या, एम. व्ही. फडके आणि इतर, कोल्हापूर, १९८०.
- १९ देशपांडे, ग.त्र्यं. : भारतीय साहित्यशास्त्र, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८०.
- २० देशपांडे, ग.त्र्यं./निजसुरे पु.गो. : अलंकारप्रदीप, पायल प्रकाशन, नागपूर, १९७३.
- २१ पटवर्धन, मा. त्र्यं. : छंदोरचना, एम. एन. कुलकर्णी, मुंबई, १९३७.
- २२ फडके, अरुण : मराठी लेखन- कोश, अंकुर प्रकाशन, ठाणे, २०१५.
- २३ मोहनी, दिवाकर : शुद्धलेखनाचे तत्त्वज्ञान, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २०१९.

- २४ मंगरूळकर, अरविंद : मराठी व्याकरणाचा पुनर्विचार, कार्यवाह पुणे विद्यापीठ, पुणे, १९६४.
- २५ मंगरूळकर, अरविंद आणि अर्जुनवाडकर, कृष्ण : मराठी – घटना, रचना, परंपरा, देशमुख प्रकाशन, पुणे, १९५८.
- २६ राजवाडे, वि.का. : मराठी छंद, वि.ग. ताम्हणकर, पुणे, १९४८.
- २७ लुलेकर, प्रल्हाद /काळवणे केदार : व्याकरण, लेखन व आकलन, पर्सन, नवी दिल्ली, २०१२.
- २८ शनवारे, श्रीधर : अभिनव मराठी व्याकरण - मराठी लेखन, विद्याविकास पब्लिशर्स प्रा.लि. नागपूर, तृ.आ., २०००.
- २९ शेख, यास्मिन : मराठी लेखन मार्गदर्शिका, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई, ति. आ., २०१७.
- ३० सबनीस म. पा : मराठी भाषेचे उच्चतर व्याकरण

MARDSE03 विशिष्ट साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास : ग्रामीण आणि दलित (Credit:04(T)=4)

उद्दिष्टे :

१. विशिष्ट साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीची मीमांसा करणे.
२. दलित व ग्रामीण ह्या साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीप्रेरणांचा शोध घेणे.
३. ह्या दोन्ही प्रवाहांमधील वाङ्मयाची वाटचाल व वैशिष्ट्ये अभ्यासणे.
४. नेमलेल्या साहित्यकृतींची उपरोक्त संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे.

अभ्यासक्रम :

आ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	साहित्यप्रवाहाची संकल्पना व स्वरूप : साहित्यप्रवाहाची संकल्पना, प्रवाहाच्या निर्मितीची कारणे - वाङ्मयीन व सामाजिक – सांस्कृतिकदृष्ट्या शोध, प्रवाहाच्या न्हासाची कारणे	१५	१
२.	ग्रामीण व दलित साहित्यप्रवाह : संकल्पना व स्वरूप	१५	१
३.	नेमलेल्या साहित्यकृतींची ग्रामीण साहित्यप्रवाहाच्या संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे तहान – सदानंद देशमुख कविता धरणाआधी आणि नंतरच्या – वसंत पाटील	१५	१
४.	नेमलेल्या साहित्यकृतींची दलित साहित्यप्रवाहाच्या संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे : घोटभर पाणी (एकांकिका) – प्रेमानंद गजवी बलुतं - दया पवार	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. विशिष्ट साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीची आकलन होते.
२. दलित व ग्रामीण ह्या साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीप्रेरणा लक्षात येतात .
३. ह्या दोन्ही प्रवाहांमधील वाङ्मयाची वाटचाल व वैशिष्ट्ये समजतात.
४. नेमलेल्या साहित्यकृतींची उपरोक्त संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करता येते.

संदर्भग्रंथ :

१. कोत्तापल्ले, नागनाथ : ग्रामीण साहित्य: स्वरूप आणि शोध, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, दु. आ. २०१०.
२. गुंदेकर, श्रीराम : ग्रामीण साहित्य – प्रेरणा आणि प्रयोजन, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे.
३. जाधव, मनोहर : दलित स्त्रियांची आत्मकथने : स्वरूप आणि चिकित्सा, सुविद्या प्रकाशन, पुणे, २००१.
४. जाधव, मनोहर (संपा.) : साहित्य : शोध आणि संवाद, सुविद्या प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : १५ ऑगस्ट, २०००
५. जाधव, रा. ग. : निळी पहाट, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, द्वितीयावृत्ती : १९७९.
६. जोग, वि. स. : मार्क्सवादी व दलित साहित्य, संबोधि प्रकाशन, मुंबई, ४ फेब्रुवारी, १९८५.
७. डांगळे, अर्जुन (संपा.) : दलित साहित्य - एक अभ्यास, महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९७८.
८. डोळस, अविनाश : आंबेडकरी विचार आणि साहित्य, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १४ एप्रिल, १९९४.
९. पानतावणे, गंगाधर : नलगे, चंद्रकुमार (संपा.), दलित आत्मकथन, सुरेश एजन्सी, पुणे, २६ जानेवारी, १९८६.
१०. पानतावणे, गंगाधर (संपा.) : दलित साहित्य : चर्चा आणि चिंतन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८३.
११. फडके, भालचंद्र : दलित साहित्य : वेदना आणि विद्रोह, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, डिसेंबर १९७७.
१२. भगत, दत्ता : दलित साहित्य : दिशा आणि दिशांतर, अभय प्रकाशन, नांदेड, मे १९९६.
१३. पवळ अनिल, 'बुद्धाचा ऱ्हाट कादंबरीचे सामाजिक आकलन', गोंदण पब्लिकेशन, पुणे २०२२.
१४. मनोहर, यशवंत : दलित साहित्य : सिद्धांत आणि स्वरूप, प्रबोधन प्रकाशन, औरंगाबाद, १९७८.
१५. मुलाटे, वासुदेव : ग्रामीण कथा : स्वरूप आणि विकास, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, तृ. आ., २०१२.
१६. मुलाटे, वासुदेव : ग्रामीण साहित्य : चिंतन आणि चर्चा, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद.
१७. मुलाटे, वासुदेव (संपा.) : ग्रामीण स्वरूप आणि शोध, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, दु. आ., २००५.
१८. यादव, आनंद : ग्रामीण साहित्य आणि वास्तव, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, पुनर्मुद्रण, २०१६.
१९. सिरसट उमेश, 'पिराजी पाटील : एक आकलन', गोंदण क्रिएशन, पुणे, २०२३.
२०. शेळके, भास्कर (संपा.) : मराठी दलित ग्रामीण कादंबरी तुलना, शब्दश्री प्रकाशन, जुन्नर, २०१३.
२१. सांगोलेकर, अविनाश : दलित साहित्य : प्रवाह आणि प्रकार, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, ६ डिसेंबर, २००८
२२. सांगोलेकर, अविनाश : दलित साहित्य : उगम आणि विकास, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, ६ डिसेंबर, २०१०
२३. भोसले, द. ता. : ग्रामीण साहित्य – एक चिंतन, मनोविकस प्रकाशन, पुणे, दु. आ., २००९

MARDSE04 मध्ययुगीन साहित्यप्रवाह : महानुभाव साहित्य (Credit:03(T)+01(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. मध्ययुगीन कालखंडाची पार्श्वभूमी अभ्यासणे.
२. मध्ययुगीन साहित्याची संकल्पना समजून घेणे.
३. महानुभाव संप्रदायाचा आणि साहित्याचा परिचय करून देणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	मध्ययुगीन कालखंडाची पार्श्वभूमी महानुभाव संप्रदाय, आचारधर्म, तत्त्वज्ञान साधारण परिचय	१५	१
२.	महानुभाव संप्रदायाचे साहित्याची ओळख लीळाचरित्र (एकांक) – संपा. शं. गो. तुळपुळे दृष्टांतपाठ - केसोबास	३०	२
३.	प्रात्यक्षिक महानुभाव संप्रदायाच्या मठांना भेटी देणे. मठाच्या सद्यस्थितीचा परिचय करून देणे पौराणिक ग्रंथांचा शोध घेणे. सांकेतिक लिप्यांचा परिचय करून घेणे. कालमानानुसार आचारधर्मात झालेल्या स्थित्यतरांचा परिचय करून देणे महानुभाव तत्त्वज्ञानाची चर्चा करणे . महानुभाव ग्रंथांचे परीक्षण करणे.	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. मध्ययुगीन कालखंडाची पार्श्वभूमी लक्षात येते.
२. मध्ययुगीन साहित्याच्या संकल्पनांचे आकलन होते.
३. महानुभाव संप्रदायाचा आणि साहित्याचा परस्परसंबंध लक्षात येतो.

संदर्भ ग्रंथ :

१. वि. भि. कोलते : श्रीचक्रधर - शेवटचे प्रकरण १९८२
२. सुरेश डोलये युगवाणी, नागपूर, फेब्रु मार्च, १९८३,
३. शं. गो. तुळपुळे, मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खं. १. म. सा. प. पुणे १९८४

उद्दिष्टे :

१. भारतीयत्वाची संकल्पना उलगडणे.
२. अन्य भारतीय साहित्यातून अभिव्यक्त होणाऱ्या घटकांचे विवेचन समोर करणे.
३. अन्य भारतीय साहित्य संकल्पनेच्या माध्यमातून भारतीय संस्कृतीचे आकलन पुढे आणणे.
४. मातृभाषेसोबत अन्य भारतीय भाषा आणि त्यातील साहित्यकृतींविषयी विद्यार्थ्यांमध्ये जिज्ञासा विकसित करणे.

अभ्यासक्रम:

आ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१	भारतीयत्वाची संकल्पना आणि स्वरूप भाषांतराची संकल्पना : भाषांतर, अनुवाद आणि रूपांतर भाषांतरप्रक्रियेचे स्वरूप आणि महत्त्व अन्य भारतीय भाषांतील साहित्याचे मराठीतील भाषांतर	१५	१
२.	भारतीय साहित्याच्या संदर्भात नेमलेल्या साहित्यकृतींचा अभ्यास १. हयवदन - गिरीश कर्नाड (अनु. सरोज देशपांडे) २. रसीदी टिकट - अमृता प्रीतम (अनु. मुरलीधर शहा) ३. कुबड आणि इतर कथा - खालिद जावेद (भाषांतर - विकास पालवे) ४. नगाऱ्याप्रमाणे वाजणारे शब्द - निर्मला पुतुल (अनु. कविता महाजन)	३०	२
३.	प्रात्यक्षिक हिंदी, इंग्रजीतून मराठीत भाषांतरित झालेल्या ग्रंथांचा शोध घेणे. भाषांतरित साहित्यकृतींची तुलनात्मक चर्चा करणे. आपल्या आवडत्या साहित्यकृतीचे भाषांतर करणे.	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. भारतीयत्वाची संकल्पनेचे आकलन होते.
२. अन्य भारतीय साहित्यातून अभिव्यक्त होणारे घटक लक्षात येतात.
३. अन्य भारतीय साहित्य संकल्पनेच्या माध्यमातून भारतीय संस्कृती समजते.
४. मातृभाषेसोबत अन्य भारतीय भाषा आणि त्यातील साहित्यकृतींविषयी विद्यार्थ्यांमध्ये जिज्ञासा उत्पन्न होते.

संदर्भ ग्रंथ :

- १ अर्जुनवाडकर, लीला : ललित साहित्याचे भाषांतर – एक यक्ष प्रश्न, भाषा आणि जीवन, पावसाळा, १९९२.
- २ कऱ्हाडे, सदा – भाषांतर, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
- ३ कालेलकर, ना.गो. : भाषा आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई.
- ४ काळे, कल्याण/ सोमण, अंजली (संपा.) – भाषांतरमीमांसा, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९७.

- ५ जहागीरदार, चंद्रशेखर (संपा.) : तौलनिक साहित्याभ्यास – तत्त्वे आणि दिशा, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
- ६ तुपे, केशव (संपा.) : अनुवादमीमांसा, साक्षात प्रकाशन, औरंगाबाद.
- ७ देवी, गणेश : स्मृतिभ्रंशानंतर, अनु. म. सु. पाटील, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे.
- ८ देशपांडे, एल. एस. : साहित्य-सेतू, निर्मल प्रकाशन, नांदेड, १९९९.
- ९ धायगुडे, सुरेश / पुंडे, द. दि. : तेन यांचा वाङ्मयसिद्धांत-संहिता आणि भाषांतर, रोहन प्रकाशन, २०१९.
- १० पाटील, आनंद : तौलनिक साहित्य, नवे सिद्धांत आणि उपयोजन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९८.
- ११ पुंडे, द.दि. (संपा.) : भारतीय साहित्याची संकल्पना (चंद्रकांत बांदिवडेकर गौरव ग्रंथ)
- १२ पुंडे, दत्तात्रय/ घोरपडे पद्मजा (अनु.) : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या, डायमंड प्रकाशन, पुणे.
- १३ फाटक, म. वि./ठकार, रजनी : भाषांतर – शास्त्र आणि कला, वरदा बुक्स, पुणे, १९८७.
- १४ बांदिवडेकर, चंद्रकांत : देशीवाण,
- १५ बापट, वसंत : तौलनिक साहित्याभ्यास, मौज प्रकाशन, दु. आ., मुंबई, २०१४.
- १६ मिरजकर, निशिकांत : तौलनिक साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०१६.
- १७ वरखेडे, रमेश (संपा.) – भाषांतरविद्या, य. च. मु. विद्यापीठ प्रकाशन, नाशिक, १९९७.
- १८ शर्मा, रामविलास : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या (अनु.- पुंडे, द. दि./ घोरपडे, पद्मजा) प्रतिमा प्रकाशन, १९९८.
- १९ सानेगुरुजी : भारतीय संस्कृती, सुलभ राष्ट्रीय ग्रंथमाला, पुणे, १९५४.
- २० सारंग, विलास : भाषांतर आणि भाषा, मौज प्रकाशन, २०११.
- २१ सुधीर रसाळ- वाङ्मयीन संस्कृती
- २२ Cladio, Gulian : The Challenge of Comparative Literature, Harward University Press, Cambridge, 1993.
- २३ Dev, Amiya/ Das Shirishakumar (Ed.) : Comparative Literature – Theory and Practice, Indian Institute of Advanced Study, Shimla, 1989.
- २४ Das, Shirishakumar : A History of Indian Literature, Sahitya Academy, Navi Delhi, 1991.
- २५ Gokak, V.V. : The Concept of Indian Literature, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1979.
- २६ Mukherjee, Sujit : Translation As Discovery, Orient Longman, 1994.

उद्दिष्टे :

१. वैचारिक साहित्य म्हणजे काय ते स्पष्ट करणे.
२. मराठीतील वैचारिक साहित्यप्रवाहांचा प्राथमिक परिचय करून घेणे.
३. मराठीतील वैचारिक साहित्याचे सामाजिक- सांस्कृतिक संदर्भातील योगदान स्पष्ट करणे.
४. नेमलेल्या साहित्यकृतींतून प्रागतिक विचारांचे विश्लेषण करणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	वैचारिक साहित्य : संकल्पना आणि स्वरूप स्वातंत्र्यपूर्व कालखंडातील मराठी वैचारिक साहित्य	१५	१
२.	स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील मराठी वैचारिक साहित्य मराठीतील वैचारिक साहित्याचे महत्त्वमापन नेमलेल्या साहित्यकृतींतून प्रागतिक विचारांचे विश्लेषण लोकहितवादींची शतपत्रे- (संपा.) पु. ग. सहस्रबुद्धे स्त्री-पुरुष तुलना- (संपा.) विलास खोले चार्वाक – सुरेश द्वादशीवार जागर- नरहर कुरुंदकर	३०	२
३.	प्रात्यक्षिक विविध विचारवंतांची नावे असलेल्या संग्रहालयांस भेट देणे. वैचारिक लेखन करणाऱ्या लेखकांच्या मुलाखती घेणे. पौराणिक ग्रंथांचा शोध घेणे. धर्म आणि संस्कृती विषयी चर्चा करणे. तुमच्या आवडत्या वैचारिक लेखकाच्या ग्रंथाचे महात्त्वमापन करणे.	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. वैचारिक साहित्याचे संकल्पनात्मक स्वरूप स्पष्ट होते.
२. मराठीतील वैचारिक साहित्यप्रवाहाचे आकलन होते.
२. मराठीतील वैचारिक साहित्याचे सामाजिक- सांस्कृतिक संदर्भ समजतात.
३. नेमलेल्या साहित्यकृतींतून प्रागतिक विचारांचे विश्लेषण करण्याचे कौशल्ये विकसित होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. कीर, धनंजय/ मालशे, स. गं. (संपा.) : महात्मा फुले समग्र वाङ्मय, महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९८८.
२. कुलकर्णी, वा. ल. : मराठी ज्ञानप्रसारक-इतिहास आणि वाङ्मयविचार, पॉप्युलर, मुंबई, १९६५.
३. कुलकर्णी, वा. ल. : विविधज्ञानविस्तार- इतिहास आणि वाङ्मयविचार, पॉप्युलर, मुंबई, १९७६.
४. कुलकर्णी, वि. ह. : मराठीतील निबंधवाङ्मय, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९८०.
५. खानोलकर, गं. दे. : एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्र, साहित्य सहकार संघ, औरंगाबाद, १९७५.

६. चपळगावर, नरेंद्र : मराठीतील वैचारिक साहित्य-लेखक आणि समाज, नवभारत, वर्ष ६९, अंक ९, जून २०१६.
७. चौसाळकर, अशोक (संपा) : विचारवंत आणि समाज, युनिक अकादमी, पुणे, २०१५.
८. गेल, ऑम्ब्रेट : ज्योतिबा फुले आणि स्त्रीमुक्तीचा विचार, १९९०.
९. जावडेकर, आचार्य : आधुनिक भारत, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९७९.
१०. जोग, रा. श्री. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड चौथा, भाग पहिला (१८०० ते १८७४ या कालखंडातील मराठी वाङ्मय), म. सा. प., पुणे, १९६५.
११. जोग, रा. श्री. (संपा.): मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड ५ वा, भाग पहिला (१८७५ ते १९२० या कालखंडातील मराठी वाङ्मय), म. सा. प., पुणे, १९७३.
१२. डहाके, वसंत आबाजी : मराठी साहित्य-इतिहास आणि संस्कृती, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २००५.
१३. देऊळकर, चंद्रकांत : मराठी निबंध- लघुनिबंध : स्वरूप व विवेचन, १९८१.
१४. देशमुख, उषा (संपा.) : मराठी नियतकालिकांचा वाङ्मयीन अभ्यास, खंड दुसरा, मुंबई विद्यापीठ
१५. पानतावणे, गंगाधर : दलित वैचारिक साहित्य, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई, १९९५.
१६. प्रियोळकर, अ. का. : डॉ. भाऊ दाजी : काळ आणि कर्तृत्व, मुंबई मराठी ग्रंथ संग्रहालय, मुंबई, १९६७.
१७. प्रियोळकर, अ. का. (संपा.) : लोकहितवादीकृत निबंधसंग्रह, मुंबई मराठी ग्रंथ संग्रहालय, मुंबई, १९६७.
१८. पुरोहित, के.ज. (संपा) : प्रातिनिधिक लघुनिबंधसंग्रह, साहित्य अकादमी, १९७२.
१९. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड १ (१९०१ ते १९१४) श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९८९.
२०. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड २ (१९१४ ते १९२०) श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९८९.
२१. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड ३ (१९२१ ते १९२९) श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९९१.
२२. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड ४ (१९३० ते १९३९) श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९९७.
२३. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड ५ (१९४० ते १९४७) श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९८९.
२४. भागवत, दुर्गा (संपा.) : राजारामशास्त्री भागवत यांचे निवडक साहित्य, खंड १ ते ५, वरदा बुक्स, पुणे.
२५. भेलके, सुभाषचंद्र/ बेलसरे, वैजयंती/ धोंडगे, दिलीप : प्रबोधनपर साहित्य – स्वरूप आणि संकल्पना, य. च. महा. मु. विद्यापीठ, नाशिक, २००२.
२६. भोळे, भा. ल. (संपा.) : एकोणीसाव्या शतकातील मराठी गद्य, खंड १, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २००६.
२७. भोळे, भा. ल. (संपा.) : एकोणीसाव्या शतकातील मराठी गद्य, खंड २, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २००६.
२८. भोळे, भा. ल. (संपा.) : विसाव्या शतकातील मराठी गद्य, खंड १, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २०१०.
२९. भोळे, भा. ल. (संपा.) : साव्या वितकातील मराठी गद्य, खंड २, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २०१०.
३०. मंगुडकर, मा. प. (संपा.) : शिंदे लेखसंग्रह, ठोकळ प्रकाशन, पुणे, १९६३.
३१. मालशे, स. गं. : गतशतक शोधताना, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९८१.
३२. मोर, सदानंद/ लिंबाळे, शरणकुमार : प्रबोधनपर वैचारिक वाङ्मय, य. च. महा. मु. विद्यापीठ, नाशिक, २००३.
३३. रायकर, सीताराम (संपा.) : कृष्णाराव भालेकर – समग्र वाङ्मय, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे,

३४. रेगे, मे. पुं. व इतर : मराठी विचारवंत आणि आपण, मौज प्रकाशन गृह, मुंबई, १९६९.
३५. व्होरा, राजेंद्र (संपा.) – आधुनिकता आणि परंपरा (एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्र), प्रतिमा प्रकाशन, पुणे. २०००.
३६. वरखेडे, रमेश : महाराष्ट्राच्या सामाजिक- सांस्कृतिक स्थित्यंतराचा इतिहास, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २०२०.
३७. वाळिंबे, रा. शं. : एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्राची सामाजिक पुनर्घटना, (भाग पहिला १८०० ते १८४५), प्रका. रा. शं. वाळिंबे, पुणे, १९६२.
३८. वैद्य, द्वा. गो. : प्रार्थना समाजाचा इतिहास, प्रार्थना समाज, मुंबई, १९२७.
३९. शिरवाडकर, के. रं. : आपले विचारविश्व, राजहंस प्रकाशन, पुणे.
४०. सरदार, गं. बा. : महाराष्ट्राचे उपेक्षित मानकरी, प्रका. गं. बा. सरदार, पुणे, १९४१.
४१. सरदार, गं. बा. आणि इतर : महाराष्ट्र जीवन – परंपरा, प्रगती आणि समस्या, खंड १ आणि २, मे. जोशी आणि लोखंडे प्रकाशन, १९६०.
४२. सुमंत, यशवंत/ पुंडे दत्तात्रय (संपा.) महाराष्ट्रातील जातिसंस्थाविषयक विचार, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९८८.

MARDSE 07 साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया : १ (Credit:02(T)+02(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. साहित्यनिर्मितीप्रक्रियेचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. साहित्यप्रकारव्यवस्था आणि विविध साहित्यप्रकार यांचे ज्ञान होणे.
३. साहित्यनिर्मितीसाठी आवश्यक त्या क्षमतांचा विकास होणे.

अभ्यासक्रम :

अ.क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१	साहित्यनिर्मितीप्रक्रियेसंबंधीची तात्त्विक मीमांसा - भारतीय आणि पाश्चात्य साहित्यनिर्मितीतील अभिव्यक्तीचे स्वरूप - कविता, कथा, कादंबरी, नाटक आणि ललित गद्य	१५	१
२	साहित्यप्रकारांमध्ये निर्मिती करतानाची आवश्यक ती पूर्वतयारी विविध साहित्याप्रकाच्या गरजा निर्मितीप्रक्रियेतील समस्या आशय निर्मितीप्रक्रिया – उत्स्फूर्तता आणि जाणीवपूर्वकता, कल्पनाबीजाचा विस्तार	१५	१
३	प्रात्याक्षिक : अ.भाषिक आविष्काराच्या विविध शक्यता आजमावण्यासाठीची प्रात्यक्षिके आ. कोण म्हणतंय टक्का दिला (संजय पवार) या नाटकाच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मिती प्रक्रिया उलगडणे. इ. झेन गार्डन (मिलिंद बोकील) या कथासंग्रहाच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मितीप्रक्रिया उलगडणे. ई. आडतास (हनुमंत चांदगुडे) या कवितासंग्रहाच्या अनुषंगाने	३०	२

	साहित्यनिर्मितीप्रक्रिया उलगडणे. उ. वाडा (संदीप वाकडे) या कादंबरीच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मितीप्रक्रिया उलगडणे.		
--	---	--	--

ह्या प्रश्नपत्रिकेच्या मूल्यमापनाचे स्वरूप पुढीलप्रमाणे असावे.

१. स्वाध्याय : सैद्धांतिक प्रश्नांचे विवेचन – २० गुण.
२. सर्जनशील लेखनप्रकल्प पूर्ण करून घेणे – ३० गुण.
३. ५० गुणांसाठी होणाऱ्या सत्रान्त परीक्षेमध्ये विद्यार्थ्यांच्या निर्मितीशीलक्षमतेची चाचणी होईल अशा स्वरूपाचे प्रश्न काढण्यात यावेत.

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. साहित्यनिर्मितीप्रक्रियेचे स्वरूप लक्षात येते.
२. साहित्यप्रकारव्यवस्था आणि विविध साहित्यप्रकाराचे आकलन होते.
३. साहित्यनिर्मितीसाठी आवश्यक त्या क्षमता विकसित होतात.

संदर्भ ग्रंथ :

१. केळकर, अशोक : माध्यमा- भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता पब्लिकेशन, कोल्हापूर, १९९६.
२. गाडगीळ, स.रा. : काव्यशास्त्रप्रदीप, मोघे प्रकाशन, कोल्हापूर, १९७१.
३. ढवळे, वा. रा. : कविता फुलते अशी, ओरिएंट लॉंगमन्स, १९७५.
४. दांडेकर, गो.नी. : कहाणीमागची कहाणी, मृण्मयी प्रकाशन, पुणे, २०००.
५. नेमाडे, भालचंद्र : सोळा भाषणे, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
६. नेमाडे, भालचंद्र : निवडक मुलाखती, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
७. पाटणकर, रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मराठी विभाग- मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.
८. पाटील, आनंद : सृजनात्मक लेखन, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, द्वि. आ., २००९.
९. भावे, पु.भा. : कथाकल्प, संकल्प प्रकाशन, पुणे, १९८५.
१०. यादव, आनंद : साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९८९.
११. राजाध्यक्ष, विजया : संवाद, ग्रंथाली प्रकाशन, मुंबई, १९८५.
१२. रेगे, पु.शि. (संपा.) : एका पिढीचे आत्मकथन (वा.रा.ढवळे गौरवग्रंथ), मराठी साहित्य संघ, मुंबई.
१३. सारंग, विलास : सर्जनशोध आणि लिहिता लेखक, मौज प्रकाशन, मुंबई.
१४. Allen, Robert : A Guide to the Art of Writing, Mensa Publication, Cambridge, 1990.
१५. Barry, Maybury : Writers Workshop – Techniques in Creative Writing, Bastford, 1979.
१६. Smith F. : Writers and Writing, Heinemann, London, 1981.
१७. Surmelian, Leon : Techniques of Fiction Writing, A Doubleday Anchor, New York, 1995.
१८. Troyka, Lynn Buintman : Handbook for Writers, Prentice Hall International, London, 1987.
१९. Walkins, Floyd Floyd C and Knight Karl F. (Ed.) : Readings on the Craft of Writing, Houghton Mifflin, Boston, 1966.
२०. Wilson, Colin : The Craft of Fiction, Victor Gollance, 1975.

उद्दिष्टे :

- १ तौलनिक साहित्याभ्यासाची संकल्पना व स्वरूप समजावून घेणे.
- २ वाङ्मयीन प्रभव आणि प्रभाव या संकल्पनांचा अभ्यास करणे.
- ३ तौलनिक साहित्याभ्यासातील विविध संप्रदायांचा आणि दृष्टीकोणांचा परिचय करून घेणे.
- ४ विश्वसाहित्य, राष्ट्रीय साहित्य व सर्वसाधारण साहित्य या संकल्पनांचे परस्परसंबंध अभ्यासणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	अ. तौलनिक साहित्याभ्यास : संकल्पना व स्वरूप : तौलनिक साहित्याभ्यास उदयाची पार्श्वभूमी, आ.तौलनिक साहित्याभ्यास-विविध संप्रदाय व दृष्टिकोन,	१५	१
२.	इ. तौलनिक साहित्याभ्यासाचे विविध ज्ञानशाखांशी असलेले संबंध तौलनिक साहित्याभ्यासाचे आधार : विश्वसाहित्य, राष्ट्रीय साहित्य, आणि सर्वसाधारण साहित्य संकल्पना/चर्चा	१५	१
३.	अ. वाङ्मयीन प्रभव (उद्गम) प्राक्कथा, लोकविद्या, मानसशास्त्रीय, आदिबंध, अनुकरण, परंपरा व नूतनीकरण आ.आदान-प्रदानाची प्रक्रिया : विविध वाङ्मयीन परंपरांचा परस्पर संबंध, सांस्कृतिक-सामाजिक आदान-प्रदान व अभिव्यक्ती, तुलना-साहित्याभ्यासाचे साधन इ . वाङ्मयीन प्रभाव : स्वरूप, प्रभावांचे प्रकार, संबंध, संप्रेषण, स्वीकार (Reception), मध्यस्थ	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

- १ तौलनिक साहित्याभ्यासाची संकल्पना व स्वरूप लक्षात येते.
- २ वाङ्मयीन प्रभव आणि प्रभाव या संकल्पनांचा समजतात.
- ३ तौलनिक साहित्याभ्यासातील विविध संप्रदायांचा आणि दृष्टीकोणांचा परिचय लक्षात येतो.
- ४ विश्वसाहित्य,राष्ट्रीय साहित्य व सर्वसाधारण साहित्य या संकल्पनांचे परस्परसंबंध समजतात.

संदर्भ :

१. अय्यर, विश्वनाथ : तुलनात्मक साहित्य, विद्याविहार, नई दिल्ली, २००४.
२. ई. मोहनदास : तुलनात्मक अनुसंधान : अर्थ, तत्त्व, एवं समस्याएँ, हिंदी साहित्य भांडार, लखनऊ, (चतुर्थ भाग) १९६८.
३. काळे कल्याण/ सोमण, अंजली (संपा.) : भाषांतरमीमांसा, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९७.
४. जाधव, मनोहर : समीक्षेच्या नव्या संकल्पना, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, २००१.
५. जहागीरदार, चंद्रशेखर (संपा.) : तौलनिक साहित्याभ्यास – तत्त्वे आणि दिशा, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
६. तुपे, केशव (संपा.) : अनुवादमीमांसा, साक्षात प्रकाशन, औरंगाबाद.

७. देवी, गणेश : भारतीय संदर्भात तौलनिक साहित्याभ्यास, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
८. पाटील आनंद : तौलनिक साहित्य, नवे सिद्धांत आणि उपयोजन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९८.
९. पाटील, आनंद : ब्रिटीश बॉम्बे आणि पोर्तुगीज गोव्यातील वाङ्मय, ग्रंथांली प्रकाशन, मुंबई, १९९९.
१०. पुंडे, द.दि (संपा.) : भारतीय साहित्याची संकल्पना (डॉ. चंद्रकांत बांदिवडेकर गौरव ग्रंथ), प्रथमा प्रकाशन, पुणे.
११. बापट, वसंत : तौलनिक साहित्याभ्यास, मौज प्रकाशन, दु. आ., मुंबई, २०१४.
१२. मंचरकर, र.बा. : तौलनिक साहित्य आणि मध्ययुगीन वाङ्मय, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००३.
१३. मालशे, स. गं. (अनुवाद) : साहित्यसिद्धांत, (मूळ लेखक - रेने वेलेक व ऑस्टिन वॉरन), महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९८२
१४. मिरजकर, निशिकांत : तौलनिक साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०१६.
१५. वरखेडे, रमेश (संपा.) – भाषांतरविद्या, य. च. मु. विद्यापीठ प्रकाशन, नाशिक, १९९७.
१६. वाळिंबे, रा.शं. : साहित्यातील संप्रदाय, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९५०.
१७. वेलेक, रेने : साहित्यसिद्धांत (अनु. स. गं. मालशे), म.रा.सा.सं. मं., मुंबई.
१८. शर्मा, रामविलास : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या (अनु.- पुंडे, द.दि./ घोरपडे, पद्मजा) प्रतिमा प्रकाशन, १९९८.
१९. सारंग, विलास : वाङ्मयीन संस्कृती आणि सामाजिक वास्तव, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
२०. जाधव, भरत : तौलनिक साहित्याभ्यास नव्यादिशा, स्वच्छंद प्रकाशन, कोल्हापूर, २०२१.
२१. Cladio, Gulian : The Challenge of Comparative Literature, Harward University Press, Cambridge, 1993.
२२. Dev Amiya/ Das Shirishakumar (Ed.) : Comparative Literature – Theory and Practice, Indian Institute of Advanced Study, Shimla, 1989.
२३. Das Shirishakumar : A History of Indian Literature, Sahitya Academy, Navi Delhi, 1991.
२४. Gokak V.V. : The Concept of Indian Literature, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1979.

MARDSE 09 मराठी ग्रंथ- इतिहास : १ (Credit:03(T)+01(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. ग्रंथ इतिहासाची संकल्पना समजून घेणे.
२. मराठीतील ग्रंथव्यवहाराचे मुद्रणपूर्व स्वरूप ध्यानात घेणे.
३. ग्रंथ इतिहासाच्या विविध पद्धती आणि दृष्टिकोणांचा परिचय करून घेणे.
४. एकोणिसाव्या शतकातील मराठी ग्रंथव्यवहाराचे स्वरूप ध्यानात घेणे.
५. विसाव्या शतकातील मराठी ग्रंथव्यवहाराचे स्वरूप ध्यानात घेणे.
६. सूचींचे विविध प्रकार व त्या तयार करण्याच्या पद्धतींचा अभ्यास करणे.
७. हस्तलिखिताच्या संपादन आणि संशोधनाचे पद्धतीशास्त्र अभ्यासणे.
८. पाठचिकित्साशास्त्राचे महत्त्व आणि स्वरूप अभ्यासणे.
९. कोशनिर्मितीचे महत्त्व आणि स्वरूप अभ्यासणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	ग्रंथ इतिहास संकल्पना आणि स्वरूप : ग्रंथनिर्मितीमागील प्रेरणा, प्रसार आणि परिणाम ग्रंथ इतिहासलेखनाची विविध अंगे - ग्रंथनिर्मितीच्या प्रेरणा, ग्रंथांचा वाचकवर्ग, प्रकाशनसंस्था, नियतकालिके, ग्रंथालये इत्यादींचे इतिहास, ग्रंथांचे टिकणे आणि नाहीसे होणे, ग्रंथांची मांडणी, मुखपृष्ठ बांधणी इत्यादींचा इतिहास मराठीतील मुद्रणपूर्व ग्रंथव्यवहार, मुद्रणयुगातील मराठी ग्रंथव्यवहार - एकोणिसावे शतक युरोपातील मुद्रणयुग, मराठीतील ग्रंथमुद्रणाचे प्रारंभीचे प्रयोग, दोलामुद्रिते, महाराष्ट्रातील नियतकालिके, भाषांतरित ग्रंथ, पारंपरिक धार्मिक ग्रंथ व आधुनिक विद्याविषयीचे ग्रंथ यांच्या निर्मितीमागच्या प्रेरणा व या ग्रंथांचा प्रसार, वाचकवर्गाचे स्वरूप व मर्यादा, सामाजिक चळवळींमध्ये ग्रंथसंस्कृतीचे योगदान	१५	१
२.	सूचीविचार : ग्रंथसूचीची आवश्यकता व कार्ये, ग्रंथसूचीचे प्रकार विश्लेषणात्मक / सटीप ग्रंथसूची, वर्णनात्मक ग्रंथ सूची, पाठभेददर्शक ग्रंथसूची, विषय ग्रंथसूचीची संकल्पना व सूची संकलनाच्या पद्धती, राष्ट्रीय ग्रंथसूची, भारतीय राष्ट्रीय ग्रंथसूची, ग्रंथव्यापार सूची, जागतिक ग्रंथसूची, मराठीतील सूचीकार्य	१५	१
३.	हस्तलिखितांचे स्वरूप आणि संशोधन हस्तलिखितांचे प्रकार : वैशिष्ट्ये, हस्तलिखितांची उपलब्धी, जतन आणि संवर्धन पाठचिकित्सा पाठचिकित्सेची संकल्पना : आवश्यकता, पाठभेदाची कारणमीमांसा, पाठचिकित्सकाचे कार्य, पाठचिकित्सेच्या पद्धती, पाठचिकित्साशास्त्राची मार्गदर्शक तत्त्वे, पाठचिकित्साशास्त्राची परिभाषा कोशनिर्मिती : संकल्पना आणि आवश्यकता, पद्धती आणि प्रकार, मराठीतील कोशनिर्मिती	१५	१
४.	प्रात्यक्षिक : मराठी दोलामुद्रीतांचे नमुने हाताळणे, मुद्रणपूर्व हस्तलिखितांची पाहणी, देवनागरी मुद्राक्षरलेखनकलेचे नमुने हाताळणे, ग्रंथनिर्मितीच्या डिजिटल तंत्रज्ञानाची व मुद्रणाचे कौशल्य अर्जित करणे, ई – ग्रंथप्रसाराचे तंत्र शिकणे, विविध कालखंडातील ग्रंथव्यवहाराचे तपशीलवार कोष्टक तयार करणे. कोशनिर्मिती प्रक्रियेचा कार्यानुभव, कोशवाङ्मयासाठी नोंदी लिहिण्याचे प्रात्यक्षिक. संदर्भग्रंथांची व साधनग्रंथांची प्रत्यक्ष सूची तयार करण्याचे प्रात्यक्षिक	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. ग्रंथ इतिहासाची संकल्पना विकसित होते.
२. मराठीतील ग्रंथव्यवहाराचे मुद्रणपूर्व स्वरूप लक्षात येते.
३. ग्रंथ इतिहासाच्या विविध पद्धती आणि दृष्टिकोन विकसित होतो.
४. एकोणिसाव्या शतकातील मराठी ग्रंथव्यवहाराचे आकलन होते.

५. विसाव्या शतकातील मराठी ग्रंथव्यवहाराचे स्वरूप ध्यानात येते.
६. सूचींचे विविध प्रकार व त्या तयार करण्याच्या पद्धती लक्षात येतात.
७. हस्तलिखिताच्या संपादन आणि संशोधनाचे पद्धतीशास्त्र समजते.
८. पाठचिकित्साशास्त्राचे महत्त्व आणि स्वरूप लक्षात येते.
९. कोशनिर्मितीचे महत्त्व आणि स्वरूप समजते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. कर्णिक, प्रदीप : ग्रंथ, ग्रंथालय, ग्रंथसंस्कृती,
२. कर्णिक, प्रदीप : ग्रंथपुण्यसंपत्ती,
३. कुलकर्णी, गो. म. : मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी, मेहता प्रकाशन, पुणे, १९९४.
४. कुलकर्णी, व. वि. : ग्रंथसूचींचा अभ्यास, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे 'संदर्भसेवा आणि संदर्भसाधने' या विषयांतर्गत पाठ्यपुस्तक, १९९६.
५. कुलकर्णी, वसंत विष्णू : मराठी भाषा व वाङ्मयसंशोधन आणि ग्रंथसूची, 'साहित्यसूची' जुलै, १९८९.
६. चुनकर, सु. रा. : सूचींची सूची, मुंबई विद्यापीठ, १९९५, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे
७. गोगटे, शरद : मराठी ग्रंथप्रकाशनाची २०० वर्षे, राजहंस, पुणे २००८.
८. घारे, दीपक : मुद्रणपर्व, परम मित्र पब्लिकेशन्स.
९. जोशी, वसंत (संपा.) : भाषा व साहित्य : संशोधन खंड १, २ व ३ -, म.सा. परिषद, १९८१.
१०. टिकेकर, अरुण : अक्षरनिष्ठांची मांदियाळी, रोहन प्रकाशन, पुणे.
११. नाईक, बापूराव : भारतीय ग्रंथमुद्रण, कॅ गो ग लिमये ट्रस्ट, पुणे, १९८०.
१२. तुळपुळे, शं.गो. : मराठी ग्रंथमुद्रणाची वाटचाल,
१३. दाते, शंकर गणेश : ग्रंथ-सूची-शास्त्र (समाविष्ट-मराठी ग्रंथ सूची, खंड १, पुणे, १९७३.
१४. धिवार, सुनील : हस्तलिखितांच्या विविध लेखनशैली व प्रकार, 'ज्ञानगंगोत्री' जून-नोव्हें, २०१३.
१५. धोंड, म. वा. : आधुनिक मराठी संहिताचिकित्सा, मराठी संशोधन मंडळ, मुंबई
१६. प्रियोळकर, अ.का. : मराठी ग्रंथांचे आदर्श संग्रहालय, मुंबई मराठी साहित्य संघ, १९६९.
१७. प्रियोळकर, अ.का./गवसकर आर.आर. : मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई मराठी साहित्य संग्रहालय, १९६१.
१८. प्रियोळकर, अ.का. : साधनचिकित्सा व पाठचिकित्सा, 'दमयंतीस्वयंवर' याग्रंथाची प्रस्तावना,
१९. पंडित भ. श्री. : सूचिसाहित्य 'मराठी संशोधन पत्रिका' वर्ष १९, अंक ४ जुलै, १९७२.
२०. पिंगे, श्री.म. : युरोपीयनांनी केलेली मराठी भाषेची सेवा,
२१. बनहट्टी, श्री.ना. : पाठनिश्चितीची प्रक्रिया, 'महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका', डिसेंबर १९६९
२२. बर्वे, शंकर नारायण : मराठी सूचिकार्याची वाटचाल, (समाविष्ट- 'ग्रंथालयविचार' (वा.विं. भट गौरवग्रंथ), महाराष्ट्र राज्य ग्रंथालय संघ प्रकाशन, मुंबई.
२३. भटकळ, सदानंद : सदानंदयात्रा, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २०१६
२४. मराठे, ना.बा. : ग्रंथसूचीशास्त्र, महाराष्ट्र राज्य ग्रंथालय संघ प्रकाशन, मुंबई
२५. मोरजे, गंगाधर (संपा.) : मराठी दोलामुद्रिते
२६. लिमये, अ.ह. : ग्रंथव्यवहार, विहसन प्रकाशन, १९९२.
२७. लिमये, अ.ह. : मराठी ग्रंथप्रकाशनाचे स्वरूप : प्रेरणा व परंपरा,
२८. लेले, रा.के. : ग्रंथवर्णन आणि ग्रंथसूची, जोशी-लोखंडे प्रकाशन, पुणे, १९८३.
२९. वाकणकर, ल.श्री. : देवनागरी लिपीचा इतिहास, दे.लि. घडण-परांजपे, मराठी संशोधन मंडळ, १९६८.
३०. वैद्य, सरोजिनी आणि इतर (संपा.) : कोश व सूची वाङ्मय : स्वरूप आणि साध्य, राज्य मराठी विकास संस्था, १९९७.

३१. ज्ञानगंगोत्री: मराठी ग्रंथसूचीकार शंकर गणेश दाते जन्मशताब्दी विशेषांक – जून ते ऑगस्ट २००४.
३२. Gupta, Abhijit/Chakravorty, Swapan (Ed) : Founts of Knowledge
३३. Gupta, Abhijit/Chakravorty, Swapan (Ed) : Moveable Type
३४. Gupta, Abhijit/Chakravorty, Swapan (Ed) : Print Areas
३५. Priyolkar, A.K. Printing Press In India
३६. कर्णिक, प्रदीप : ग्रंथ, ग्रंथालय, ग्रंथसंस्कृती
३७. कर्णिक, प्रदीप : ग्रंथपुण्यसंपत्ती, नवचैतन्य प्रकाशन, मुंबई, २०१०.
३८. कुलकर्णी, वसंत विष्णू : मराठी भाषा व वाङ्मयसंशोधन आणि ग्रंथसूची, 'साहित्यसूची' जुलै, १९८९.
३९. चुनकर, सु.रा. : सूचींची सूची, मुंबई विद्यापीठ, १९९५.
४०. गोगटे, शरद : मराठी ग्रंथप्रकाशनाची २०० वर्षे, राजहंस, पुणे, २००८.
४१. नाईक, बापूराव : भारतीय ग्रंथमुद्रण, कॅ गो गं लिमये ट्रस्ट, पुणे, १९८०.
४२. तुळपुळे, शं.गो. : मराठी ग्रंथमुद्रणाची वाटचाल
४३. दाते, शंकर गणेश : ग्रंथ-सूची-शास्त्र (समाविष्ट-मराठी ग्रंथ सूची, खंड १, पुणे, १९७३.
४४. धिवार, सुनील : हस्तलिखितांच्या विविध लेखनशैली व प्रकार, 'ज्ञानगंगोत्री' जून-नोव्हें, २०१३.
४५. धोंड, म. वा. : आधुनिक मराठी संहिताचिकित्सा, मराठी संशोधन मंडळ, मुंबई
४६. प्रियोळकर, अ.का. : मराठी ग्रंथांचे आदर्श संग्रहालय, मुंबई मराठी साहित्य संघ, १९६९.
४७. प्रियोळकर, अ.का./गवसकर आर.आर. : मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई मराठी साहित्य संग्रहालय, १९६९.
४८. प्रियोळकर, अ.का. : साधनचिकित्सा व पाठचिकित्सा, 'दमयंतीस्वयंवर' या ग्रंथाची प्रस्तावना,
४९. पंडित, भ. श्री. : सूचिसाहित्य 'मराठी संशोधन पत्रिका' वर्ष १९, अंक ४ जुलै, १९७२.
५०. पिगे, श्री.म. : युरोपीयनांनी केलेली मराठी भाषेची सेवा,
५१. बनहट्टी, श्री.ना. : पाठनिश्चीतीची प्रक्रिया, 'महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका', डिसेंबर १९६९
५२. बर्वे, शंकर नारायण : मराठी सूचिकार्याची वाटचाल, (समाविष्ट- 'ग्रंथालयविचार' (वा.विं. भट गौरवग्रंथ), महाराष्ट्र राज्य ग्रंथालय संघ प्रकाशन, मुंबई.
५३. मराठे, ना.बा. : ग्रंथसूचीशास्त्र, महाराष्ट्र राज्य ग्रंथालय संघ प्रकाशन, मुंबई
५४. मोरजे, गंगाधर (संपा.): मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रह, १९६६.
५५. गावस्कर सु. आ. (संपा.): मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई ग्रंथसंग्रहालय, मुंबई, १९६९
५६. लिमये, अ.ह. : ग्रंथव्यवहार, व्हिनस प्रकाशन, १९९२.
५७. लिमये, अ.ह. : मराठी प्रकाशनाचे स्वरूप : प्रेरणा व परंपरा, प्रसाद प्रकाशन, पुणे, १९७२.
५८. लेले, रा.के. : ग्रंथवर्णन आणि ग्रंथसूची, जोशी-लोखंडे प्रकाशन, पुणे, १९८३.
५९. वाकणकर, ल.श्री. : देवनागरी लिपीचा इतिहास, दे.लि. घडण-परांजपे, मराठी संशोधन मंडळ, १९६८.
६०. वैद्य, सरोजिनी आणि इतर (संपा.) : कोश व सूची वाङ्मय : स्वरूप आणि साध्य, राज्य मराठी विकास संस्था, १९९७.
६१. ज्ञानगंगोत्री: मराठी ग्रंथसूचीकार शंकर गणेश दाते जन्मशताब्दी विशेषांक - जून ते ऑगस्ट २००४.

MARDSE 10 लोकप्रिय साहित्य (Credit:04(T)=4)**उद्दिष्टे :**

१. 'लोकप्रिय', 'लोकप्रिय साहित्य' ह्या संकल्पना स्पष्ट करणे.
२. लोकप्रिय साहित्य, कलात्मक साहित्य आणि सीमावर्ती साहित्य यामधील साम्य-भेद जाणून घेणे.
३. लोकप्रिय साहित्य आणि वाचकांची अभिरुची यांच्यातील सहसंबंध स्पष्ट करणे.
४. मराठीतील लोकप्रिय साहित्याच्या प्रेरणा, उगम, वाटचाल या अनुषंगाने महत्त्वमापन करणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१	अ. लोकप्रिय साहित्य संकल्पना, प्रेरणा आणि स्वरूपविशेष आ. लोकप्रिय साहित्य आणि साहित्यव्यवहार, लोकप्रिय साहित्य, कलात्मक साहित्य आणि सीमावर्ती साहित्य यांतील साम्य-भेद	१५	१
२	अ. लोकप्रिय साहित्य – रोमान्स, गूढ, गुन्हेगारी, साहस, रहस्य इ. आ. लोकप्रिय साहित्य व वाचकवर्ग – लोकप्रिय साहित्याचे वितरण, नफ्याचे अर्थशास्त्र, वाचकांची अभिरुची इ. मराठीतील लोकप्रिय साहित्याची परंपरा (स्थूल परिचय)	१५	१
३	अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती : ययाति - वि. स. खांडेकर शोध - मुरलीधर खैरनार दुनियादारी - सुहास शिरवळकर एक भाकर तीन चुली - देवा झिंजाड	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. 'लोकप्रिय', 'लोकप्रिय साहित्य' ह्या संकल्पना समजतात.
२. लोकप्रिय साहित्य, कलात्मक साहित्य आणि सीमावर्ती साहित्य यामधील साम्य-भेद लक्षात येतो.
३. लोकप्रिय साहित्य आणि वाचकांची अभिरुची यांच्यातील सहसंबंधाचे आकलन होते.
४. मराठीतील लोकप्रिय साहित्याच्या प्रेरणा, उगम, वाटचाल समजते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. कुरुंदकर, नरहर : धार आणि काठ, देशमुख आणि कंपनी, पुणे, १९७१.
२. कुलकर्णी, अनिरुद्ध (संपा.) : प्रदक्षिणा खंड १ आणि २, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे.
३. कोत्तापल्ले, नागनाथ : साहित्याचा अवकाश,
४. गणोरकर, प्रभा आणि इतर : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (१९२० पासून २००३ पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, २००४.
५. नेमाडे, भालचंद्र : टीकास्वयंवर, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९०.
६. जाधव, रा. ग. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २००९.
७. जाधव, रा. ग. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २०१०.

८. जाधव, रा. ग. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २०१०.
९. जाधव, रा. ग. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २०११.
१०. दडकर, जया आणि इतर : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (आरंभापासून १९२० पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, १९९८.
११. पवार, गो.मा./ हातकंगलेकर, म.द. (संपा.) : मराठी साहित्य प्रेरणा आणि स्वरूप, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८०.
१२. Murphy, Bernice : Key Concepts in Contemporary Popular Fiction, Edinburgh University Press.
१३. Gelder, Ken : Popular Fiction : The Logistics & Practices of a Literary Field, Routledge.

MARRM साहित्यसंशोधन Credit:04 (T) = 4

उद्दिष्टे :

१. संशोधनाची संकल्पना आणि स्वरूप स्पष्ट करणे.
२. साहित्य आणि भाषेतील संशोधन संशोधन व्यवहाराचे स्वरूप ध्यानात घेणे.
३. साहित्याभ्यासातील संशोधनाचे महत्त्व लक्षात घेणे.
४. विद्यार्थ्यांच्या संशोधनदृष्टीचा विकास करणे.

अभ्यासक्रम:

अ.क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१	अ. संशोधन : संकल्पना आणि स्वरूप संशोधनामागील प्रयोजने, संशोधनप्रक्रियेतील विविध टप्पे, संशोधकाचे गुण आ. साहित्यसंशोधन आणि साहित्यसमीक्षा यातील साम्य-भेद इ. संशोधनपद्धती : विगमनात्मक आणि निगमनात्मक, ऐतिहासिक/कालक्रमनिष्ठ, वर्णनपर, प्रयोगनिष्ठ, तौलनिक, नमुना पाहणी पद्धती, क्षेत्रीय सर्वेक्षणपद्धती इ. ई संशोधन : तंत्र आणि साधने – तंत्र, ग्रंथालयीन साधने, आधुनिक तंत्र विज्ञानाशी संबंधित साधने आणि अन्य साधने	३०	२
२	मराठीतील भाषा आणि साहित्यसंशोधनाचे विविध प्रकार : भाषिक संशोधन (भाषा-बोलीविषयक संशोधन, साहित्यकृतींचे भाषिक आणि शैली वैज्ञानिक संशोधन), मध्ययुगीन-आधुनिक साहित्याचे संशोधन, साहित्यकृतींचे पाठ चिकित्सापूर्वक संपादन, साहित्यशास्त्रीय प्रश्नांसंबंधी संशोधन, साहित्याचे स्वरूपनिष्ठ संशोधन, तौलनिक साहित्यभ्यास, अनुवादित साहित्याभ्यास, लोकसाहित्यविषयक संशोधन इ. संशोधनात्मक लेखन : अ. शोधनिबंध, लघु-शोधप्रबंधाचे लेखनस्वरूप, लेखन प्रक्रियेतील टप्पे, संशोधनात्मक लेखनाची भाषा, संदर्भसूची-निर्देश सूची ह्यांचे महत्त्व, परिशिष्टे-कोष्टके, तालिका, आकृत्या इत्यादींचे महत्त्व. आ. प्रकल्पलेखन (संशोधनात्मक लेखन) – विषयनिश्चिती ते प्रकल्पसिद्धीची प्रक्रिया, संशोधन प्रकल्प सादर करणे.	३०	२

संदर्भ ग्रंथ :

१. मालशे, स. गं. : शोधनिबंधाची लेखनपद्धती, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई,
२. जोशी, वसंत (संपा.) : भाषा व साहित्य संशोधन, खंड १, २, ३ म. सा. प., पुणे, १९८१, १९८५.
३. राणे श. रा., 'मराठी साहित्यसंशोधन : स्वरूप आणि दिशा, का. स. वाणी. प्रगत अध्ययन संस्था, धुळे, १९९५.
४. नगरकर, शुभदा, संशोधन आणि प्रकाशनातील नैतिकता, युनिव्हर्सल प्रकाशन, पुणे. २०२६
५. कर्वे इरावती : मराठी लोकांची संस्कृती, देशमुख अँड कंपनी, पुणे, १९५१.
६. कऱ्हाडे, सदा : संशोधन- सिद्धांत आणि पद्धती, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, १९९७.
७. कुलकर्णी, श्री, रं. : प्राचीन मराठी हस्तलिखिते- संशोधन आणि संपादन, का. स. वाणी. प्रगत अध्ययन संस्था, धुळे, १९९९.
८. जोशी अनंत व इतर : ग्रंथालयीन संदर्भ सेवा, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९८०.
९. निर्गुडकर, भारती (संपा.) : तपोनिधी, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई.
१०. देव, सदाशिव : कोश वाङ्मय- विचार आणि व्यवहार, सुपर्ण प्रकाशन, पुणे, २००२.
११. देशमुख, उषा : मराठी संशोधनविद्या, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, १९९४.
१२. भोळे, भास्कर : संशोधनाची क्षितिजे, अमेय प्रकाशन, नागपूर, १९८५.
१३. वरखेडे रमेश : संशोधनाचे पद्धतिशास्त्र, ॐ ग्रा.इ. ए. ए, पुणे, २०१३.

सत्र दोन

MARDSC 05 आधुनिक भाषाविज्ञान

(Credit: 03(T)+01(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. भाषाविज्ञान या ज्ञानशाखेचा परिचय होणे.
२. भाषिक व्यवस्थेचे स्वरूप समजून घेणे.
३. मराठी भाषाव्यवस्थेचा परिचय करून घेणे.
४. प्रमाणभाषा व बोली यांचा परिचय करून घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	आधुनिक भाषाविज्ञान – स्वरूप आणि व्याप्ती (स्थूल परिचय) भाषाभ्यासाच्या विविध पद्धती आणि शाखा भाषिक व्यवस्था (सोस्यूर, चॉम्स्की, ब्लूमफिल्ड यांच्या अनुषंगाने)	१५	१
२.	मराठी भाषेची व्यवस्था – (स्वनिमविचार, रूपिमविचार, वाक्यविचार आणि अर्थविचार यांच्या अनुषंगाने स्थूल चर्चा) प्रमाणभाषा आणि बोली भाषा आणि लिपी परस्परसंबंध मराठीच्या प्रमुख बोली	३०	२
३.	प्रात्यक्षिक : क्षेत्रभेटीद्वारा मराठीच्या प्रमुख बोलीचे नमुने संकलित करणे व सर्वेक्षणासाठी प्रश्नावली तयार करण्यासाठीचे प्रशिक्षण व प्रात्यक्षिक. ऑडिओ-व्हिडीओ तंत्राच्या साहाय्याने संकलित केलेले भाषिक नमुने भाषा प्रयोगशाळेत अभ्यासणे. बोलींचे आरेखन तयार करण्याची पूर्वतयारी व प्रात्यक्षिक	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. भाषाविज्ञान या ज्ञानशाखेचे आकलन होते.
२. भाषाविज्ञानाची संकल्पना समजते.
३. भाषिक व्यवस्थेचे स्वरूप लक्षात येते.
४. मराठी भाषाव्यवस्थेचा परिचय होतो.
५. भाषा आणि बोली परिवर्तनाच्या बदलत्या स्वरूपाचे आकलन होते.
४. प्रमाणभाषा व बोली यांचा परिचय करून घेणे. भाषाविज्ञानाची संकल्पना समजते. या ज्ञानशाखेचे आकलन होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. कालेलकर, ना. गो. : भाषा, इतिहास आणि भूगोल, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९६४.
२. काळे, कल्याण (संपा.) : आधुनिक भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक, संरचनात्मक आणि सामाजिक, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००३.

३. काळे, कल्याण/ सोमण अंजली (संपा.) : वर्णनात्मक भाषाविज्ञान, गोखले ए. सोसायटी नाशिक, १९८२.
४. काळे, कल्याण / शहा, मृणालिनी(संपा.) : निवडक भाषा आणि जीवन , मेहता पब्लि.,पुणे, १९९८.
५. कानडे, मु. श्री. (संपा.) : मराठीचा भाषिक अभ्यास : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे.
६. गर्जेद्राडकर, श्री. न. : भाषा व भाषाभ्यास, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९८०.
७. केळकर, अशोक : मराठी भाषेचा आर्थिक संसार, मराठवाडा साहित्य परिषद, औरंगाबाद, १९७७.
८. केळकर, अशोक : वैखरी- भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता पब्लि., पुणे, १९९६.
९. धोंडगे, रमेश : भाषा आणि भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००६.
१०. मालशे, मिलिंद : आधुनिक भाषाविज्ञान-सिद्धान्त आणि उपयोजन, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
११. मालशे, मिलिंद / इनामदार, हे. वि. / सोमण, अंजली : भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, पुणे, १९८२.
१२. Bloomfield, Leonard : *Language*, New York, 1933.
१३. Carroll, John B. : *The Study of Language*, Cambridge, 1961.
१४. Hockett, Charles F. : *A Course in Modern Linguistics*, New York, 1958.
१५. Meillet, Antoine : *Linguistique historique et linguistique ge' ne' rate*, Paris, 1936.
१६. Pedersen, Holger : *Discovery of Language*, Bloomington. 1962.
१७. Sapir, Edward : *Language*, New York, 1921.
१८. Saussure, Ferdinand de : *Cours delinguistique ge' ne' rale*, Paris, 1916.
१९. Waterman, John T. : *Perspectives in Linguistics*, Chicago, 1963.

MARDSC 06 साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : कथनात्म (Credit: 03(T)+01(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. कथनात्म साहित्याचे स्वरूप समजून घेणे.
२. कथनात्म साहित्यातील मूलभूत घटकांचे विवेचन करणे.
३. मराठीतील कथनात्म साहित्याचे स्वरूप उलगडणे.
४. कथनात्म साहित्य म्हणून कथा आणि कादंबरी या साहित्यप्रकारांची त्यांच्या उपविभागांसह चर्चा करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	कथनात्म साहित्य : संकल्पना आणि स्वरूप कथनात्म साहित्य : कथा, कादंबरी (परंपरा, आधुनिक दृष्टिकोन, वर्गीकरण, स्वरूपविशेष)	१५	१
२.	कथनात्म साहित्याच्या अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती- १. काल-त्रिकाल (कादंबरी) – नागनाथ कोतापल्ले २. निळ्या डोळ्यांची मुलगी (कादंबरी) – शिल्पा कांबळे ३. मोरी नींद नसानी होय (कथासंग्रह) - जयंत पवार ४. तिसरा डुळा (कथासंग्रह)- किरण येले	३०	२

३.	प्रात्यक्षिक : मौखिक परंपरेतील कथनबंध आणि उपरोक्त साहित्यकृतींचा अनुबंध यांची प्रत्यक्ष पडताळणी उपरोक्त एका साहित्यकृतीच्या वेगवेगळ्या घटकांचा कथनमीमांसेच्या आधारे पडताळा घेऊन निर्मितीप्रक्रियेपर्यंत जाण्याची तयारी प्रत्यक्ष कथालेखन करणे.	१५	१
----	--	----	---

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. कथनात्म साहित्याचे स्वरूप समजते.
२. कथनात्म साहित्यातील मूलभूत घटकांचे विवेचन करता येते.
३. मराठीतील कथनात्म साहित्याचे स्वरूप लक्षात येते.
४. कथनात्म साहित्य म्हणून कथा आणि कादंबरी या साहित्यप्रकारातून वाचनाचे कौशल्ये विकसित होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. जोशी, सुधा : कथा - संकल्पना आणि समीक्षा , मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०००.
२. डहाके, वसंत आबाजी : मराठीतील कथनरूपे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई,
३. थोरात, हरिश्चंद्र : कथनात्म साहित्य आणि समीक्षा, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०११.
४. थोरात, हरिश्चंद्र : कादंबरी – एक साहित्यप्रकार, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१० .
५. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
६. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
७. धोंडगे, दिलीप : शैलीमीमांसा, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९८१.
८. नारंग, गोपीचंद : संरचनावाद, उत्तर- संरचनावाद आणि प्राच्य काव्यशास्त्र, सूर्यनारायण रणसुभे (अनु.), साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २००५.
९. नेमाडे, भालचंद्र : टीकास्वयंवर, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९०.
१०. पाटणकर, रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.
११. पाटणकर, वसंत : साहित्यशास्त्र – स्वरूप आणि समस्या, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००६.
१२. पाटील, गंगाधर : समीक्षेची नवी रूपे, मॅजेस्टिक बुक स्टॉल, मुंबई, १९८१.
१३. पाटील, गंगाधर : समीक्षामीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
१४. पांडेय, मॅनेजर : उपन्यास आणि लोकतंत्र, अनु. रंगनाथ पठारे, कादंबरी आणि लोकशाही, लोकवाङ्मय गृह प्रकाशन, मुंबई, २००२.
१५. भागवत, श्री. पु. आणि इतर (संपा.) : साहित्य- अध्यापन आणि प्रकार, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८७.
१६. मराठे, का. बा. : नावल म्हणजे काय? -, निवडक मराठी समीक्षा, संपा. गो. मा. पवार/म.द.हातकणंगलेकर, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, १९९९.
१७. मालशे, मिलिंद/ जोशी, अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धान्त, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
१८. राजवाडे, वि. का. : कादंबरी, निवडक मराठी समीक्षा, संपा. गो. मा. पवार / म.द.हातकणंगलेकर, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, १९९९.
१९. राजाध्यक्ष, विजया (संपा.) : समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
२०. सारंग, विलास : अक्षरांचा श्रम केला, मराठी विभाग मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०००.

२१. Adams, Jeff : The Conspiracy of the Text, Routledge and Kegan Paul, London and New York, 1986.
२२. Culler, Jonathan : Structuralist Poetics, Routledge, London and New York, 2002.
२३. Eagleton, Terry : Literary Theory : An Introduction,
२४. Ellis, John M. : The Theory of Literary Criticism,
२५. Fludernik, Monika : An Introduction to Narratology, Routledge, London and New York, २००९.
२६. Gerard, Genette : Narrative Discourse, Basil Blackwell, Oxford, 1980.
२७. Kenon, Shlomith Rimmon : Narrative Fiction- Contemporary Poetics, Methuen Co. Ltd., London and New York, १९८३.
२८. Peck, John : How to Study a Novel, Macmillan, London, 1983.
२९. Rick, Altman : A Theory of Narrative, Columbia University Press, New York, २००८.
३०. Zima, Peter : Philosophy of Modern Literary Theory, The Atholone Press, London, 1999.

MARDSC 07 आधुनिक मराठी साहित्याचा इतिहास (१९४५ ते २०१०)

Credit : 04T =4

उद्दिष्टे :

१. १९४५ नंतरच्या काळातील साहित्यनिर्मितीचे स्वरूप लक्षात घेणे.
२. १९४५ नंतरच्या काळातील मराठी साहित्यनिर्मितीचा ऐतिहासिक परिप्रेक्ष्य उभा करणे.
३. विशिष्ट कालखंडाच्या पार्श्वभूमीवर साहित्यनिर्मितीमागील प्रेरणा, प्रवृत्तींचे ज्ञान करून देणे.
४. प्रस्तुत काळातील साहित्यप्रकारांत घडत गेलेला बदल लक्षात घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	१९४५ नंतरची सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक पार्श्वभूमी शिक्षणाच्या सार्वत्रिकीकरणाचा समकाळातील लेखन-वाचन व्यवहारावरील परिणाम	१५	१
२.	१९६०नंतरच्या (साठोत्तर व नव्वदोत्तर) काळातील साहित्यनिर्मितीमागील प्रेरणा आणि प्रवृत्ती या काळातील विविध साहित्य चळवळी, अनियतकालिकांची चळवळ, नवसाहित्य	१५	१
३.	साहित्यप्रवाह - दलित, ग्रामीण, जनवादी, आदिवासी, स्त्रीवादी, मुस्लिम, विज्ञानसाहित्य, लोकप्रिय साहित्य, बालसाहित्य, समकालीन वाङ्मयीन नियतकालिके	१५	१
४.	कथा-कादंबरीलेखन, काव्यलेखन, नाट्यलेखन, ललित गद्य, समीक्षालेखन इ.	१५	१

(सूचना : १. १९४५ ते १९६० हा कालखंड अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असेल. २. १९६० ते २०१० हा कालखंड सत्रान्त परीक्षेसाठी असेल.)

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. १९४५ नंतरच्या काळातील साहित्यनिर्मितीचे स्वरूप समजते.
२. १९४५ नंतरच्या काळातील मराठी साहित्यनिर्मितीचा ऐतिहासिक परिप्रेक्ष्य लक्षात येतो.
३. विशिष्ट कालखंडाच्या पार्श्वभूमीवर साहित्यनिर्मितीमागील प्रेरणा, प्रवृत्तींचे आकलन होते.
४. प्रस्तुत काळातील साहित्यप्रकारातील बदल लक्षात येतात.

संदर्भ ग्रंथ

१. काळे, अक्षयकुमार : अर्वाचीन मराठी काव्यदर्शन, १९९९.
२. कुरंदकर, नरहर : धार आणि काठ, देशमुख आणि कंपनी, पुणे, १९७१.
३. कुलकर्णी, अनिरुद्ध (संपा.) : प्रदक्षिणा खंड १ आणि २, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे.
४. कुलकर्णी, गो. म., पुंडे द दि (संपा.) : गांधीवाद आणि आधुनिक मराठी साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९५.
५. कुलकर्णी, गो. म. – आधुनिक मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी, मेहता पब्लिशिंग हाउस, पुणे, १९९४.
६. गणोरकर, प्रभा आणि इतर : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (१९२० पासून २००३ पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, २००४.
७. जाधव, रा. ग.(संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २००९.
८. जाधव, रा. ग.(संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २०१०.
९. जाधव, रा. ग.(संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २०१०.
१०. जाधव, रा. ग. (संपा.) : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, १९५० ते २०००, भाग १, म.सा.प., पुणे, २०११.
११. डहाके, वसंत आबाजी : मराठी साहित्य-इतिहास आणि संस्कृती, २००५.
१२. दडकर, जया आणि इतर : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (आरंभापासून १९२० पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, १९९८.
१३. देऊळकर, चंद्रकांत : मराठी निबंध- लघुनिबंध : स्वरूप व विवेचन, १९८१.
१४. देशपांडे, वि. भा. : मराठी नाटक-नाटककार – काळ आणि कर्तृत्व, खंड १ ते ३, २००८.
१५. पवार, गो.मा./ हातकंगलेकर, म.द. (संपा.) : मराठी साहित्य प्रेरणा आणि स्वरूप, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८०.
१६. फडके, य. दि. : विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र – राजकीय इतिहास, खंड १ ते ५ श्रीविद्या, पुणे.
१७. भोळे, भा. ल./ बेडकिहाळ, किशोर (संपा.) : बदलता महाराष्ट्र - एन.डी.पाटील गौरवग्रंथ, आंबेडकर अकादमी, सातारा.
१८. यादव, आनंद : १९६० नंतरची सामाजिक परिस्थिती आणि साहित्यातील नवे प्रवाह,
१९. यादव, आनंद : ललित गद्याचे तात्त्विक स्वरूप आणि मराठी लघुनिबंधाचा इतिहास, १९९५.

उद्दिष्टे :

१. साहित्यकृतीचा लेखकलक्ष्यी अभ्यास समजून घेणे.
२. लेखक, त्याचे वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्व, लेखक आणि त्याचा समकाळ समजून घेणे.
३. लेखकाच्या अन्य साहित्यकृती व अभ्यासकक्षेतील साहित्यकृतीचा सहसंबंध उलगडणे.
४. साहित्यकृतीच्या आधारे लेखकाची स्थाननिश्चिती करणे

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	लेखकलक्ष्यी अभ्यास लेखकलक्ष्यी अभ्यासाची संकल्पना व स्वरूप लेखकलक्ष्यी अभ्यासाचे विविध दृष्टिकोन	१५	१
२.	लेखकलक्ष्यी अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती इंधन – हमीद दलवाई मला उद्ध्वस्त व्हायचंय – मलिका अमर शेख	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. साहित्यकृतीच्या लेखकलक्ष्यी अभ्यासाचे स्वरूप लक्षात येते.
२. लेखक, त्याचे वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्व, लेखक आणि त्याचा समकाळाचे सहसंबंध लक्षात येतात.
३. लेखकाच्या अन्य साहित्यकृती व अभ्यासकक्षेतील साहित्यकृतीचा सहसंबंध उलगडतो.
४. साहित्यकृतीच्या आधारे लेखकाची स्थाननिश्चिती होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. कवठेकर, बाळकृष्ण : लेखकाचा अभ्यास (अंतर्भूत, साहित्याचा अभ्यास, गुरुवर्य डॉ. र.बा. मंचरकर सद्भावग्रंथ, जोशी चं.वि. व इतर (संपा.) प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००३.)
२. गावडे, प्र.ल. : विशिष्ट ग्रंथकाराचा अभ्यास (अंतर्भूत, भाषा व साहित्य - संशोधन, खंड १, जोशी वसंत (संपा.) महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे, १९८१.)
३. डहाके, वसंत आबाजी : मराठीतील कथनरूपे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई,
४. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
५. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
६. धोंडगे, दिलीप : शैलीमीमांसा, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९८१.
७. दडकर, जया : चिं. त्र्यं. खानोलकरांच्या शोधात, मौज प्रकाशन, १९८३.
८. नेमाडे, भालचंद्र : टीकास्वयंवर, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९०.
९. भागवत, श्री. पु. आणि इतर (संपा.) : साहित्य- अध्यापन आणि प्रकार, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई
१०. मालशे, मिलिंद/ जोशी अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धान्त, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
११. मालशे, स.ग. आणि इतर (संपा.) : महात्मा फुले समग्र वाङ्मय, म.रा.सा. सं. मंडळ, मुंबई.
१२. राजाध्यक्ष, विजया (संपा.): समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड ४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
१३. Eagleton, Terry : Literary Theory : An Introduction,
१४. Ellis, John M. : The Theory of Literary Criticism,
१५. Zima, Peter : Philosophy of Modern Literary Theory, The Atholone Press, London, 1999.

उद्दिष्टे :

- १ . प्रसारमाध्यमांच्या स्वरूपाचे ज्ञान होणे.
- २ . प्रसारमाध्यमांसाठी होणाऱ्या लेखनस्वरूपाचे आकलन करून घेणे.
- ३ . प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन करण्याची क्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	प्रसारमाध्यमांची रचना आणि स्वरूप : पारंपरिक आणि आधुनिक माध्यमे (ई-माध्यमांसहित) प्रसारमाध्यमे : मुद्रित, श्राव्य, दृक्श्राव्य, ई-माध्यम (स्थूल परिचय आणि मुद्रित माध्यमांसाठी लेखनसराव) या माध्यमांमधून आविष्कारासाठी भाषिक कौशल्याचे विकसन (लेखन, सादरीकरण, वाचिक संस्कार, तांत्रिक अंगांचा परिचय)	१५	१
२.	मुद्रित माध्यमे : बातमी, विविधप्रकारचे लेख, मुलाखती, जाहिराती, संपादन दृक्श्राव्य माध्यमे : निवेदन, बातमी, मुलाखती, जाहिराती, सूत्रसंचालन, ई-माध्यमे : ई-नियतकालिके, वरील सर्व माध्यमांची वैशिष्ट्ये, परस्परपूरकत्व, प्रत्येक माध्यमातील भाषेचे उपयोग	१५	१
३.	प्रात्यक्षिक : गटाचा सामूहिक प्रकल्प म्हणून नमुना अंक काढण्याचे प्रात्यक्षिक, विविध माध्यमांसाठी बातमी, जाहिरात, परीक्षण नमुने तयार करणे. अनुदिनी (ब्लॉग) करणे. विकिपीडिया या संकेतस्थळावर नोंदी तयार करणे. इ. श्राव्य माध्यमे : उद्घोषणा, निवेदन, बातमी, मुलाखती, जाहिराती, सूत्रसंचालन अनुदिनी (ब्लॉग), संकेतस्थळे, समाजमाध्यमे,	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

- १ . प्रसारमाध्यमांच्या स्वरूपाचे आकलन होते.
- २ . प्रसारमाध्यमांसाठी होणाऱ्या लेखनस्वरूपाचे ज्ञान होते.
- ३ . प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन करण्याची क्षमता वृद्धिंगत होतात.

संदर्भग्रंथ :

१. केळकर, केशव : दूरदर्शनासाठी लेखन
२. गर्गे, स.मा. : पत्र आणि पत्रकारिता , मानसन्मान प्रकाशन, पुणे, १९९९.
३. ग्रामोपाध्ये, सुरेंद्र (संपा) : भाषाव्यवहार व भाषाशिक्षण, कासेगाव एज्युकेशन सोसायटी, कासेगाव, २००६.
४. जोशी, श्रीपाद : संवादशास्त्र, विजय प्रकाशन, नागपूर, १९९८.
५. तावरे, स्नेहल (संपा.) : व्यावहारिक मराठी, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, १९९४.
६. नसिराबादकर, ल.रा. : व्यावहारिक मराठी, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९३.

७. पाटील, आनंद : सृजनात्मक लेखन, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००५.
८. पानसे, मु.ग. : भाषा – अंतःसूत्र आणि भाषाव्यवहार, म.सा.प. प्रकाशन, पुणे, १९६७.
९. बेलवलकर, सुमन : भाषा – स्वरूप आणि कार्य, य.च. मु. वि., नाशिक, १९९४.
१०. बापट, श्री. ग. : व्यावसायिक पत्रलेखन आणि अहवाललेखन, वैशाली प्रकाशन, पुणे, १९७२.
११. भागवत, गीता : प्रशासकीय मराठी भाषेचा विकास, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई, १९९६.
१२. माळी, सुनील : बातमीदारी
१३. पानसे, मु.ग. : भाषा – अंतःसूत्र आणि भाषाव्यवहार, म.सा.प. प्रकाशन, पुणे, १९६७.
१४. मोकाशी, सयाजीराजे / नेमाडे, रंजना : व्यावहारिक मराठी, शेतकरी साहित्य इर्जिक परिषद, २००२.
१५. राजाध्यक्ष, मंगेश विठ्ठल : भाषाविवेक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९९७.
१६. सराफ, रा. सो. : भाषा, मातृभाषा व परभाषा, श्री विद्याप्रकाशन, पुणे, १९७३.

MARDSE 12

ग्रंथप्रकाशन आणि संपादन

Credit : 02T+02P = 4

उद्दिष्टे :

१. ग्रंथप्रकाशनाची प्रक्रिया समजून घेणे.
२. संपादन प्रक्रियेचे स्वरूप समजून घेणे.
३. संपादन प्रक्रियेचा हेतू, उद्दिष्टे आणि प्रकार यांची माहिती घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	अ. ग्रंथप्रकाशनाची प्रक्रिया आणि स्वरूप आ. संपादन - संकल्पना आणि स्वरूप, संपादनहेतू, प्रेरणा, संपादनापूर्वीची पथ्ये, संपादकाची कार्ये आणि भूमिका, अपेक्षित वाचकवर्गाचा विचार इ. भाषिक आणि आशय संहिता संपादनपद्धती - ललित लेखन प्रकारांचे संपादन, ललितेतर लेखन प्रकारांचे संपादन, ई. भाषिक संपादन - भाषिक वाचनाची सूक्ष्मता, शब्दयोजना, शीर्षक, उपशीर्षके, परिच्छेद, अंतिम मुद्रणप्रत, अक्षरेरेखांकन, मुखपृष्ठ रेखांकन, मांडणी, आराखडा, ग्रंथशीर्षक रेखांकन, रेखाचित्रे.	१५	१
२.	ललित साहित्याचे संपादन - कथनात्मक साहित्य, कविता, नाटक आणि ललितलेखन ललितेतर साहित्याचे संपादन - वैचारिक साहित्य, माहितीपर गौरवग्रंथ, स्मरणिका, दुर्मिळ हस्तलिखिते, अहवाललेखन, साहित्येतिहास, कोश साहित्य, रोजनिशी संपादन	१५	१
३.	प्रात्यक्षिक : ग्रंथसंपादनाचा क्षेत्रीयभेटीद्वारा कार्यानुभव, प्रकाशक, संपादक यांची मुलाखत घेऊन ग्रंथनिर्मितीचा व्यवहार समजून घेणे, पुस्तकांची मुखपृष्ठे, मलपृष्ठ, आधुनिक तंत्रज्ञान या अनुषंगाने कलावंत व तंत्रज्ञांद्वारा संवाद व कार्यानुभव, इत्यादी. नमुना ग्रंथाची/संपादनाची/अंकाची मुद्रणप्रत तयार करणे.	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. ग्रंथप्रकाशनाची प्रक्रिया समजते.
२. संपादन प्रक्रियेचे स्वरूप लक्षात येते.
३. संपादन प्रक्रियेचा हेतू, उद्दिष्टे आणि प्रकार समजतात.

संदर्भ ग्रंथ :

१. गोगटे, शरद : मराठी ग्रंथप्रकाशनाची २०० वर्षे, राजहंस, पुणे २००८.
२. जोशी, वसंत (संपा.) : भाषा व साहित्य : संशोधन खंड १, २ व ३ -, म.सा. परिषद, १९८१.
३. नाईक, बापूराव : भारतीय ग्रंथमुद्रण, कॅ गो गं लिमये ट्रस्ट, १९८०.
४. तुळपुळे, शं.गो. : मराठी ग्रंथनिर्मितीची वाटचाल, महाराष्ट्र ग्रंथोत्तेजक संस्था, १९७४.
५. दाते, शंकर गणेश : ग्रंथ-सूची-शास्त्र (समाविष्ट-मराठी ग्रंथ सूची, खंड १, पुणे, १९७३.
६. धिवार, सुनील : हस्तलिखितांच्या विविध लेखनशैली व प्रकार, 'ज्ञानगंगोत्री' जून-नोव्हें, २०१३.
७. धोंड, म. वा. : आधुनिक मराठी संहिताचिकित्सा, मराठी संशोधन मंडळ, मुंबई
८. प्रियोळकर, अ.का. : मराठी ग्रंथांचे आदर्श संग्रहालय, मुंबई मराठी साहित्य संघ, १९६९.
९. प्रियोळकर, अ.का./गवसकर आर.आर. : मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई मराठी साहित्य संग्रहालय, १९६१.
१०. प्रियोळकर, अ.का. : साधनचिकित्सा व पाठचिकित्सा, 'दमयंतीस्वयंवर' या ग्रंथाची प्रस्तावना,
११. पोतदार, एकनाथ : संपादक आणि संपादकीय, कौस्तुभ प्रकाशन, नागपूर, १९९१.
१२. पंडित, भ. श्री. : सूचिसाहित्य 'मराठी संशोधन पत्रिका' वर्ष १९, अंक ४ जुलै, १९७२.
१३. फडके, अरुण : मराठी लेखनकोश, अंकुर प्रकाशन, ठाणे, २००८.
१४. बनहट्टी, श्री.ना. : पाठनिश्चितीची प्रक्रिया, 'महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका', डिसेंबर १९६९
१५. भटकळ, सदानंद : सदानंदयात्रा, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २०१६.
१६. गावस्कर सु. आ. (संपा.): मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई ग्रंथसंग्रहालय, मुंबई, १९६१.
१७. प्रियोळकर अ. का. (संपा.): मराठी दोलामुद्रिते, मुंबई ग्रंथसंग्रहालय, मुंबई, १९६६.
१८. लिमये, अ.ह. : ग्रंथव्यवहार, ब्हीनस प्रकाशन, १९९२.
१९. लिमये, अ.ह. : मराठी ग्रंथप्रकाशनाचे स्वरूप : प्रेरणा व परंपरा, प्रसाद प्रकाशन, पुणे, १९७२.
२०. लेले, रा.के. : ग्रंथवर्णन आणि ग्रंथसूची, जोशी-लोखंडे प्रकाशन, पुणे, १९८३.
२१. वैद्य, सरोजिनी आणि इतर (संपा.) : कोश व सूची वाङ्मय : स्वरूप आणि साध्य, राज्य मराठी विकास संस्था, १९९७.
२२. ज्ञानगंगोत्री: मराठी ग्रंथसूचीकार शंकर गणेश दाते जन्मशताब्दी विशेषांक - जून ते ऑगस्ट २००४.

MARDSE 13 विशिष्ट साहित्यप्रवाहांचा अभ्यास : आदिवासी आणि स्त्रीवादी Credit : 4T = 4

उद्दिष्टे :

१. विशिष्ट साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीची मीमांसा करणे.
२. आदिवासी व स्त्रीवादी ह्या साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीप्रेरणांचा शोध घेणे.
३. ह्या दोन्ही प्रवाहांमधील वाङ्मयाची वाटचाल व वैशिष्ट्ये अभ्यासणे.
४. नेमलेल्या साहित्यकृतींची उपरोक्त संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	आदिवासी साहित्यप्रवाह : संकल्पना व स्वरूप प्रवाहाच्या निर्मितीची कारणे – वाङ्मयीन व सामाजिक – सांस्कृतिकदृष्ट्या शोध, क्षीण होण्याची कारणे	१५	१
२.	स्त्रीवादी साहित्यप्रवाह : संकल्पना व स्वरूप प्रवाहाच्या निर्मितीची कारणे – वाङ्मयीन व सामाजिक - सांस्कृतिकदृष्ट्या शोध, क्षीण होण्याची कारणे	१५	१
३.	नेमलेल्या साहित्यकृतींची आदिवासी साहित्यप्रवाहाच्या संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे रानजाई (कादंबरी) – संजय लोहकरे दंडकारुण्य (कवितासंग्रह) – अविनाश पोईनकर	१५	१
४.	नेमलेल्या साहित्यकृतींची स्त्रीवादी साहित्यप्रवाहाच्या संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे असोशी (कवितासंग्रह) – स्वाती मदनवाड आर्त (कथासंग्रह) – मोनिका गजेंद्रगडकर	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. विशिष्ट साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीची मीमांसा करता येते.
२. आदिवासी व स्त्रीवादी ह्या साहित्यप्रवाहांच्या निर्मितीप्रेरणा विकसित होतात.
३. ह्या दोन्ही प्रवाहांमधील वाङ्मयाची वाटचाल व वैशिष्ट्ये समजतात.
४. नेमलेल्या साहित्यकृतींची उपरोक्त संदर्भात प्रस्तुतता लक्षात येते.

संदर्भ:

१. कवठेकर, बाळकृष्ण: दलित साहित्य : एक आकलन, विजय प्रकाशन नागपूर. १९८०.
२. इंगोले, प्रतिमा : स्त्रीचे भावविश्व आणि आधुनिकता, लेखिका पुस्तक प्रकाशन प्रकल्प, २०१३.
३. केळकर, मीना : भारतीय स्त्री – संकल्पना आणि प्रतिमा, निमित्त प्रकाशन, पुणे, १९९०.
४. खांडगे, मंदा व इतर : स्त्रीसाहित्याचा मागोवा, खंड १, २ आणि ३ साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ, पुणे, २००२.
५. खांडगे, मंदा, / मिरजकर, निशिकांत व इतर : भारतीय भाषांतील स्त्रीसाहित्याचा मागोवा, (१८५० ते २०००) खंड १ आणि २, साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ, पुणे, २००७.
६. गारे, गोविंद : भारतीय आदिवासी समाज आणि संस्कृती, अमृत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९३.
७. गारे, गोविंद : स्वातंत्र्यलढ्यातील आदिवासी क्रांतिकारक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, २००६.
८. गारे, गोविंद : महाराष्ट्रातील अनुसूचित क्षेत्र आणि अनुसूचित आदिवासी जमाती, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, २००२.
९. गोखले, करुणा : बाईमाणूस, राजहंस प्रकाशन, पुणे, २०१०.
१०. तुमराम, विनायक : आदिवासी साहित्य : दिशा आणि दर्शन, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद.
११. तुमराम, विनायक : आदिवासी साहित्य – स्वरूप आणि समस्या, विजय प्रकाशन, नागपूर, १९९४.
१२. तुमराम, विनायक : शतकातील आदिवासी कविता, हरिवंश प्रकाशन, चंद्रपूर, २००३.

१३. पाटील, शरद : रामायण – महाभारतातील वर्णसंघर्ष, मावळाई प्रकाशन, शिरूर, १९८६.
१४. भागवत, वंदना आणि इतर (संपा.) : संदर्भासहित स्त्रीवाद – स्त्रीवादाचे समकालीन चर्चाविश्व, शब्द प्रकाशन, मुंबई, २०१४.
१५. भागवत, विद्युत (संपा.) – भारतातील समकालीन कळीचे प्रश्न : स्त्रीवादी चर्चाविश्वाचा आढावा, स्त्रीवादी अभ्यास केंद्र पुणे, २०००.
१६. भागवत, विद्युत आणि परदेशी, प्रतिमा (संपा.) : अब्राह्मणी स्त्रीवादी इतिहासलेखनाच्या दिशेने, स्त्रीअभ्यास केंद्र पुणे, १९९८.
१७. धोंगडे, अश्विनी : स्त्रीवादी समीक्षा – स्वरूप आणि उपयोजन, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, १९९३.
१८. रेगे, शर्मिला व इतर : स्त्रीप्रश्नांची गुंतागुंत, व्हीएके पब्लि., मुंबई, १९९८.
१९. पारधी कुंडलिक आकांत आत्मकथन: एक आकलन यशोदीप पब्लिकेशन, पुणे.
२०. वाल्हेकर, ज्ञानेश्वर : आदिवासी मराठी साहित्य : एक अभ्यास, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, २००९.
२१. वरखेडे, मंगला (संपा.) : स्त्रीवादी समीक्षा – संकल्पना व उपयोजन, का. स. वा. प्र. अ. संस्था, धुळे, १९९९.
२२. शिंदे, ताराबाई : स्त्री- पुरुष तुलना, रघुवंशी प्रकाशन, १९८४.
२३. गोखले, करुणा (अनु.) : द सेकंड सेक्स, (सीमोन द बोव्हा), पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २०१०.

MARDSE 14

मध्ययुगीन साहित्यप्रवाह : संत साहित्य Credit : 3T + 1P = 4

उद्दिष्टे :

१. संत साहित्याची संकल्पना व स्वरूप अभ्यासणे.
२. संत साहित्यातील विविध मूल्यांचा परिचय करून देणे.
३. संत साहित्यातील विविध काव्यप्रकारांचा परिचय करून देणे.
४. संतांचे साहित्यिक योगदान विचारात घेणे.
५. संत साहित्यातील तत्त्वज्ञान आणि प्रबोधन अभ्यासणे.

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	संत साहित्याची संकल्पना व स्वरूप मध्ययुगीन कालखंडाची पार्श्वभूमीवर संत साहित्याचा उदय आणि विकास	१५	१
२.	संत परंपरा : प्रेरणा, स्वरूप, तत्त्वज्ञान आणि प्रबोधन संत साहित्याचे महत्त्वमापन संत ज्ञानेश्वर, संत नामदेव, संत एकनाथ, संत तुकाराम आणि संत प्रभावळीतील संत कवयित्री आणि इतर संत	३०	२
३.	प्रात्यक्षिक : संत वाङ्मयाचा शोध घेणे. संत साहित्यातील काव्यप्रकारांचे सादरीकरण (ओवी, अभंग, भारुड, गौळण आदि)	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. संत साहित्याची संकल्पना व स्वरूप लक्षात येते.
२. संत साहित्यातील विविध मूल्यांचा परिचय होतो.
३. संत साहित्यातील विविध काव्यप्रकारांचा परिचय होतो.
४. संतांचे साहित्यिक योगदान लक्षात येते.
५. संत साहित्यातील तत्त्वज्ञान आणि प्रबोधनाचे आकलन होते.

संदर्भ :

१. रा. श्री. जोग; मराठी वाङ्मयाभिरुचीचे विहंगमावलोकन.
२. द. सी. पंगू; प्राचीन मराठी कविपंचक.
३. प्र. वा. बापट (सं.); मराठी आख्यानक कविता.
४. पां. ना. कुलकर्णी; संशोधनधारा.
५. वि. ल. भावे; महाराष्ट्र सारस्वत, आवृत्ती चौथी.
६. शेणोलीकर, ह. श्री., 'प्राचीन मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप', डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे.
७. बहिरट, भा. पं. 'वारकरी संप्रदाय : उदय आणि विकास'
८. सरदार, गं. बा., 'संत वाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती', लोकवाङ्मयगृह, मुंबई
९. नसिराबादकर, ल. रा., 'प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
१०. दांडेकर, मामासाहेब, 'वारकरी पंथाचा इतिहास', प्राचार्य दांडेकर धार्मिक वाङ्मय प्रकाशन, पुणे.
११. पवळ, अनिल, 'संत चोखोबाच्या अभंगातील वेदना', गोंदण पब्लिकेशन, पुणे, प्रथमवृत्ती : २०२३
१२. गोसावी, र. रा., 'पाच भक्तिसंप्रदाय', प्रतिमा प्रकाशन, पुणे.
१३. सुंठणकर बा. रं., 'महाराष्ट्रीय संतमंडळाचे ऐतिहासिक कार्य', लोकवाङ्मयगृह, मुंबई.
१४. पठाण, यू. म., 'संतसाहित्य : शोध आणि बोध', दिलीपराज प्रकाशन, पुणे.

MARDSE 15 विश्वसाहित्याचा अभ्यास (Credit:04(T)=4)

उद्दिष्टे :

१. विश्वसाहित्याची संकल्पना समजून घेणे.
२. विविध भाषा आणि संस्कृती व्यवहारातून पुढे आलेल्या साहित्यकृतीतून अभिव्यक्त होणाऱ्या मानवी जीवन दर्शनाचे स्वरूप अभ्यासणे.
३. जागतिक भाषा आणि त्यातील साहित्यकृतींविषयी विद्यार्थ्यांमध्ये जिज्ञासा विकसित करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	विश्वसाहित्याची संकल्पना : विविध दृष्टिकोन विश्वसाहित्याच्या अभ्यासाच्या पद्धती	१५	१
२.	विश्वसाहित्य अभ्यासाच्या अनुषंगाने नेमलेल्या साहित्यकृती १. गुलामगिरीतून गौरवाकडे - बुकर टी वाशिंग्टन, अनुवाद - मुकुंद वझे	३०	२

	२. लेत्रांजे – आल्बेर काम्यू, अनुवाद – अभिजित रणदिवे ३. मंटोच्या निवडक कथा – सआदत हसन मंटो, अनुवाद – डॉ. वसुधा सहस्रबुद्धे ४. आई – मॅक्झिम गॉर्की, अनुवाद – प्रभाकर उध्वरिषे		
३.	भाषांतराचा कार्यानुभव, सांस्कृतिक अभ्यास, विविध सिद्धांत आणि सामाजिक व राजकीय संहितांचे वैश्विक वाचन करण्याची पूर्वतयारी, जागतिक भाषांमधील लेखकांच्या चित्रफिती, माहितीपट पाहून विश्वसाहित्याच्या आकलनाची नवी प्रारूपे तयार करणे.	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. विश्वसाहित्याची संकल्पना समजते.
२. विविध भाषा आणि संस्कृती व्यवहारातून पुढे आलेल्या साहित्यकृतींतून अभिव्यक्त होणाऱ्या मानवी जीवन दर्शनाचे स्वरूप लक्षात येते.
३. जागतिक भाषा आणि त्यातील साहित्यकृतींविषयी विद्यार्थ्यांमध्ये जिज्ञासा वृद्धींगत होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. अर्जुनवाडकर, लीला : ललित साहित्याचे भाषांतर – एक यक्ष प्रश्न, भाषा आणि जीवन, पावसाळा, १९९२.
२. कऱ्हाडे, सदा – भाषांतर, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
३. कालेलकर, ना.गो. : भाषा आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई.
४. काळे कल्याण/ सोमण, अंजली (संपा.) : भाषांतरमीमांसा, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९७.
५. जहागीरदार, चंद्रशेखर (संपा.) : तौलनिक साहित्याभ्यास – तत्त्वे आणि दिशा, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
६. तुपे, केशव (संपा.) : अनुवादमीमांसा, साक्षात प्रकाशन, औरंगाबाद.
७. देवी, गणेश : स्मृतिभ्रंशानंतर, अनु. म. सु. पाटील, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे.
८. देशपांडे, एल. एस. : साहित्य-सेतू, निर्मल प्रकाशन, नांदेड, १९९९.
९. धायगुडे, सुरेश / पुंडे, द. दि. : तेन यांचा वाङ्मयसिद्धांत-संहिता आणि भाषांतर, रोहन प्रकाशन, २०१९.
१०. पाटील, आनंद : तौलनिक साहित्य, नवे सिद्धांत आणि उपयोजन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९८.
११. पुंडे, द. दि. (संपा.) : भारतीय साहित्याची संकल्पना (चंद्रकांत बांदिवडेकर गौरव ग्रंथ)
१२. पुंडे, दत्तात्रय/ घोरपडे, पद्मजा (अनु.) : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या, डायमंड प्रकाशन, पुणे.
१३. फाटक, म. वि./ठकार, रजनी : भाषांतर – शास्त्र आणि कला, वरदा बुक्स, पुणे, १९८७.
१४. बांदिवडेकर, चंद्रकांत : देशीवाण,
१५. बापट, वसंत : तौलनिक साहित्याभ्यास, मौज प्रकाशन, दु. आ., मुंबई, २०१४.
१६. मिरजकर, निशिकांत : तौलनिक साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०१६.
१७. वरखेडे, रमेश (संपा.) – भाषांतरविद्या, य. च. मु. विद्यापीठ प्रकाशन, नाशिक, १९९७.
१८. शर्मा, रामविलास : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या (अनु.- पुंडे, द. दि./ घोरपडे, पद्मजा) प्रतिमा प्रकाशन, १९९८.
१९. सानेगुरुजी : भारतीय संस्कृती, सुलभ राष्ट्रीय ग्रंथमाला, पुणे, १९५४.

२०. सारंग, विलास : भाषांतर आणि भाषा, मौज प्रकाशन, २०११.
२१. सारंग, विलास : वाङ्मयीन संस्कृती आणि सामाजिक वास्तव, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
२२. Cladio, Gulian : The Challenge of Comparative Literature, Harward University Press, Cambridge, 1993.
२३. Dev Amiya/ Das Shirishakumar (Ed.) : Comparative Literature – Theory and Practice, Indian Institute of Advanced Study, Shimla, 1989.
२४. Das Shirishakumar : A History of Indian Literature, Sahitya Academy, Navi Delhi, 1991.
२५. Gokak V.V. : The Concept of Indian Literature, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1979. Mukherjee Sujit : Translation As Discovery, Orient Longman, 1994.

MARDSE 16 साहित्यकृतीचे माध्यमांतर (Credit:03(T)01 (P)=4)

उद्दिष्टे :

१. साहित्यकृतीच्या माध्यमांतराचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. साहित्यकृतीच्या माध्यमांतराच्या चिकित्सेची क्षमता विकसित करणे.
३. साहित्यकृतीची निर्मितीप्रक्रिया आणि माध्यमांतर यातील अंतर उलगडणे.
४. साहित्यकृतीचे माध्यमांतर घडवण्याच्या दृष्टीने पूर्वतयारी करणे.

अभ्यासक्रम:

अ.क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	साहित्यनिर्मिती आणि माध्यमांतर माध्यमांतर : संकल्पना आणि स्वरूप नाटकाचे माध्यमांतर कवितेचे माध्यमांतर कथेचे माध्यमांतर कादंबरीचे माध्यमांतर आत्मचरित्राचे माध्यमांतर	१५	०१
२.	कादंबरीचे माध्यमांतर : ७२ मैल : एक प्रवास (अशोक व्हटकर) ७२ मैल कादंबरीचे माध्यमांतर : बनगरवाडी (व्यंकटेश माडगुळकर)- बनगरवाडी नाटकाचे माध्यमांतर : नटसम्राट (वि. वा. शिरवाडकर) – नटसम्राट नाटकाचे माध्यमांतर : अधांतर (जयंत पवार)- लालबाग परळ	३०	२
३.	प्रात्यक्षिक : उपरोक्त साहित्यकृती व माध्यमांतरित कलाकृतीच्या विविध घटकांचे माध्यमांतर सिद्धांत व प्रक्रियेच्या अनुषंगाने परिशीलन करून साहित्यकृतीचे माध्यमांतर पडताळणे	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. साहित्यकृतीच्या माध्यमांतराचे स्वरूप समजते.
२. साहित्यकृतींच्या मध्यमांतरांच्या चिकित्सेची क्षमता विकसित होते.
३. साहित्यकृतीची निर्मितीप्रक्रिया आणि माध्यमांतर यातील अंतर उलगडते.
४. साहित्यकृतींचे माध्यमांतर घडविण्याच्या दृष्टीने पूर्वतयारीचे आकलन होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. कामत, कल्पना : मराठी कादंबऱ्यांची नाट्यरूपांतरणे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई.
२. खोपकर, अरुण : गुरुदत्त – तीन अंकी शोकांतिका, ग्रंथाली वाचक चळवळ, मुंबई, १९८५.
३. थोरात, राजेंद्र/ कसबेकर, आशुतोष (संपा.) : साहित्यकृतीचे माध्यमांतर
४. दादेगावकर, उमा : बॅरिस्टर-तीन रूपे, मॅजेस्टिक प्रकाशन, पुणे.
५. दीक्षित, विजय : चित्रपट - एक कला, रेणुका प्रकाशन, पुणे, १९७९.
६. सकपाळ, अनिल : मराठी चित्रपटाची पटकथा, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००५.
७. शिंदे, मा. कृ. : सिनेमाशास्त्र आणि तंत्र, नवमत प्रकाशन संस्था, मुंबई, १९५१.
८. हंडीभाग, भारत (संपा.) : साहित्याचे माध्यमांतर, हरनाई प्रकाशन, नांदेड.
९. Beja, Morris : Film & Literature, Longman, New York, 1979.
१०. Field, Syd : Screenplay-The Foundation of Screen Writing, A Delta Book, New York, 1979.
११. Packard, William : The Art of Screenwriting, Paragon Publishers, New York, 1986.
१२. Richardoson, Robert : Literature & Film, Indian University, Press, 1972.
१३. Swain, Dwight : Film Scripting & Practical Manual, Focal Press, London, 1987.

MARDSE 17 साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया : २ (Credit:02(T)+02(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. साहित्यनिर्मितीसाठी वातावरणनिर्मिती, कथानक, पात्रांचा विकास आणि भाषेच्या वापराबाबतचे सराव करून घेणे.
२. साहित्यनिर्मितीतून विचार, भाव-भावनादी गोष्टी मांडण्याचा सराव करणे.
३. विविध साहित्यप्रकारांच्या निर्मितीक्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम:

अ.क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	कथा-कादंबरी, कविता व नाटक निर्मितीप्रक्रिया संकल्पना व स्वरूप	१५	१
२.	प्रात्यक्षिक १ : कथानकातून विविध स्वरूपाच्या अनुभवांची मांडांमांड एखादी घटना आणि प्रसंग घेऊन त्याचे कथन करण्याचा सराव, अनुभवलेल्या एखाद्या प्रसंगावर नाट्यलेखनाचा सराव, एखाद्या अनुभवावर कविता लिहिण्याचा सराव प्रात्यक्षिका दरम्यान येणाऱ्या अडचणी आणि आव्हाने यांविषयी चर्चा	१५	१

३.	प्रात्यक्षिक अ. खुलूस (समीर गायकवाड) या कथासंग्रहाच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मितीप्रक्रिया उलगडणे. आ. सं. देवबाभळी (प्राजक्त देशमुख) या नाटकाच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मितीप्रक्रिया उलगडणे. इ. सरत नाही हंगाम एककल्ली (गजानन फुसे) या कवितासंग्रहाच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मितीप्रक्रिया उलगडणे. ई. फेसाटी (नवनाथ गोरे) या कादंबरीच्या अनुषंगाने साहित्यनिर्मितीप्रक्रिया उलगडणे.	३०	२
----	---	----	---

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. साहित्यनिर्मितीसाठी वातावरणनिर्मिती, कथानक, पात्रांचा विकास आणि भाषेच्या वापराबाबतचे ज्ञान होते.
२. साहित्यनिर्मितीतून विचार, भाव-भावनादी गोष्टी मांडण्याची क्षमता विकसित होते.
३. विविध साहित्यप्रकारांच्या निर्मितीक्षमता विकसित होतात.

संदर्भ ग्रंथ :

१. केळकर, अशोक : माध्यमा- भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९६.
२. गाडगीळ, स.रा. : काव्यशास्त्रप्रदीप, मोघे प्रकाशन, कोल्हापूर, १९७१.
३. ढवळे, वा. रा. : कविता फुलते अशी, ओरिएंट लॉंगमन्स, १९७५.
४. दांडेकर, गो.नी. : कहाणीमागची कहाणी , मृण्मयी प्रकाशन, पुणे, २०००.
५. नेमाडे, भालचंद्र : सोळा भाषणे, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
६. नेमाडे, भालचंद्र : निवडक मुलाखती, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
७. पाटणकर, रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मराठी विभाग- मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.
८. पाटील, आनंद : सृजनात्मक लेखन, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, द्वि. आ., २००९.
९. भावे, पु.भा. : कथाकल्प, संकल्प प्रकाशन, पुणे, १९८५.
१०. यादव, आनंद : साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९८९.
११. राजाध्यक्ष, विजया : संवाद, ग्रंथाली प्रकाशन, मुंबई, १९८५.
१२. रेगे, पु.शि. (संपा.) : एका पिढीचे आत्मकथन (वा.रा.ढवळे गौरवग्रंथ), मराठी साहित्य संघ, मुंबई.
१३. सारंग, विलास : सर्जनशोध आणि लिहिता लेखक
१४. Allen, Robert : A Guide to the Art of Writing, Mensa Publication, Cambridge, 1990.
१५. Bailey, Tom : On Writing short stories, Oxford, २०००.
१६. Barry, Maybury : Writers Workshop – Techniques in Creative Writing, Bastford, 1979.
१७. Brande, Dorotheo : Becoming a writer, New York, Tarher, १९८१.
१८. Forster, E. M. : Aspects of the Novel, London, १९२७.
१९. Smith, F. : Writers and Writing, Heinemann, London, 1981.
२०. Surmelian, Leon : Techniques of Fiction Writing, A Doubleday Anchor, New York, 1995.

२१. Troyka, Lynn Buintman : Handbook for Writers, Prentice Hall International, London, 1987.
२२. Walkins, Floyd C and Knight Karl F. (Ed.) : Readings on the Craft of Writing, Houghton Mifflin, Boston, 1966.
२३. Wilson, Colin : The Craft of Fiction, Victor Gollance, 1975.

MARDSE 18 प्रभाव अभ्यास (Credit:04(T)=4)

उद्दिष्टे :

१. प्रभाव अभ्यासाची संकल्पना समजावून घेणे.
२. प्रभावाची प्रक्रिया आणि त्याचे विविध प्रकार लक्षात घेणे.
३. मराठी साहित्याच्या विविध टप्प्यावरील प्रभावप्रक्रियांचे स्वरूप समजावून घेणे.
४. वाङ्मयीन-सांस्कृतिक सत्ताकेंद्रांचा साहित्यावर कसा प्रभाव पडतो हे लक्षात घेणे.

अभ्यासक्रम :

अ.क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	प्रभाव अभ्यासाची संकल्पना, स्वरूप आणि व्याप्ती, प्रभावाची कारणे व मीमांसा - राजकीय, सामाजिक, सांस्कृतिक, कलात्मक इ. प्रभावाची प्रक्रिया : विविध प्रकार, आशयसूत्रे, आविष्काररीती, तत्त्वज्ञान, जीवनदृष्टी, मूल्ये यांच्या दृष्टिकोणातून होणारा प्रभावाचा अभ्यास	१५	१
२.	मराठी साहित्याच्या विविध टप्प्यावरील प्रभावप्रक्रिया : मध्ययुगीन आणि आधुनिक कालखंड १. लेखकाचा प्रभाव (कालिदास, भास, भवभूती इ.), (शेक्सपियर, मोलीयर, इब्सेन) २. तत्त्वज्ञानाचा प्रभाव – अद्वैत, बौद्ध, मार्क्स इ. ३. संहितांचा प्रभाव – (भारतीय आणि पाश्चात्य संहिता) ४. सामाजिक आणि सांस्कृतिक चळवळींचा प्रभाव	३०	२
३.	१. रचनाप्रकारांचा प्रभावानुरोधाने अभ्यास : सॉनेट – सुनीत, गझल, हायकू, अभंग या रचनाप्रकारांचा मराठी कवितेवरील प्रभाव २. वसाहतकालीन व वसाहतोत्तर प्रभाव: पाश्चात्य वसाहतवादी प्रभाव, एतद्देशीय परंपराचा प्रभाव, देशीवाद.	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. प्रभाव अभ्यासाची संकल्पना समजते.
२. प्रभावाची प्रक्रिया आणि त्याचे विविध प्रकार लक्षात येतात.
३. मराठी साहित्याच्या विविध टप्प्यावरील प्रभावप्रक्रियांचे स्वरूप समजते.
४. वाङ्मयीन-सांस्कृतिक सत्ताकेंद्रांचा साहित्यावर कसा प्रभाव पडतो याचे आकलन होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. कुलकर्णी, अनिरुद्ध : इब्सेन, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे. कुलकर्णी श्री. रं.: ओवी ते लावणी - प्रकाशक र. ना. वरखेडे, धुळे, १९९२.
२. जहागीरदार, चंद्रशेखर (संपा.) : तौलनिक संहित्याभ्यास – तत्त्वे आणि दिशा, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
३. देवी, गणेश : भारतीय संदर्भात तौलनिक साहित्याभ्यास, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
४. नेमाडे, भालचंद्र : टीकास्वयंवर, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद.
५. पाटणकर, रा.भा. : अपूर्ण क्रांती, मौज प्रकाशन, पुणे.
६. पाटील आनंद : तौलनिक साहित्य, नवे सिद्धांत आणि उपयोजन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९८.
७. पाटील, आनंद : ब्रिटीश बॉम्बे आणि पोर्तुगीज गोव्यातील वाङ्मय, ग्रंथांली प्रकाशन, मुंबई, १९९९.
८. पाटील, आनंद : मराठी नाटकांवरील इंग्रजी प्रभाव, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
९. पुंडे, द.दि (संपा.) : भारतीय साहित्याची संकल्पना (डॉ. चंद्रकांत बांदिवडेकर गौरव ग्रंथ), प्रथमा प्रकाशन, पुणे.
१०. पोतदार, द. वा. : मराठी गद्याचा इंग्रजी अवतार, व्हिनस प्रकाशन, पुणे.
११. बापट, वसंत : तौलनिक संहित्याभ्यास, मौज प्रकाशन, दु. आ., मुंबई, २०१४.
१२. मंचरकर, र.बा. : तौलनिक साहित्य आणि मध्ययुगीन वाङ्मय, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००३.
१३. मिरजकर, निशिकांत : तौलनिक साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०१६.
१४. रसाळ, सुधीर : वाङ्मयीन संस्कृती, मौज प्रकाशन गृह, पुणे.
१५. शिरवाडकर, के. रं. : शेक्सपीअर : जीवन आणि साहित्य, राजहंस प्रकाशन, पुणे.
१६. शिरवाडकर, वि. वा. : शोध शेक्सपीअरचा - सुपर्ण प्रकाशन, पुणे, १९८३.
१७. सारंग, विलास : वाङ्मयीन संस्कृती आणि सामाजिक वास्तव, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
१८. सारंग, विलास : सिसिफस आणि बेलाक्वा, प्रास प्रकाशन, मुंबई, १९८२.
१९. भट गो.के., संस्कृत नाट्यसृष्टी,
२०. Cladio, Gulian : The Challenge of Comparative Literature, Harward University Press, Cambridge, 1993.
२१. Dev Amiya/ Das Shirishakumar (Ed.) : Comparative Literature – Theory and Practice, Indian Institute of Advanced Study, Shimla, 1989.
२२. Das Shirishakumar : A History of Indian Literature, Sahitya Academy, Navi Delhi, 1991.
२३. Gokak V.V. : The Concept of Indian Literature, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1979.
२४. Mujumdar, Swapan : Comparative Literature - Indian Dimensions,
२५. Mukherjee Sujit : Translation As Discovery, Orient Longman, 1994.s

MARDSE 19 कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) आणि मराठी भाषिक उपयोजन (Credit:02(T)+02(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. कृत्रिम बुद्धिमत्ता आणि भाषा तंत्रज्ञान यांच्या मूलभूत संकल्पना मराठीच्या संदर्भात समजून सांगणे.
२. मराठी भाषेत प्रभावी 'प्रॉम्प्ट्स' लिहिण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
३. एआय-आधारित भाषांतर साधनांचे प्रशिक्षण देणे.
४. एआय टूल्सच्या मदतीने मराठीत ब्लॉग, लेख आणि सर्जनशील लेखन करण्याची क्षमता निर्माण करणे.

५. मराठी भाषेसाठी विकसित होत असलेले भाषिक मॉडेल्सचा परिचय करून देणे.

अभ्यासक्रम:

अ.क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	कृत्रिम बुद्धिमत्ता आणि भाषामूलभूत संकल्पना : कृत्रिम बुद्धिमत्ता म्हणजे काय? आणि त्याचा भाषेशी असणारा संबंध. नॅचरल लॅंग्वेज प्रोसेसिंग आणि कॉम्प्युटेशनल लिंग्विस्टिक्स संगणकीय) .ची ओळख (भाषाविज्ञान मराठी भाषेसाठी एआयची आवश्यकता मराठी भाषेतील प्रमुख एआय मॉडेल्स	१५	१
२.	मराठी प्रॉम्प्ट कौशल्ये प्रॉम्प्ट कौशल्याचे महत्त्व. जनरेटिव्ह एआयकडून मराठीत काम करून घेण्याचे तंत्र. मराठी प्रॉम्प्टस्चे प्रकार: माहिती मिळवण्यासाठी सर्जनशील लेखनासाठी (कविता, कथा, पटकथा) भाषांतरासाठी सारांशीकरणासाठी एआय मजकुरातील व्याकरणिक चुका आणि त्या सुधारण्याचे तंत्र	१५	१
३.	प्रात्यक्षिक : पारंपरिक भाषांतर विरुद्ध एआय भाषांतर ऑडिओ ऑडिओ-टू-टेक्स्ट आणि टेक्स्ट-टू-मराठी साधनांचा वापर. एआय आणि मराठी व्यावसायिक डिजिटल लेखन एआयच्या सहाय्याने ब्लॉग लेखन, सोशल मीडिया पोस्ट फेसबुक), इंस्टाग्राम, लिंकडइन इ. आणि जाहिरात मसुदा (तयार करणे. एआय निर्मित मजकुराचे भाषेला सहजता देणे. एआय आणि कॉपीराईट, बौद्धिक संपदा अधिकार आणि नैतिक नियम यांचे उपयोजन करणे.	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. कृत्रिम बुद्धिमत्ता आणि भाषा तंत्रज्ञान यांच्या मूलभूत संकल्पना समजतात.
२. मराठी भाषेत प्रभावी 'प्रॉम्प्ट्स' लिहिण्याचे कौशल्य विकसित होते.
३. एआय-आधारित भाषांतर साधनांचे प्रशिक्षण मिळते.
४. एआय टूल्सच्या मदतीने मराठीत ब्लॉग, लेख आणि सर्जनशील लेखन करण्याची क्षमता निर्माण होते.
५. मराठी भाषेसाठी विकसित होत असलेले भाषिक मॉडेल्सचा परिचय होतो.

संदर्भ ग्रंथ :

१. गोडबोले अच्युत, आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स, बुकगंगा प्रकाशन पुणे
२. जोशी नीलांबरी, आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स, मनोविकास, प्रकाशन पुणे
३. कुलकर्णी आनंद, आर्टिफिशियल इंटेलिजन्सच्या वाटेवर, सकाळ, प्रकाशन पुणे

उद्दिष्टे :

१. बालसाहित्याचे स्वरूप समजून घेता येईल.
२. बालसाहित्याचे वाक्यीन विशेष अभ्यासता येतील.
३. मनोरंजन, ज्ञानविस्तार व आनंदनिर्मिती या प्रयोजनांचे बालसाहित्य निर्मितीतील स्थान समजेल.
४. बालमानसशास्त्र आणि बालसाहित्य यांतील परस्परसंबंध लक्षात येईल.
५. विविध वयोगटानुसार बालसाहित्यामध्ये कोणते फरक असतात, हे समजेल.
६. मराठीतील बालसाहित्याची परंपरा समजून घेता येईल.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	बालसाहित्य : संकल्पना आणि स्वरूप भारतीय व पाश्चात्य विचारवंतांच्या व्याख्यांचा परिचय, बालसाहित्याची मौखिक परंपरा, कथात्म व नादमयता, ज्ञानवृद्धी, जिज्ञासापूर्ती, नैतिक शिकवण, कल्पनारम्यता, कल्पनावैचित्र्य / चमत्कृती, सुबोध व युतीमधुर भाषाशैली, गोचर वर्णपद्धती, मौखिक परंपरेशी नाते, बालसाहित्याच्या छापील ग्रंथांचे निर्मितीविशेष	१५	१
२.	कथनपरता, इंद्रिय संवेदनशीलता, बालमानससंबद्धता - निष्कपटीपणा, सरळपणा, प्रयत्नवाद. बालसाहित्य : निर्मिती प्रयोजन, बालमनाची घडण, मनोरंजन, ज्ञानविस्तार, संवेदनभाव, सृष्टी व भोवतालाची ओळख, कुतूहलाची जागृती, नैतिक तत्वांची रुजवणूक, सुसंस्कारांची ओळख, आनंदनिर्मिती, विचारशक्ती वाढविणे, कर्तव्यभाव आणि जबाबदाऱ्यांची जाणीव करून देणे, अतिशोक्ती, अद्भुताचे आकर्षण, बोधपरता, रंजनपरता, वैज्ञानिक दृष्टिकोन	१५	१
३.	घरकोंबडा – अश्विनी धोंगडे आभाळमाया – सुरेश सावंत सावळ्या तांडेल- रत्नाकर मतकरी आबाची गोष्ट- आबा गोविंद महाजन	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. बालसाहित्याचे स्वरूप समजते.
२. बालसाहित्याचे वाङ्मायीन विशेष लक्षात येते.
३. मनोरंजन, ज्ञानविस्तार व आनंदनिर्मिती या प्रयोजनांचे बालसाहित्य निर्मितीतील स्थान समजते.
४. बालमानसशास्त्र आणि बालसाहित्य यांतील परस्परसंबंध लक्षात येतात.
५. विविध वयोगटानुसार बालसाहित्यामधील फरक लक्षात येतात.
६. मराठीतील बालसाहित्याची परंपरा लक्षात येते.

संदर्भग्रंथ

१. दांडेकर, मालतीबाई बालसाहित्याची रूपरेखा, मराठी ग्रंथसंग्रहालय, मुंबई
२. भांड, बाबा श्रेष्ठ भारतीय बालकथा, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद
३. भागवत, लीलावती: मराठी बालसाहित्य प्रवाह आणि स्वरूप
४. डॉ. शाह, सुलभा : मराठी बालवाङ्मय स्वरूप आणि अपेक्षा, लीलावती प्रकाशन, धुळे
५. साने गुरुजी श्यामची आई
६. करंदिकर, विंदा. : बालकवितेचे स्वरूप, परंपरा आणि नवता, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई
७. बागूल देविदास : बालवाङ्मय
८. बालसाहित्य : आकलन आणि समीक्षा : विद्या सुर्वे बोरसे
९. बालसाहित्य : आकलन आणि परिचय: आबा गोविंद महाजन
१०. प्रसंगातून शिक्षण : लीला पाटील
११. लिहिणं मुलाचं शिकवणं शिक्षकांचं लीला पाटील

MAROJT

On Job Tranig

(Credit: 04(P) = 4)

साहित्यविषयक शासकीय/निमशासकीय संस्था, नाट्यसंस्था, जाहिरातसंस्था, विविध माध्यमांची कार्यालये, भाषाविषयक सेवाक्षेत्र येथे प्रत्यक्ष कार्यानुभव घेऊन विस्तृत कार्यानुभव प्रकल्प सादर करणे.

सत्र तीन

MARDSC 09 साहित्यशास्त्र आणि साहित्यसमीक्षा (Credit: 04 (T) =4)

उद्दिष्टे :

१. भारतीय साहित्यशास्त्राचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. भारतीय साहित्यशास्त्राचे स्वरूप समजावून घेणे.
३. आधुनिक समीक्षा सिद्धान्ताचा परिचय करून घेणे.
४. साहित्याभ्यासातील समीक्षा सिद्धान्ताचे महत्त्व स्पष्ट करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	भारतीय साहित्यशास्त्र (स्थूल परिचय) : वक्रोक्तीविचार, अलंकारविचार, रीतीविचार, ध्वनीविचार, रसविचार	१५	१
२.	पाश्चात्य साहित्यशास्त्र ((स्थूल परिचय) : अनुकृती, विरेचन, कल्पनाशक्ती, आविष्कार, सेंद्रिय एकात्मकता	१५	१
३.	अ. समीक्षा सिद्धान्त आणि त्यांचे संदर्भ, आस्वाद, समीक्षा आणि सिद्धान्त आ. आधुनिकता, आधुनिकतावाद आणि उत्तर-आधुनिकतावाद, संरचनावाद, उत्तर-संरचनावाद	१५	१
४.	अ. नवइतिहासवाद, उत्तर-वसाहतवाद, विरचना, कथनमीमांसा, वाचकप्रतिसाद सिद्धान्त आ. अर्थनिर्णयणशास्त्र, मनोविश्लेषण आणि अबोधता, स्त्रीवाद आणि लिंगभेद	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. भारतीय साहित्यशास्त्राचे स्वरूप समजते.
२. आधुनिक समीक्षा सिद्धान्ताचा परिचय होतो.
३. साहित्याभ्यासातील समीक्षा सिद्धान्ताचे महत्त्व अधोरेखित होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. कंगले, र. पं. : प्राचीन काव्यशास्त्र, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.
२. कंगले, र. पं. : रासभाव – विचार, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९७०.
३. करंदीकर, गो. वि. : ऑरिस्टॉटलचे काव्यशास्त्र, मौज प्रकाशन, मुंबई, दु. आ., १९७८.
४. करंदीकर, गो. वि. : परंपरा आणि नवता, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, दु. आ., १९८०.
५. केळकर, अशोक : प्राचीन भारतीय साहित्यमीमांसा-एक आकलन, तत्त्वज्ञान विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे, १९७९.
६. गाडगीळ, स. रा. : काव्यशास्त्रप्रदीप, मोघे प्रकाशन, कोल्हापूर, १९७१.
७. जाधव मनोहर (संपा.) : समीक्षेतील नव्या संकल्पना, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, २००१.
८. जोशी, लक्ष्मणशास्त्री : आधुनिक मराठी साहित्याची समीक्षा आणि रससिद्धान्त, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९७२.

९. डहाके, वसंत आबाजी : मराठीतील कथनरूपे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई,
१०. थोरात, हरिश्चंद्र : कथनात्म साहित्य आणि समीक्षा, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०११.
११. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
१२. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
१३. धोंडगे, दिलीप : शैलीमीमांसा, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९८१.
१४. देशपांडे, ग. त्र्यं. : भारतीय साहित्यशास्त्र, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९५८.
१५. नारंग, गोपीचंद्र : संरचनावाद, उत्तर- संरचनावाद आणि प्राच्य काव्यशास्त्र, सूर्यनारायण रणसुभे (अनु.), साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, २००५.
१६. पाटणकर रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.
१७. पाटणकर वसंत : साहित्यशास्त्र – स्वरूप आणि समस्या, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००६.
१८. पाटील, गंगाधर : समीक्षामीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
१९. मालशे, मिलिंद/ जोशी अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धान्त, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
२०. राजाध्यक्ष, विजया (संपा.): समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड ४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
२१. Adams, Jeff : The Conspiracy of the Text, Routledge and Kegan Paul, London and New York, 1986.
२२. Culler, Jonathan : Structuralist Poetics, Routledge, London and New York, 2002.
२३. Eagleton, Terry : Literary Theory : An Introduction, Oxford, Blackwell 1996.
२४. Ellis, John M. : The Theory of Literary Criticism,
२५. Kenon, Shlomith Rimmon : Narrative Fiction- Contemporary Poetics, Methuen Co. Ltd., London and New York, १९८३.
२६. Zima, Peter : Philosophy of Modern Literary Theory, The Atholone Press, London, 1999.

MARDSC 10 साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : कविता (Credit: 03(T)+01(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. कविता या साहित्यप्रकाराची स्वरूप समजून घेणे.
२. कविता या साहित्यप्रकाराच्या संकेतव्यवस्थेतील घटकांची चर्चा पुढे आणणे.
३. कविता या साहित्यप्रकाराच्या उपप्रकारांची चर्चा करणे.
४. मराठीतील कविता या साहित्यप्रकारातून लिहिल्या गेलेल्या लेखनाचे स्वरूप उलगडणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	कविता या साहित्यप्रकाराची संकल्पना आणि स्वरूप (परंपरा, प्रारंभिक दृष्टिकोन, आधुनिक दृष्टिकोन, वर्गीकरण, स्वरूपविशेष)	१५	१
२.	अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती : तुही यत्ता कंची – नामदेव ढसाळ धुळीचा आवाज- कविता महाजन बहादूर थापा आणि इतर कविता – संतोष पद्माकर पवार अस्वस्थ दिवसांची सुगी- कविता म्हेत्रे	३०	२

३.	प्रात्यक्षिक : प्राचीन, मध्ययुगीन, अर्वाचीन, साठोत्तरी, नव्वदोत्तरी कालखंडातील कवितांचे प्रकारात्मक नमुने व रूपबंध पडताळणे, कवितेच्या प्रकारात्मक अभ्यासाची प्रारूपे तयार करणे. प्रत्यक्ष काव्यलेखन करणे.	१५	१
----	--	----	---

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. कविता या साहित्यप्रकाराची स्वरूप समजते.
२. कविता या साहित्यप्रकाराच्या संकेतव्यवस्थेतील घटकांची चर्चा लक्षात येते.
३. कविता या साहित्यप्रकाराच्या उपप्रकारांची ओळख होते.
४. मराठीतील कविता या साहित्यप्रकारातून लिहिल्या गेलेल्या लेखनाचे स्वरूप उलगडते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. रसाळ, सुधीर : कविता आणि प्रतिमा,
२. केतकर, श्री. व्यं. : महाराष्ट्रीयांचे काव्यपरीक्षण, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९६४.
३. काळे, अक्षयकुमार : अर्वाचीन मराठी काव्यदर्शन, पां. ना. बनहट्टी प्रकाशन, नागपूर, १९९९.
४. जोग, रा. श्री. : अर्वाचीन मराठी काव्य, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई, दु. आ., १९५१.
५. डहाके, वसंत आबाजी : कवितेविषयी, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई,
६. डहाके, वसंत आबाजी आणि इतर (संपा.) : वाङ्मयीन संज्ञा-संकल्पना कोश, ग. रा. भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, प्रथमवृत्ती : २००१.
७. बेडेकर दि. के., आधुनिक मराठी काव्य : उद्गम, विकास आणि भवितव्य, नागपूर विद्यापीठ, नागपूर, १९६९.
८. ढवळे, वा. रा. : कविता फुलते अशी, ओरिएंट लॉंगमन्स, १९७५.
९. पाटणकर, वसंत : कविता - संकल्पना, निर्मिती आणि समीक्षा, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ, आणि अनुभव प्रकाशन, मुंबई, १९९५.
१०. पाटणकर, वसंत : कवितेचा शोध, मौज प्रकाशन, मुंबई,
११. पाटणकर, वसंत (संपा.) : स्वातंत्र्योत्तर मराठी कविता, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली,
१२. भागवत, श्री. पु. आणि इतर (संपा.) : साहित्य अध्यापन आणि प्रकार, पॉप्युलर व मौज प्रकाशन, मुंबई, १९८७.
१३. राजाध्यक्ष, विजया (संपा.) : समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड ४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
१४. वास्कर, आनंद (संपा.) : वाङ्मयप्रकार - संकल्पना व स्वरूप, अन्वय प्रकाशन, पुणे, २००८.
१५. Barrell, John : Poetry, language and politics, Manchester, M.U.Press.

MARDSC 11 समाजभाषाविज्ञान (Credit:03(T)+01(P)=4)

उद्दिष्टे:

१. आधुनिक भाषाविज्ञानाच्या पार्श्वभूमीवर समाजभाषाविज्ञानाचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. समाजभाषाविज्ञानातील पायाभूत संकल्पना अभ्यासणे.
३. समाज, संस्कृती आणि भाषा यांच्या सहसंबंधाचे स्वरूप स्पष्ट करणे.
४. समाजभाषाविज्ञानाची व्याप्ती समजून घेणे.
५. भाषासंपर्काच्या प्रक्रिया समजून घेणे.

अभ्यासक्रमः

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	समाजभाषाविज्ञान : संकल्पना, स्वरूप आणि व्याप्ती समाजभाषाविज्ञान - परिक्षेत्रे - भाषिक भांडार, लघुक्षेत्र, भाषिक प्रभावक्षेत्र इ. भाषा, बोली आणि समाज यांचा परस्परसंबंध, भाषा आणि सामाजिक परंपरा, सांस्कृतिक व्यवस्था, भाषा आणि लिंगभेदानुसारी विशिष्ट वापर	१५	१
२.	भाषा आणि विविध क्षेत्रीय वापर, भाषा आणि विविध व्यवसाय क्षेत्रे, भाषा -समाजगट आणि विविधता, भाषा आणि आर्थिक वर्गव्यवस्था	१५	१
३.	प्रमाणभाषा आणि परभाषा संपर्क, भाषिक संक्रमण, आदान-प्रदान स्वरूप व कारणे, द्वैभाषिकता, बहुभाषिकता, भाषामिश्रण, भाषाबदल, भाषानिषिद्धता, भाषाशुद्धी इ.	१५	१
१.	प्रात्यक्षिकः भिन्न- भिन्न समाजगट, विविध व्यवसायक्षेत्रे आणि आर्थिक वर्गव्यवस्था, या निकाषांवर ऑडिओ-व्हिडीओ तंत्राच्या साहाय्याने भाषा वापराचे नमुने संकलित करणे व त्यांचे भाषा प्रयोगशाळेत निरीक्षण करणे आणि समाजभाषाविज्ञानाच्या परिप्रेक्षात आकलन व वर्गीकरण.	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. आधुनिक भाषाविज्ञानाच्या पार्श्वभूमीवर समाजभाषाविज्ञानाचे स्वरूप समजते.
२. समाजभाषाविज्ञानातील पायाभूत संकल्पना समजतात.
३. समाज, संस्कृती आणि भाषा यांच्या सहसंबंधाचे स्वरूप लक्षात येतात.
४. समाजभाषाविज्ञानाची व्याप्ती समजते.
५. भाषासंपर्काच्या प्रक्रिया लक्षात येतात.

संदर्भ ग्रंथ :

१. कालेलकर ना. गो. : भाषा, इतिहास आणि भूगोल, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९६४.
२. कालेलकर ना. गो. : भाषा आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई,
३. कालेलकर, ना. गो. : भाषांच्या क्षेत्रमर्यादा,
४. काळे, कल्याण (संपा.) : आधुनिक भाषाविज्ञान : संरचनावादी, सामान्य, आणि सामाजिक, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे. २००३.
५. काळे, कल्याण/ सोमण अंजली (संपा.) : वर्णनात्मक भाषाविज्ञान, गोखले ए. सोसायटी नाशिक, १९८२.
६. काळे, कल्याण/ शहा मृणालिनी(संपा.) : निवडक भाषा आणि जीवन , मेहता पाब्लि. पुणे, १९९८.
७. कानडे, मु.श्री. (संपा.) : मराठीचा भाषिक अभ्यास : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे. गजेंद्रगडकर श्री. न. : भाषा व भाषाभ्यास, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९८०.
८. कुलकर्णी, कृ.पां. : मराठी भाषा : उद्गम आणि विकास, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, २००९.
९. केळकर, अशोक : मराठी भाषेचा आर्थिक संसार, मराठवाडा साहित्य परिषद, औरंगाबाद, १९७७.
१०. केळकर, अशोक : रुजुवात, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, २००८.
११. केळकर, अशोक : वैखरी- भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता पाब्लि., पुणे, १९९६.
१२. जोशी, प्रभाकर/ गोखले चारुता : सामाजिक भाषाविज्ञान, निराली प्रकाशन, पुणे, १९९३.
१३. धोंडगे, रमेश : भाषा आणि भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००६.

१४. धोंगडे, रमेश : सामाजिक भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००६.
१५. पाटणकर, जयश्री : सामाजिक भाषाविज्ञान : कक्षा आणि अभ्यास, संदर्भ प्रकाशन, नाशिक, २००५.
१६. पाटणकर, जयश्री (संपा.) : सामाजिक भाषाविज्ञान, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, द्वि. आ., २०१३.
१७. पानसे, मु. ग. : भाषा-अंतःसूत्र आणि व्यवहार, म. सा. प., पुणे, १९६९.
१८. मालशे, मिलिंद : आधुनिक भाषाविज्ञान : सिद्धान्त आणि उपयोजन, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई.
१९. मालशे, मिलिंद / इनामदार, हे. वि. / सोमन अंजली : भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, पुणे, १९८२.
२०. माहुलकर दिनेश : वृद्धी - भाषेचे आणि भाषाभ्यासाचे विकसन, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई, २०००
२१. मांडे, प्रभाकर : सांकेतिक आणि गुप्तभाषा : परंपरा आणि स्वरूप, सविता प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८५.
२२. वरखेडे, रमेश : समाजभाषाविज्ञान - प्रमुख संकल्पना, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, २००१
२३. तडवी रमजान, 'समाजभाषाविज्ञान आणि तडवी भिल्ल बोलीचा अभ्यास', अथर्व पब्लिकेशन, जळगाव, २०२६
२४. Fishman, Joshua A. : Sociolinguistics-A Brif Introduction, Newbury House Publishers, Massachusetts, 1972.
२५. Hockett, Charles F. *A Course in Modern Linguistics*, New York, 1958.
२६. Labov, William : Sociolinguistic Pattenrs, Basil Balckwell, Oxford, England, 1972.
२७. Ralph, Fasold : Sociolinguistics of Society, Basil Balckwell, Oxford, England, 1984.
२८. Ralph, Fasold : Sociolinguistics of Language, Basil Balckwell, Oxford, England, 1990.
२९. Trudgill Peter : Sociolinguistics An Introduction, Penguin Books, 1974.
- Waterman, John T. *Perspectives in Linguistics*, Chicago, 1963.

MARDSC 12 साहित्यकृतीचा भाषालक्ष्यी अभ्यास (Credit:02(T)=2)

उद्दिष्टे :

१. साहित्यकृतीचा भाषालक्ष्यी अभ्यास समजून घेणे.
२. साहित्यकृतीच्या निर्मितिप्रक्रियेतील भाषेचे स्थान आणि स्वरूप स्पष्ट करणे.
३. साहित्यकृतीचे भाषाकेंद्री विश्लेषण पुढे आणणे.

अभ्यासक्रम

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	साहित्यकृतीचा भाषालक्ष्यी अभ्यास : भाषालक्ष्यी अभ्यासाची संकल्पना, भाषालक्ष्यी अभ्यासाचे दृष्टिकोन, भाषालक्ष्यी अभ्यासाचे स्वरूप,	१५	१
२.	साहित्यकृतीच्या भाषालक्ष्यी अभ्यासाचे स्वरूप-विशेष १. हाल्या हाल्या दुधू दे – बाबाराव मुसळे २. चौडकं – राजन गवस	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. साहित्यकृतीचा भाषालक्ष्यी अभ्यास समजतो.
२. साहित्यकृतीच्या निर्मितिप्रक्रियेतील भाषेचे स्थान आणि स्वरूप लक्षात येते.
३. साहित्यकृतीचे भाषाकेंद्री विश्लेषणाचे आकलन होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. केळकर, अशोक : मध्यमा - भाषा आणि भाषाव्यवहार, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, २००९
२. केळकर अशोक, रुजवात, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई, २००८
३. कऱ्हाडे, सदा : भाषा, साहित्यकला आणि संस्कृती, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई, २००१
४. नेमाडे, भालचंद्र : साहित्याची भाषा, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, २०११
५. डहाके आणि इतर (संपा.) : वाङ्मयीन संज्ञा-संकल्पना कोश, ग. रा. भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, प्रथमवृत्ती : २००१.
६. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
७. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
८. धोंडगे, दिलीप : शैलीमीमांसा, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९८१.
९. धोंडगे, रमेश/धोंडगे, अश्विनी : मराठी भाषा आणि शैली, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, १९८५
१०. पाटील, गंगाधर : समीक्षामीमांसा, मौज प्रकाशन गृह, मुंबई, २०११.
११. मालशे, मिलिंद/ जोशी अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धान्त, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
१२. राजाध्यक्ष, विजया (संपा.): समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड ४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
१३. Barrell, John : Poetry, language and politics, Manchester, M.U.Press.
१४. Bourdieu, Pierre : language and symbolic power., ed John B. Thompson, Trans Gino Raymond & Matthew Adamson, polity, Cambridge, 1999.
१५. Leech, Geoffrey N. A Linguistics Guide to English Poetry, London, 1969.
१६. Sebeok, T. A. Ed. : Style in Language, London, 1969.

MARDSE 21 भाषा, साहित्य आणि आधुनिक तंत्रज्ञान (Credit:02(T)+02(P)=4)

उद्दिष्टे:

१. भाषा, साहित्य आणि आधुनिक तंत्रज्ञानाचा परस्परसंबंध समजून घेणे.
२. मराठी टंकलेखनासाठी उपयोगात आणल्या जाणाऱ्या विविध आज्ञावलींचा परिचय आणि प्रत्यक्ष सराव करून घेणे.
३. संपर्कासाठी वापरली जाणारी सामाजमाध्यमे आणि त्यावरील लेखन याचा अभ्यास करणे.
४. संगणक आणि संगणकासंबंधी वर्ड, एक्सेल आणि पॉवर पॉइंट यांचे स्वरूप समजावून घेऊन त्याचा प्रत्यक्ष वापर करणे.

अभ्यासक्रम:

अ.क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	भाषा, साहित्य आणि आधुनिक तंत्रज्ञान परस्परसंबंधाचे स्वरूप संगणक परिचय: हार्डवेअर, सॉफ्टवेअर, इनपुट, आउटपुट इ. संगणकावरील टंकलेखन : स्वरूप आणि पद्धती, प्रत्यक्ष सराव	१५	१

२.	मायक्रोसॉफ्ट वर्ड, एक्सेल, पॉवरपॉइंट प्रझेंटेशन इ. या आज्ञावलीचा परिचय आणि प्रत्यक्ष वापर ई-मेल, फेसबुक, अनुदिनी (ब्लॉग्स), वेबसाईट, यू-ट्यूब, विकिपीडिया इ. माध्यमांचे स्वरूप आणि वापराचे ज्ञान	१५	१
३.	प्रात्यक्षिक: संगणकावर मराठी टंकलेखनाचा नियमित सराव, मायक्रोसॉफ्ट वर्ड, एक्सेल, पॉवरपॉइंट प्रझेंटेशन या आज्ञावलीच्या वापराचे प्रात्यक्षिक, ई-मेल, फेसबुक, अनुदिनी (ब्लॉग्स), संकेतस्थळ, यू-ट्यूब, विकिपीडिया वापर व लेखनाचे प्रात्यक्षिक.	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

- भाषा, साहित्य आणि आधुनिक तंत्रज्ञानाचा परस्परसंबंध समजतो.
- मराठी टंकलेखनासाठी उपयोगात आणल्या जाणाऱ्या विविध आज्ञावलींचा परिचय होतो.
- संपर्कासाठी वापरली जाणारी सामाजमाध्यमे आणि त्यावरील लेखनाचे आकलन होते.
- संगणक आणि संगणकासंबंधी वर्ड, एक्सेल आणि पॉवर पॉइंट यांचे स्वरूप समजते. वापराचे कौशल्ये विकसित होते.

संदर्भ :

- गोडबोले, अच्युत : बखर संगणकाची, मनोविकास प्रकाशन, पुणे, २०१८.
- टिळेकर, चंद्रसेन : संगणकाचे अंतरंग, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २०१६.
- लोकणकर पराग, दिलीपराज कॉम्प्युटर डिक्शनरी, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००५.
- वरखेडे, रमेश : सायबर-संस्कृती, इन्स्टिट्यूट ऑफ नॉलेज इंजिनिअरिंग, नाशिक, २०१५
- ओळख माहिती तंत्रज्ञानाची, MSCIT, महाराष्ट्र राज्य
- संगणक शिक्षकांसाठी प्रमाणपत्र कार्यक्रम पुस्तिका, एन. एस. डी. सी.

MARDSE 22 लोकसाहित्य आणि लोककला (Credit:02(T)+02(P)=4)

उद्दिष्टे :

- ‘लोकसाहित्य’ आणि ‘लोककला’ ह्या संकल्पना समजून घेणे.
- लोकसाहित्य आणि अन्य ज्ञानशाखांचा परस्पराशी असलेल्या नात्याचा परिचय करून घेणे.
- लोकसाहित्याच्या विविध अभ्यासपद्धतीचा परिचय करून घेणे.
- मराठी लोकसाहित्याचे स्वरूप अभ्यासणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	लोकसाहित्य : स्वरूप आणि व्याप्ती लोकसाहित्य : अन्य ज्ञानशाखा: आंतरविद्याशाखीय दृष्टिकोन लोकसाहित्य : सामाजिक आणि सांस्कृतिक जीवनाचा अनुबंध	१५	१
२.	मराठी लोकसाहित्याचा अभ्यास लोकसाहित्याच्या विविध अभ्यासपद्धती, लोकसाहित्याचे प्रकार (लोकगीत, लोककथा, विधिनाट्य, लोकनाट्य, म्हणी, उखाणे इ.)	१५	१

३.	प्रात्यक्षिक: ऑडिओ-व्हिडीओ तंत्राच्या साहाय्याने लोकगीत, लोककथा, विधिनाट्य, लोकनाट्य, म्हणी, उखाणे इत्यादी लोकसाहित्याचे संकलन करणे. गटनिहाय निरीक्षण, अभ्यास, लोककलावंतांच्या भेटी, संवादासाठी प्रश्नावली तयार करणे.	३०	२
----	--	----	---

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. 'लोकसाहित्य' आणि 'लोककला' ह्या संकल्पना समजतात.
२. लोकसाहित्य आणि अन्य ज्ञानशाखांचा परस्पराशी असलेल्या नात्याचा परिचय लक्षात येतो.
३. लोकसाहित्याच्या विविध अभ्यासपद्धतीचे आकलन होते.
४. मराठी लोकसाहित्याचे स्वरूप समजते.

संदर्भ :

१. अग्रवाल, वासुदेवशरण, प्राचीन भारतीय लोकधर्म, ज्ञानोदय ट्रस्ट, अहमदाबाद, १९६४.
२. खरात महेश / अपिने गजानन (संपा.) : लोकसाहित्य जीवन आणि संस्कृती, (विश्वनाथ शिंदे गौरवग्रंथ) सायन प्रकाशन, पुणे, २०१७.
३. खंदारे, साहेब : लोकसाहित्य – शब्द आणि प्रयोग, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००४.
४. ढेरे, रा. चिं. : मराठी लोकसंस्कृतीचे उपासक, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, तृ. आ., २००७.
५. ढेरे, रा. चिं. : लोकसाहित्य – शोध आणि समीक्षा, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००९.
६. ढेरे, रा. चिं. : लोकसंस्कृतीची क्षितिजे, विश्वकर्मा साहित्यालय, पुणे, १९७१.
७. ढेरे, रा.चिं. : संतसाहित्य आणि लोकसाहित्य, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे.
८. दाते, शं. ग. लोककथा, भाग १ व २, पुणे १९२९.
९. बाबर, सरोजिनी, संपा. लोकसाहित्य : भाषा आणि संस्कृति, पुणे, १९६३.
१०. भवाळकर, तारा, लोकनागर रंगभूमी, पुणे १९८९.
११. भवाळकर, तारा, लोकसंचित, पुणे १९९०.
१२. भवाळकर, तारा, लोकसाहित्यातील स्त्रीप्रतिमा, पुणे, १९८६.
१३. भागवत, दुर्गा : लोकसाहित्याची रूपरेषा, वरदा प्रकाशन, पुणे, १९७७.
१४. माने, ज्योती, 'भीमाकाठची लोकगीते' गोंदण पब्लिकेशन, पुणे २०२५
१५. मांडे, प्रभाकर, लोकसाहित्याचे अंतःप्रवाह, पुणे, १९७५.
१६. मांडे, प्रभाकर, लोकसाहित्याचे स्वरूप, औरंगाबाद, १९८९.
१७. मांडे, प्रभाकर : सांकेतिक आणि गुप्तभाषा : परंपरा आणि स्वरूप, सविता प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८५.
१८. मोरजे, गंगाधर, लोकसाहित्य : एक स्वतंत्र अभ्यासक्षेत्र, पुणे, १९८५.
१९. मोरजे, गंगाधर : लोकसाहित्य – एक स्वतंत्र अभ्यासक्षेत्र, दास्ताने रामचंद्र आणि कंपनी, दु. आ., १९९३.
२०. रोंगटे, तुकाराम (संपा.) : लोकसाहित्य - कला आणि संस्कृती, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २०१४.
२१. व्यवहारे, शरद : लोकसाहित्याचे अंतःप्रवाह, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९९.
२२. व्यवहारे, शरद, लोकसाहित्य : उद्गम आणि विकास, नागपूर, १९८७.
२३. शिंदे, विश्वनाथ : लोकसाहित्यमीमांसा, भाग १ आणि २, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे .
२४. शिंदे, विश्वनाथ : लोकसाहित्य- संशोधन आणि समीक्षा, कैलास पब्लि., औरंगाबाद, २०१३.
२५. सिरसट उमेश (संपा.), 'लोकसाहित्य : चिंतन आणि आविष्कार', गोंदण क्रिएशन, पुणे २०२३.

२६. मराठे, रा. वि. संपा. गावगाडा शब्दकोश, मुंबई, १९९०.
२७. माने, ज्योती, 'लोकगीतांचे अंतरंग', गोंदण पब्लिकेशन, पुणे
२८. शिंदे नवनाथ, लांडे सिद्धार्थ, खंडागळे ज्योत्स्ना (संपा.), 'लोकसाहित्य अभ्यासाच्या नव्या दिशा', शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, प्र. आ. २८ जून २०२४
२९. शिंदे नवनाथ, लांडे सिद्धार्थ, खंडागळे ज्योत्स्ना (संपा.), 'लोकसाहित्याची चिकित्सा', शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, प्र. आ. जानेवारी २०२३
३०. Danieis, C. L. Stevans, C. M. Ed. *Encyclopedia of Superstitions, Folklore, and the Occult Sciences of the World*, London, 1971.
३१. Dorson, Richard, Ed. *Folklore : Selected Essays*, Bloomington, 1972.
३२. Leach, Maria, Ed. *Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*, New York, 1949.
३३. Reaver, J. Russell Boswell, George W. *The Fundamentals of Folk Literature*, London, 1962.
३४. Thompson, Stith, *Motif-Index of Folk- Literature* Bloomington, 1955-58.

MARDSE 23

वाङ्मयीन संस्कृती

(Credit:04(T)=4)

उद्दिष्टे :

१. वाङ्मयीन संस्कृतीची संकल्पना आणि स्वरूप स्पष्ट करणे.
२. समाज, संस्कृती आणि साहित्य यातील अनुबंध ध्यानात घेणे.
३. मौखिक आणि लिखित परंपरेत वाङ्मयीन संस्कृतीला संघटित करणाऱ्या घटकांचा विचार करणे.

अभ्यासक्रम:

अ.क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	संस्कृती, वाङ्मयीन संस्कृतीची : संकल्पना आणि स्वरूप समाज, संस्कृती आणि साहित्यव्यवहारातील अनुबंध	१५	१
२.	वाङ्मयीन संस्कृतीचे घटक - अ. पारंपरिक - मौखिक परंपरा आणि हस्तलिखिते, कथन, पठण आणि श्रवण, सादरीकरण (तमाशा, लळीत, भारुड इ.), प्रेक्षक, श्रोता, निरुपण, कीर्तन इ. आ. आधुनिक - मुद्रणयुग, नियतकालिके, वृत्तपत्रे, ग्रंथ, लेखक, प्रकाशक, वाचक, वितरण, समीक्षा, अभिरुची, साहित्य संस्था, पुरस्कार, अन्य संस्था इ.	१५	१
३.	वाङ्मयीन अभिरुची - रुची-अभिरुची, नागर आणि ग्रामीण अभिरुची, विविध समूहांच्या, प्रदेशांच्या अभिरुची लेखक व वाचकांची अभिरुची यांच्यातील आदान-प्रदान, वाङ्मयीन संस्कृती संघर्ष-अभिजन-बहुजन संस्कृतीसंघर्ष, भाषाशुद्धी व श्लील - अश्लीलतेसंबंधीचे कल्पना-वाद, अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यावरील निर्बंध व त्या विरुद्धचा संघर्ष	१५	१
४.	अ. सामाजिक प्रबोधनासाठी वाङ्मयीन संस्कृतीचे योगदान - सत्यशोधकी साहित्य, जलसे, आंबेडकरी जलसे, मेळे, संयुक्त महाराष्ट्र चळवळीतील वाङ्मयीन आविष्कार, पथनाट्ये, वैचारिक प्रबोधनात्मक निबंधवाङ्मय व नियतकालिके आ. मराठी वाङ्मयीन संस्कृतीची स्थित्यंतरे - मराठी साहित्य संमेलनामधील	१५	१

परिवर्तने, वाङ्मयबाह्य घटकांची वाङ्मयीन संस्कृतीवर आक्रमणे, मराठी ग्रंथव्यवहाराचा प्रवास, वाङ्मयीन संस्कृतीतील लेखकवाचकांची प्रतिमा		
---	--	--

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. वाङ्मयीन संस्कृतीची संकल्पना आणि स्वरूप समजते.
२. समाज, संस्कृती आणि साहित्य यातील अनुबंध लक्षात येतो.
३. मौखिक आणि लिखित परंपरेत वाङ्मयीन संस्कृतीला संघटित केलेले घटक समजतात.

संदर्भ ग्रंथ :

१. काळसेकर, सतीश : वाचणार्याशी रोजनिशी, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई.
२. कुलकर्णी, गो. म. : अभिरुची - ग्रामीण आणि नागर, प्रकाशक प्र. ल. करंबळेकर, १९७६.
३. कोत्तापल्ले, नागनाथ आणि इतर (संपा.) : साहित्य आणि समाज, (गो. मा.पवार गौरवग्रंथ), प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००७.
४. जोग, रा. श्री. : मराठी वाङ्मयाभिरुचीचे विहंगमावलोकन, पुणे विद्यापीठ, न. चिं. केळकर स्मारक व्याख्यानमाला, ऑक्टो. १९५९.
५. ठाले पाटील, कौतिकराव : साहित्य संमेलनाच्या मांडवाखालून, शब्द पब्लिकेशन, पुणे.
६. ठाले पाटील, कौतिकराव : मराठी भाषिक आणि वाङ्मयीन संस्कृती, शब्द पब्लिकेशन, पुणे.
७. डहाके, वसंत आबाजी : मराठी साहित्य - इतिहास आणि संस्कृती, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई.
८. पवार, गो. मा. : साहित्यमूल्ये व अभिरुची, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९४.
९. रसाळ, सुधीर : वाङ्मयीन संस्कृती, मौज प्रकाशन गृह, पुणे, २०१२.
१०. शेणोलीकर, ह. श्री. : महाराष्ट्राची संस्कृती, डायमंड पब्लि., पुणे, पुनर्मुद्रण, २०२०.
११. सरदार, गं. बा. : प्रबोधनाच्या पाऊलखुणा, कॉन्टिनेन्टल, प्रकाशन, पुणे.

MARDSE 24

मध्ययुगीन साहित्यप्रवाह : पंडिती साहित्य

Credit : 3T + 1P = 4

उद्दिष्टे :

१. मध्ययुगीन संकल्पना समजून घेणे.
२. पंडिती साहित्याचा स्वरूप समजून अभ्यासणे.
३. पंडिती साहित्याचा परिचय करून घेणे.
४. पंडिती साहित्याची सामर्थ्यस्थळे अभ्यासणे.

अभ्यासक्रम:

अ क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	मध्ययुगीन कालखंडाची पार्श्वभूमीवर मध्ययुगीन साहित्यप्रवाह संकल्पना पंडिती वाङ्मयाची संकल्पना व स्वरूप	१५	१
२.	पंडिती काव्य आणि शाहीर यांचा परिचय पंडिती काव्याचे महत्त्वामापन मुक्तेश्वर, वामनपंडित, रघुनाथपंडित, सामराज, नागेश, विठ्ठल बीडकर, मोरोपंत, श्रीधर	३०	२
३.	प्रात्यक्षिक : पंडिती साहित्याचा शोध घेणे.	१५	१

	पंडिती साहित्याच्या भाषेचा अभ्यास करणे. पंडिती कवीचे छायाचित्रे आणि त्यांचे ग्रंथांचा शोध घेणे.		
--	--	--	--

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. मध्ययुगीन संकल्पना समजते.
२. पंडिती साहित्याचे स्वरूप लक्षात येते.
३. पंडिती साहित्याचा परिचय होतो.
४. पंडिती साहित्याचे साम्य-भेद लक्षात येतात.

संदर्भ

१. रा. श्री. जोग; मराठी वाङ्मयाभिरुचीचे विहंगमावलोकन.
२. द. सी. पंगू; प्राचीन मराठी कविपंचक.
३. प्र. वा. बापट (सं.); मराठी आख्यानक कविता.
४. पां. ना. कुलकर्णी; संशोधनधारा.
५. वि. ल. भावे; महाराष्ट्र सारस्वत, आवृत्ती चौथी.
६. के. ना. वाटवे; पंडिती काव्य, प्रस्तावना.

MARDSE 25 भाषांतरविद्या (Credit:03 (T) 01 (P) =4)

उद्दिष्टे :

२. भाषांतराचे स्वरूप, व्याप्ती आणि भाषांतरातील अडचणी समजून घेणे.
३. ललित व ललितेतर लेखनाच्या भाषांतराचे स्वरूप समजून घेणे.
४. भाषांतराचे विविध प्रकार अभ्यासणे.
५. भाषांतराच्या क्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१	भाषांतर प्रक्रियेचे स्वरूप, आवश्यकता आणि महत्त्व भाषांतराचे प्रकार : भाषांतर, रूपांतर, अनुवाद, अर्वाचिनीकरण	१५	१
२	इ.ललित व ललितेतर, शास्त्रीय, वैचारिक, धार्मिक इ.ग्रंथांचे भाषांतर भाषांतरामधील विविध स्वरूपाच्या अडचणी भाषांतरकारास आवश्यक असणारे गुण	३०	२
४	प्रात्यक्षिक : भाषांतराचा कार्यानुभव ललित व ललितेतर भाषांतराबरोबरच लिप्यंतराचे प्रात्यक्षिक करणे	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. भाषांतराचे स्वरूप, व्याप्ती आणि भाषांतरातील अडचणी समजतात.
२. ललित व ललितेतर लेखनाच्या भाषांतराचे स्वरूपचे आकलन होते.
३. भाषांतराचे विविध प्रकार समजतात.
४. भाषांतराची क्षमता विकसित होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. अर्जुनवाडकर, लीला : ललित साहित्याचे भाषांतर – एक यक्ष प्रश्न, भाषा आणि जीवन, पावसाळा, १९९२.
२. कऱ्हाडे, सदा – भाषांतर, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई.
३. कालेलकर, ना.गो. : भाषा आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई.
४. काळे कल्याण/ सोमण, अंजली (संपा.) : भाषांतरमीमांसा, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९७.
५. जहागीरदार, चंद्रशेखर (संपा.) : तौलनिक साहित्याभ्यास – तत्त्वे आणि दिशा, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
६. तुपे, केशव (संपा.) : अनुवादमीमांसा, साक्षात प्रकाशन, औरंगाबाद.
७. देवी, गणेश : स्मृतिभ्रंशानंतर, अनु. म. सु. पाटील, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे.
८. देशपांडे, एल. एस. : साहित्य-सेतू, निर्मल प्रकाशन, नांदेड, १९९९.
९. धायगुडे, सुरेश / पुंडे, द. दि. : तेन यांचा वाङ्मयसिद्धांत-संहिता आणि भाषांतर, रोहन प्रकाशन, २०१९.
१०. पाटील, आनंद : तौलनिक साहित्य, नवे सिद्धांत आणि उपयोजन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९८.
११. पुंडे, द. दि. (संपा.) : भारतीय साहित्याची संकल्पना (चंद्रकांत बांदिवडेकर गौरव ग्रंथ)
१२. पुंडे, दत्तात्रय/ घोरपडे, पद्मजा (अनु.) : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या, डायमंड प्रकाशन, पुणे.
१३. फाटक, म. वि./ठकार, रजनी : भाषांतर – शास्त्र आणि कला, वरदा बुक्स, पुणे, १९८७.
१४. बांदिवडेकर, चंद्रकांत : देशीवाण, अक्षर प्रकाशन, मुंबई, २००२.
१५. बापट, वसंत : तौलनिक साहित्याभ्यास, मौज प्रकाशन, दु. आ., मुंबई, २०१४.
१६. मिरजकर, निशिकांत : तौलनिक साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०१६.
१७. वरखेडे, रमेश (संपा.) – भाषांतरविद्या, य. च. मु. विद्यापीठ प्रकाशन, नाशिक, १९९७.
१८. शर्मा, रामविलास : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या (अनु.- पुंडे, द. दि./ घोरपडे, पद्मजा) प्रतिमा प्रकाशन, १९९८.
१९. साने गुरुजी : भारतीय संस्कृती, सुलभ राष्ट्रीय ग्रंथमाला, पुणे, १९५४.
२०. सारंग, विलास : भाषांतर आणि भाषा, मौज प्रकाशन, २०११.
२१. सारंग, विलास : वाङ्मयीन संस्कृती आणि सामाजिक वास्तव, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
२२. Cladio, Gulian : The Challenge of Comparative Literature, Harward University Press, Cambridge, 1993.
२३. Dev, Amiya/ Das, Shirishakumar (Ed.) : Comparative Literature – Theory and Practice, Indian Institute of Advanced Study, Shimla, 1989.
२४. Das, Shirishakumar : A History of Indian Literature, Sahitya Academy, Navi Delhi, 1991.
२५. Gokak, V.V. : The Concept of Indian Literature, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1979.
२६. Mukherjee, Sujit : Translation As Discovery, Orient Longman, 1994.

उद्दिष्टे :

१. मराठी गद्यलेखनाच्या निर्मितीमागील प्रेरणा ध्यानात घेणे.
२. मराठी गद्यलेखनाचे स्वरूप आणि परंपरा समजावून घेणे.
३. निवडक मराठी गद्य कृतींचा अभ्यास करणे.

अभ्यासक्रम :

आ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	मराठी गद्य : प्रेरणा आणि परंपरा आणि त्याचे मराठी गद्याचे सामाजिक-सांस्कृतिक संदर्भ	१५	१
२	मराठी गद्याचे रूपबंध : स्वरूप आणि मीमांसा	१५	१
३	अभ्यासासाठी निवडलेल्या साहित्यकृती १. सूत्रपाठ- केसोबास २. आज्ञापत्र- रामचंद्र पंत अमात्य ३. एकोणिसाव्या शतकातील मराठी गद्य- माझा प्रवास- गोडसे भटजी ४. विसाव्या शतकातील मराठी गद्य- स्मृतिचित्रे- लक्ष्मीबाई टिळक	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. मराठी गद्यलेखनाच्या निर्मितीमागील प्रेरणा विकसित येतात.
२. निवडक मराठी गद्य कृतींचा अभ्यास लक्षात येतात.
३. निवडक मराठी गद्य कृतींचे आकलन होते.

संदर्भ :

१. कुलकर्णी, श्री. रं. : प्राचीन मराठी गद्य : प्रेरणा आणि परंपरा, सिंधू प्रकाशन, मुंबई, १९७१.
२. ओतूरकर, रा. वि. : पेशवेकालीन सामाजिक आणि आर्थिक पत्रव्यवहार, भारत इतिहास संशोधन मंडळ, पुणे १९५०.
३. कुलकर्णी, श्री. रं. : मध्ययुगीन मराठी साहित्य – एक पुरविचार, राजहंस प्रकाशन, पुणे, १९९५.
४. कोलते वि. भि. (संपा.) : लीळाचरित्र, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९८२.
५. ग्रामोपाध्ये, गं. ब. : मराठी बखर गद्य, व्हीनस बूक स्टॉल, पुणे, १९५२.
६. तुळपुळे शं. गो. (संपा.) : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड १, म. सा. प., पुणे, १९८४.
७. दडकर, जया आणि इतर : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (आरंभापासून १९२० पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, १९९८.
८. पठाण यु. म. : मराठी बखरीतील फार्सीचे स्वरूप. मराठवाडा विद्यापीठ प्रकाशन, औरंगाबाद, १९६३.
९. पवार, सुधाकर : मराठे शहीतील पत्ररूप गद्य (१६५० ते १७५०)
१०. बहिरट भा. पं./भालेराव अ. ज्ञा : वारकरी संप्रदाय – उदय व विकास, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९७२.
११. बोरगावकर, वसंत : प्राचीन मराठी चरित्रलेखन, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९७८.

१२. मालशे, स. ग. (संपा.) : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड २ – भाग १, २ आणि ३ , म. सा. प., पुणे, १९८२, १९७३.
१३. मंचरकर, र. बा. : धर्मसंप्रदाय आणि मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०००.
१४. सरदार, गं. बा. : अर्वाचीन मराठी गद्याची पूर्वपीठिका, मॉडर्न बूक डेपो प्रकाशन, पुणे दु. आ., १९५६.
१५. सरदार, गं. बा. : संतवाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती, म. सा. प., पुणे, १९६२.
१६. सरदेसाई गोविंद सखाराम : ऐतिहासिक पत्र बोध, ढवळे प्रकाशन, मुंबई.
१७. सुंठणकर, बा. र. महाराष्ट्रीयन संत मंडळाचे ऐतिहासिक कार्य, बेळगाव, १९४८.
१८. हेरवाडकर, र. वि. : मराठी बखर, व्हीनस बूक स्टॉल, पुणे, १९५६.

MARDSE 27 बोलीअभ्यास (Credit:02(T)+02(P)=4)

उद्दिष्टे :

- भाषा, बोली आणि समाज परस्परसंबंधाचा अभ्यास करणे.
- प्रमाण आणि बोली परस्पर संबंध समजून घेणे.
- बोली भाषांची निर्मितीप्रक्रिया अभ्यासणे.
- बोलीच्या अभ्यासाचे महत्त्व समजून घेणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	भाषा, बोली आणि समाज : भाषा व बोली यांचे समाजातील स्थान व कार्य, बोलीची समाजविशिष्टता बोलीचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये : प्रमाणभाषा व बोली, दोहोंतील फरक, कार्यक्षेत्रे, बोलीची क्षेत्रविशिष्टता, बोली भाषेची वैशिष्ट्ये बोली अभ्यासाचे महत्त्वमापन : बोलीचे समाजातील बदलते स्थान, बोलीवरील संकटे, बोली अभ्यासाची आवश्यकता	१५	१
२.	बोलीभाषांची निर्मिती : निर्मितीप्रक्रिया, बोलीभाषांमधील परिवर्तनाची प्रक्रिया, सीमा-इतर भाषा आणि अन्य बोलींचा प्रभाव बोली: संरचना, इतिहास आणि भूगोल बोलींचा संरचनाविचार - बोलीची संरचना, स्वनिमविचार, रूपिमविचार, वाक्यविचार, बोलींचा अर्थविचार बोली : इतिहास आणि भूगोल - बोली क्षेत्रविशिष्टता, भाषिक प्रदेशाची ऐतिहासिक आणि भौगोलिक पार्श्वभूमी, बोलीभूगोल, सामाजिक बोलीविज्ञान, व्यावसायिकांच्या बोली	१५	१
३.	प्रात्यक्षिक : मराठीच्या प्रमुख बोलींचे नमुने संकलित करणे. सर्वेक्षणासाठी प्रश्नावली तयार करणे. ऑडिओ-व्हिडीओ तंत्राच्या साहाय्याने संकलित केलेल्या भाषिक नमुन्यांचे पृथक्करण, बोलींचे आरेखन करणे.	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

- भाषा, बोली आणि समाज परस्परसंबंधाचा लक्षात घेणे.

२. प्रमाण आणि बोली परस्पर संबंध समजतात.
३. बोली भाषांची निर्मितीप्रक्रिया विकसित होते.
४. बोलीच्या अभ्यासाचे महत्त्व समजते.

संदर्भ :

१. कालेलकर ना. गो. : भाषा, इतिहास आणि भूगोल, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९६४.
२. कालेलकर ना. गो. : भाषा, आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई.
३. काळे, कल्याण (संपा.) : आधुनिक भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक, संरचनात्मक आणि सामाजिक,
४. काळे, कल्याण/ सोमण अंजली (संपा.) : वर्णनात्मक भाषाविज्ञान, गोखले ए. सोसायटी नाशिक, १९८२.
५. काळे, कल्याण/ शहा मृणालिनी(संपा.) : निवडक भाषा आणि जीवन , मेहता पाब्लि. पुणे, १९९८.
६. कानडे, मु.श्री. (संपा.) : मराठीचा भाषिक अभ्यास : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे.
७. कुलकर्णी, कृ.पां. : मराठी भाषा : उद्गम आणि विकास, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, २००९.
८. कुळकर्णी भा. रं., अहिराणी भाषा आणि संस्कृती, प्रकाशक दि. वा. वाघमारे, शिरपूर, १९४२
९. जोशी, वसंत (संपा.) : भाषा व साहित्य संशोधन खंड पहिला, सु.बा.कुलकर्णी, बोलीभाषांचे संशोधन - निबंध, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे.
१०. धोंडगे, रमेश : भाषा आणि भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००६.
११. धोंडगे, रमेश : सामाजिक भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००६.
१२. पाटणकर, जयश्री : सामाजिक भाषाविज्ञान : कक्षा आणि अभ्यास, संदर्भ प्रकाशन, नाशिक, २००५.
१३. पाटणकर, जयश्री (संपा.) : सामाजिक भाषाविज्ञान
१४. पानसे, मु. ग. (संपा.): भाषा-अंतःसूत्र आणि व्यवहार, म. सा. प., पुणे, १९६९.
१५. प्रियोळकर, अ. का. : ग्रांथिक मराठी भाषा आणि कोकणी बोली, पुणे विद्यापीठ, पुणे, १९६६
१६. बोरकर हरिश्चंद्र, झाडी बोली
१७. बोरसे, दा. गो. : अहिराणी ध्वनिपरिचय, गिरिजा साहित्यभांडार, मालेगाव, १९५७
१८. मांडे, प्रभाकर : सांकेतिक आणि गुप्तभाषा : परंपरा आणि स्वरूप, सविता प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८५.
१९. मालशे, मिलिंद : आधुनिक भाषाविज्ञान : सिद्धान्त आणि उपयोजन, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई.
२०. मालशे, मिलिंद / इनामदार, हे. वि. / सोमन अंजली : भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, पुणे, १९८२.
२१. मालशे स. गं, पुंडे द. दि., सोमण अंजली, भाषाविज्ञान परिचय, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००९
२२. वऱ्हाडपांडे व. कृ., नागपुरी बोली, इंदिरा, नागपूर, १९७२
२३. वरखेडे, रमेश : समाजभाषाविज्ञान : प्रमुख संकल्पना
२४. तडवी रमजान, 'समाजभाषाविज्ञान आणि तडवी भिल्ल बोलीचा अभ्यास', अथर्व पब्लिकेशन, जळगाव, २०२६
२५. Fishman, Joshua A. : Sociolinguistics-A Brief Introduction, Newbury House Publishers, Massachusetts, 1972.
२६. Labov, William : Sociolinguistic Patterns, Basil Blackwell, Oxford, England, 1972
२७. Ralph, Fasold : Sociolinguistics of Society, Basil Blackwell, Oxford, England, 1984.

उद्दिष्टे :

१. शैली ही संकल्पना समजावून घेणे.
२. शैलीच्या विविध घटकांचे ज्ञान होणे.
३. शैलीवैज्ञानिक विश्लेषणाची क्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम :

अ.क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१	शैली : संकल्पना आणि स्वरूप शैलीविज्ञान : स्वरूप आणि विकास साहित्याच्या शैलीवैज्ञानिक विश्लेषणाचे स्वरूप	१५	१
२	अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती १. अखंड- महात्मा फुले २. काही कविता – बा. सी. मर्ढेकर ३. सावित्री- पु. शि. रेगे ४. नदिष्ट – मनोज बोरगावकर	३०	२
३	प्रात्यक्षिक शैलीवैज्ञानिक समीक्षा ग्रंथाचा शोध घेणे. शैलीवैज्ञानिक समीक्षा ग्रंथाचे परीक्षण करणे. शैलीवैज्ञानिक समीक्षा ग्रंथाचे गटचर्चा करणे.	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. शैली ही संकल्पना समजते.
२. शैलीच्या विविध घटकांचे ज्ञान होते.
३. शैलीवैज्ञानिक विश्लेषणाची क्षमता विकसित होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. देशपांडे, ग. त्र्यं. : भारतीय साहित्यशास्त्र, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई,
२. धोंगडे, दिलीप : शैलीमीमांसा - सिद्धांत आणि उपयोजन, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, २००१
३. धोंगडे, रमेश : शैलीवैज्ञानिक समीक्षा, पुणे, १९९६.
४. धोंगडे, रमेश/धोंगडे, अश्विनी : मराठी भाषा आणि शैली, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, १९८५
५. मालशे, स. गं. (अनु.) : साहित्यसिद्धांत (मूळ लेखक - रेने वेलेक व ऑस्टिन वॉरन), महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९८२
६. हातकणंगलेकर म. द. (संपा.), वाङ्मयीन शैली आणि तंत्र,
७. Enkvist, N. E. Linguistic Stylistics, Paris, 1973.
८. Freeman, D. C. Ed. Essays in Modern Stylistics, London, 1981.
९. Hough, G. Styles and Stylistics, London, 1964.
१०. Leech, Geoffrey N. A Linguistics Guide to English Poetry, London, 1969.
११. Sebeok, T. A. Ed. Style in Language, London, 1969.
१२. Turner, G. W. Stylistics, London, 1973.
१३. Widdowson, H. G. Stylistics and the Teaching of Literature, Harlow, 1975.

उद्दिष्टे :

१. इतिहासाची आणि वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना अभ्यासणे.
२. वाङ्मयेतिहासाच्या विविध दृष्टिकोणांचे स्वरूप समजावून घेणे.
३. मराठी वाङ्मयेतिहासातील प्रश्नांचे आकलन होणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	इतिहासाचे तत्त्वज्ञान वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना आणि स्वरूप	१५	१
२.	वाङ्मयेतिहासलेखनातील प्रकार - स्वरूपानुसार आणि लेखनरीतीनुसार, वाङ्मयेतिहास विचारातील काही नवसंकल्पना मराठीच्या वाङ्मयेतिहासलेखनातील समस्या	१५	१
३.	प्रात्यक्षिक : विविध अभ्यासकांनी केलेल्या मांडणीच्या आधारे वाङ्मयेतिहासलेखनाचे प्रारूप तयार करणे. मराठीच्या वाङ्मयेतिहासलेखनातील समस्यांच्या अनुषंगाने वाङ्मयेतिहासलेखक, अभ्यासक यांच्याशी संवाद साधणे.	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. इतिहासाची आणि वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना समजते.
२. वाङ्मयेतिहासाच्या विविध दृष्टिकोणांचे ज्ञान विकसित होते.
३. मराठी वाङ्मयेतिहासातील प्रश्नांचे आकलन होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. आठवले सदाशिव : इतिहासाचे तत्त्वज्ञान, प्राज्ञपाठशाळा प्रकाशन, वाई.
२. कार, इ. एच. : इतिहास म्हणजे काय?, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे.
३. कुलकर्णी, गो.म./ पुंडे, द. दि. (संपा.) : वाङ्मयेतिहास : सद्यःस्थिती आणि अपेक्षा, मेहता प्रकाशन, पुणे.
४. कुलकर्णी, व. दि. (संपा.) : साहित्यचिंतन, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई, १९८३.
५. टिळक, विद्यागौरी (संपा.) : वाङ्मयेतिहासलेखन : स्वरूप आणि समस्या, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे.
६. पटवर्धन, वि. वि. : वाङ्मयेतिहासाची रचना : ध्येय, दृष्टिकोन, पद्धती
७. पुंडे द. दि. (संपा.), वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९८६.
८. मराठी वाङ्मयेतिहासकाराची साधनसामुग्री, सुविचार प्रकाशन, नागपूर.
९. Cohen, Ralph, Ed, New Directions in Literary History, London, 1974.
१०. Crane, R. S. Critical and Historical Principles of Literary History, Chicago, 1967.
११. Mukherjee, Sujit, Some Positions on a Literary History of India, Mysore, 1981.
१२. Mukherjee, Sujit, Towards a Literary History of India, Simla, 1975.
१३. Taino, H. A.; Trans. Van Laun, H. 'Introduction', History of English Literature (New Ed.), London, 1892.

उद्दिष्टे :

१. विज्ञानसाहित्याच्या स्वरूपाचे ज्ञान प्राप्त करून घेणे.
२. मराठीतील विज्ञानसाहित्याच्या परंपरेचे आकलन करून घेणे.
३. विज्ञानसाहित्याचा आस्वाद घेता येणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	विज्ञानसाहित्याची संकल्पना, विज्ञान व विज्ञानसाहित्य : परस्परसंबंध, विज्ञान काल्पनिका: मतमतांतरे, मराठीतील विज्ञानसाहित्याचा परिचय	१५	१
२.	अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती : १. यक्षांची देणगी- जयंत नारळीकर २. प्लॅटोन- डॉ. संजय ढोले ३. ओवी गाऊ विज्ञानाची- डॉ. पंडित विद्यासागर ४. मुंगी उडाली आकाशी- माधुरी शानभाग	४५	३

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. विज्ञानसाहित्याच्या स्वरूपाचे ज्ञान प्राप्त होते.
२. मराठीतील विज्ञानसाहित्याच्या परंपरेचे आकलन विकसित होते.
३. विज्ञानसाहित्याचा आस्वाद घेता येतो.

संदर्भ ग्रंथ :

१. आपटे म.वि./जोशी य.व. : 'शास्त्रीय परिभाषा कोश', महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे, १९३६
२. एरंडे, जयंत : मराठी विज्ञान साहित्याचा इतिहास, महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ, मुंबई.
३. कुलकर्णी, व. दि./ घाटे निरंजन (संपा.) : 'विज्ञानसाहित्य आणि संकल्पना', नीहारा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती: १९९०.
४. गणोरकर, प्रभा आणि इतर (संपा.) : 'वाङ्मयीन संज्ञा- संकल्पना कोश', ग. रा. भटकळ फाऊण्डेशन, मुंबई, प्रथमावृत्ती: २००१
५. गोडबोले, सुजाता (अनु.) : 'शोधांच्या कथा यंत्रमानव', मनोविकास प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती: ११ जून २०१२.
६. जाधव, रा. ग. व इतर (संपा.) : 'मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', खंड सातवा, भाग पहिला (१९५० ते २०००), महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे, प्रथमावृत्ती: मे २००९
७. जेम्स, एडवर्ड, 'सायन्स फिक्शन इन द टेंटीएथ सेंचुरी', ऑक्सफोर्ड, युनिव्हर्सिटी प्रेस, १९९४.
८. घाटे, निरंजन : 'विज्ञानसाहित्यविश्व', अभिनुजा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : १ डिसेंबर २००१
९. घाटे, निरंजन (संपा.) : 'निवडक मराठी विज्ञानकथा', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती : २००१
१०. दिवसे, सुदर्शन(संपा.) : विज्ञानवादी मराठी साहित्य: शोध आणि बोध, प्रकाशक: कला महाविद्यालय, कोपरना, जि. चंद्रपूर. प्रथम आवृत्ती ३० जनेवरी २०१७.

११. नारळीकर, जयंत, 'यक्षांची देणगी', मौज प्रकाशन, मुंबई, नववी आवृत्ती: मार्च २०११
१२. पगारे, म. सु. (संपा.) : 'मराठी विज्ञानसाहित्य', प्रशांत पब्लिकेशन, पुणे, प्रथमावृत्ती: २००४
१३. फुला, बागुल : 'मराठी विज्ञानसाहित्य: समीक्षा व संशोधन', अथर्व पब्लिकेशनस्, धुळे, प्रथमावृत्ती: जून २०१३
१४. मोहिते, शिवाजीराव/घाटे निरंजन (संपा.) : विज्ञानकथाविश्व स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती: १ जुलै २००६.
१५. शिंदे, रवींद्र रामचंद्र, 'विज्ञानसाहित्य संकल्पना आणि स्वरूप', शब्दावैभव प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती: डिसेंबर २०१८
१६. शितोळे, प्रताप : "विज्ञान आणि समाज : शोध आणि बोध", विजय प्रकाशन, लातूर, १९८०
१७. सावदेकर, विश्वेवर : 'विज्ञानकथा : स्वरूप आणि समीक्षा', शलाका प्रकाशन, मुंबई

MARRP 01

संशोधन प्रकल्प

(Credit: 04 (P) = 4)

उद्दिष्टे :

१. संशोधन प्रकल्प आराखडा, संशोधन प्रकल्प यांचे स्वरूप स्पष्ट करणे.
२. साहित्य आणि भाषेतील संशोधन व्यवहाराचे स्वरूप ध्यानात घेणे.
३. साहित्याभ्यासातील संशोधनाचे महत्त्व लक्षात घेणे.
४. विद्यार्थ्यांच्या संशोधनदृष्टीचा विकास करणे.
५. प्रबंधलेखन आराखडा तयार करणे.

प्रथम सत्रात साहित्यसंशोधनाचा परिचय झाल्यानंतर प्रत्यक्ष संशोधन प्रकल्प तयार करणे. / क्षेत्रीय अभ्यास संशोधन प्रकल्प तयार करणे. / कला, साहित्य आणि संस्कृती या क्षेत्रातील नामवंतांच्या दोन दीर्घ मुलाखती. / सर्जनशील संहितालेखन (कथा, कादंबरी, नाटक, कविता, आत्मकथन, प्रवासवर्णन, ललितलेखन, वैचारिक लेखन इ. अनुषंगाने संशोधन प्रकल्प किमान ५०-६० पृष्ठांत लिहिलेला असावा.)

१. मार्गदर्शकांशी चर्चा करून विषय निवड करणे.
२. संशोधन आराखडा तयार करणे.
३. संशोधन आराखडा सादर करणे.
४. प्रत्यक्ष संशोधन प्रकल्प तयार करणे.
५. संशोधन प्रकल्प सादर करणे.

अध्ययन निष्पत्ती : (Cos)

१. संशोधन प्रकल्प आराखडा, संशोधन प्रकल्प यांचे स्वरूप समजते.
२. साहित्य आणि भाषेतील संशोधन व्यवहाराचे स्वरूप लक्षात येते.
३. साहित्याभ्यासातील संशोधनाचे महत्त्व लक्षात येते.
४. क्षेत्रीय संशोधन प्रकल्प, मुलाखती, सर्जनशील लेखन यांची ओळख होते.
५. प्रबंधलेखन आराखडा तयार करू शकतील.

सत्र चौथे

MARDSC 13

आधुनिक समीक्षासिद्धांत (Credit: 02(T)+02(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. समीक्षेची संकल्पना आणि स्वरूप समजून घेणे.
२. साहित्यसंस्कृती व्यवहारातील समीक्षाविचाराचे स्थान स्पष्ट करणे.
३. सैद्धान्तिक आणि उपयोजित समीक्षेतील साम्य-भेद जाणून घेणे.
४. समीक्षेच्या विविध पद्धती व मराठी समीक्षेची वाटचाल समजून घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	समीक्षा - संकल्पना आणि स्वरूप, (वाचन, विश्लेषण, अर्थनिर्णयन आणि मूल्यमापन) समीक्षा आणि समीक्षक, आदर्श समीक्षकाचे गुण - रसिकता, प्रज्ञा, तुलनात्मकता, चिकित्सकता, मूल्यविवेक, विश्लेषकता, व्युत्पन्नता, भाषिक तयारी इ.,	१५	१
२.	सैद्धान्तिक समीक्षा आणि उपयोजित समीक्षा समीक्षापद्धती - आस्वादक, चरित्रात्मक, मानसशास्त्रीय, समाजशास्त्रीय, मार्क्सवादी, आदिबंधात्मक, रूपवादी, शैलीवैज्ञानिक, स्त्रीवादी इ. मराठी समीक्षेची वाटचाल : का.बा.मराठे, वि.का.राजवाडे, श्री. के. क्षीरसागर, कुसुमावती देशपांडे, वा.ल.कुलकर्णी, माधव आचवल, रा. भा. पाटणकर, अशोक केळकर, रा. ग. जाधव, गंगाधर पानतावणे, गंगाधर पाटील, दिगंबर पाध्ये, म. सु. पाटील, सुधीर रसाळ, भालचंद्र नेमाडे, मिलिंद मालशे, नागनाथ कोत्तापल्ले, हरिश्चंद्र थोरात इ.	१५	१
३.	प्रात्यक्षिक: विविध समीक्षापद्धती व सिद्धांतानाच्या आधारे उपयोजित समीक्षालेखनाचे नमुने तयार करणे. कोणत्याही एका लेखकाच्या पुस्तकाची समीक्षा करा.	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. समीक्षेची संकल्पना आणि स्वरूप समजते.
२. साहित्यसंस्कृती व्यवहारातील समीक्षाविचाराचे आकलन होते.
३. सैद्धान्तिक आणि उपयोजित समीक्षेतील साम्य-भेद लक्षात येतात.
४. समीक्षेच्या विविध पद्धती व मराठी समीक्षेची वाटचाल समजते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. करंदीकर, गो. वि. : परंपरा आणि नवता, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, दु. आ., १९८०.
२. कुलकर्णी, गो. म. : नवसमीक्षा- काही विचार प्रवाह, मेहता पाब्लि., पुणे, १९९४.

३. कुलकर्णी गो. म. : मराठी समीक्षेची वाटचाल, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, १९७८.
४. कुलकर्णी, वा. ल. : साहित्य आणि समीक्षा, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९६३.
५. गोडबोले, ना. वा./जोगळेकर, गं. ना. : साहित्यसमीक्षा- स्वरूप आणि विकास, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९८१.
६. जाधव मनोहर (संपा.) : समीक्षेतील नव्या संकल्पना, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद, २००१.
७. जोशी, लक्ष्मणशास्त्री : आधुनिक मराठी साहित्याची समीक्षा आणि रससिद्धांत, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९७२.
८. जोशी सुधा : कथा - संकल्पना आणि समीक्षा , मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०००.
९. डहाके आणि इतर (संपा.) : वाङ्मयीन संज्ञा-संकल्पना कोश, ग. रा. भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, प्रथमवृत्ती : २००१.
१०. थोरात, हरिश्चंद्र : कथनात्म साहित्य आणि समीक्षा, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०११.
११. थोरात, हरिश्चंद्र : कादंबरी – एक साहित्यप्रकार, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१० .
१२. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
१३. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
१४. धोंडगे, दिलीप : शैलीमीमांसा, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, १९८१.
१५. नेमाडे, भालचंद्र : टीकास्वयंवर, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९०.
१६. पवार गो. मा./हातकणंगलेकर म. द. (संपा.) : कादंबरी, निवडक मराठी समीक्षा, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली, १९९९.
१७. पाटणकर रा. भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७४.
१८. पाटील, गंगाधर: समीक्षेची नवी रूपे, मॅजेस्टिक बुक स्टॉल, मुंबई, १९८१.
१९. पाटील, गंगाधर : समीक्षामीमांसा, मौज प्रकाशन गृह, मुंबई, २०११.
२०. पाठक, वा. भा. : टीका आणि टीकाकार, अनमोल प्रकाशन, पुणे, १९७९.
२१. मालशे, मिलिंद/ जोशी अशोक : आधुनिक समीक्षा-सिद्धान्त, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
२२. राजाध्यक्ष, विजया (संपा.): समीक्षा-संज्ञा कोश, खंड ४, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, २००२.
२३. सारंग, विलास : अक्षरांचा श्रम केला, मराठी विभाग मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २०००.
२४. Abrams, M.H. : Glossary of Modern Literacy Terms
२५. Daiches, David, Critical Approaches to Literature
२६. Ellis, John M. : The Theory of Literary Criticism,
२७. Frye Northrop, Anatomy fo Criticism
२८. Scott, Willber : Five Approaches also Literacy Criticism
२९. Rochards I.A. : Practical Criticism

MARDSC 14 साहित्याचा प्रकारात्मक अभ्यास : नाटक (Credit: 03(T)+01(P)=4)**उद्दिष्टे :**

- भाषा, साहित्य आणि संस्कृती यादृष्टीने प्रयोगरूपी कलेचे स्वरूप अभ्यासणे.
- नाटक म्हणजे काय? नाटकाचे इतर साहित्यप्रकारापेक्षा वेगळेपण लक्षात घेणे.
- नाटकाच्या संहिता साहित्यमूल्यांच्या दृष्टीने तपासणे.
- नाटक या प्रकारचा सादरीकरणाच्या अंगाने विचार करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	नाटक : संकल्पना व स्वरूप साहित्यप्रकार की प्रयोगप्रकार, नाटकाचे विविध प्रकार, रंगभूमीवरील विविध प्रवाहांचा अभ्यास, लोकप्रायोज्य कलेच्या रूपबंधाचा नाटकावरील परिणाम	१५	१
२.	नेमलेल्या साहित्यकृतींची उपरोक्त संदर्भात प्रस्तुतता निश्चित करणे. १. गिधाडे- विजय तेंडूलकर २. सटायर फटायर – शफाअत खान ३. बामनवाडा- रामनाथ चव्हाण ४. आहेराचा बदल आहेर – उषाकिरण आत्राम	३०	२
३.	प्रात्यक्षिक : नाटकाचे संहितालेखन, ध्वनीसंयोजन, नेपथ्यरचना - प्रात्यक्षिक, एका नाटकाचे / नाटकातील काही सादरीकरण – प्रात्यक्षिक. अभ्यासासाठी नेमलेल्या नाट्यकृतींशी संबंधित अभ्यासक व नाट्यसमीक्षक, नाटककार आदींच्या भेटी, संवाद व चर्चा.	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

- भाषा, साहित्य आणि संस्कृती यादृष्टीने प्रयोगरूपी कलेचे स्वरूप समजते.
- नाटक आणि नाटकाचे इतर साहित्यप्रकारापेक्षा वेगळेपण लक्षात येते.
- नाटकाच्या संहिता साहित्यमूल्यांच्या दृष्टी विकसित होते.
- नाटक या प्रकारचा सादरीकरण, अभिनय कौशल्ये विकसित होते.

संदर्भ :

- कऱ्हाडे, सदा : सुखनाट्याचे स्वरूप, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, जून १९७४.
- गाडगीळ, गंगाधर : साहित्याचे मानदंड, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९९९.
- डहाके, वसंत आबाजी आणि इतर : वाङ्मयीन संज्ञा संकल्पना कोश, भटकळ फाउंडेशन, मुंबई, पुनर्मुद्रण, २०१३.
- डहाके, वसंत आबाजी : साहित्यप्रकाराची संकल्पना, आनंद वास्कर (संपा.) वाङ्मयप्रकार : संकल्पना व स्वरूप, अन्वय प्रकाशन, कोल्हापूर, २००८.
- देशपांडे, गो. पु. : नाटकी निबंध, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, १९९५.
- नेमाडे, भालचंद्र: साहित्याची भाषा, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, २०११.
- पवार, गो.मा. : साहित्यमूल्य आणि अभिरूची, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९४.
- पाटणकर, रा.भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन गृह, १९७४, ति. आ. २००१,
- भागवत, श्री.पु. आणि इतर : साहित्य : अध्यापन आणि प्रकार, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९८७.

१०. भावे, पुष्पा : प्रायोगिक रंगभूमी, नाईक राजीव आणि इतर (संपा.) रड्गनायक-अरविंद देशपांडे स्मृतीग्रंथ, आविष्कार प्रकाशन, मुंबई.
११. पवळ, अनिल, 'मराठी नाटक : ओळख आणि वाटचाल', गोंदण पब्लिकेशन, पुणे, २०२३
१२. भावे, पुष्पा : प्रायोगिक रंगभूमी, नवभारत, रंगभूमी विशेषांक मे-जून १९८५.
१३. साठे, मकरंद : मराठी रंगभूमीच्या तीस रात्री, पॉप्युलर प्रकाशन मुंबई, भाग १, २ आणि ३, २००१.
१४. Culddon J. A. : A Dictionary of Literary Terms, Penguin books, 1982, page 202.
१५. Shipley, Joseph T. : Dictionary of World Literary Terms, printed in the United States of America, reprinted 1979, PP, 90.

MARDSC 15 साहित्याभ्यास आणि आंतरविद्याशाखीयता (Credit : 3(T)+1(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. विद्याशाखीय संकल्पना समजून घेणे.
२. विविध परंपरातील प्राचीन तसेच अर्वाचीन विद्याशाखीय व्यवस्थांची बदलती रूपे अभ्यासणे.
३. आधुनिक शिक्षणव्यवस्थेत साहित्याभ्यास या विद्याशाखेचा उदय व विकास समजून घेणे.
४. आंतरविद्याशाखीय संकल्पनेचा परिचय करून घेऊन साहित्याभ्यास आणि अन्य विद्याशाखा आंतरसंबंधाचा शोध घेणे.
५. साहित्याचे वाचन, विश्लेषण व मूल्यमापन या प्रक्रियांत विविध विद्याशाखीय मर्मदृष्टींची, पद्धतींची उपस्थिती अभ्यासणे.
६. अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृतींचे आंतरशाखीय वाचन करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	अ. विद्याशाखेची संकल्पना, उदय आणि विकास, विद्याशाखीय संकल्पना विकसित होण्याची प्रक्रिया आ. विविध परंपरातील प्राचीन तसेच अर्वाचीन विद्याशाखीय व्यवस्थांची बदलती रूपे इ. इ. आंतरविद्याशाखीयतेची संकल्पना – बहुविद्याशाखीयता, विद्याशाखांतरीयता संकल्पनातील भेद, उपभेद व त्यांच्या वापराचे विशिष्ट संदर्भ स्पष्ट करून घेणे, साहित्याभ्यास आणि अन्य विद्याशाखा आंतरसंबंध ई. साहित्याचे वाचन, विश्लेषण व मूल्यमापन : विविध विद्याशाखीय मर्मदृष्टींची, पद्धतींची उपस्थिती व तिचे महत्त्व	१५	०१
२.	नेमलेल्या साहित्यकृतींचे आंतरविद्याशाखीय वाचन : १. बकन्याची बॉडी- समर खडस २. पाचोळा- रा. रं. बोराडे ३. चित्रलिपी- वसंत आबाजी डहाके ४. त्या वर्षी- शांता गोखले	३०	०२
३.	प्रात्यक्षिक : अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृतींवर आंतरविद्याशाखीय दृष्टिकोणातून चिकित्सा करणाऱ्या अभ्यासक व समीक्षक यांच्याशी विचारविमर्श. यासंदर्भात	१५	१

	संवादासाठी प्रश्नावली तयार करणे, मुलाखती घेणे. त्याचे शब्दांकन करणे. आंतरविद्याशाखीय अनुबंध स्पष्ट करण्यासाठी लेख लिहिणे.		
--	--	--	--

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. विद्याशाखीय संकल्पना समजते.
२. विविध परंपरातील प्राचीन तसेच अर्वाचीन विद्याशाखीय व्यवस्थांची बदलती रूपे लक्षात येतात.
३. आधुनिक शिक्षणव्यवस्थेत साहित्याभ्यास या विद्याशाखेचा उदय व विकास लक्षात येतात.
४. आंतरविद्याशाखीय संकल्पनेचा परिचय करून घेऊन साहित्याभ्यास आणि अन्य विद्याशाखा आंतरसंबंधाचा शोध घेता येतो.
५. साहित्याचे वाचन, विश्लेषण व मूल्यमापन या प्रक्रियांत विविध विद्याशाखीय मर्मदृष्टी विकसित होते.
६. अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृतींचे आंतरशाखीय वाचन करण्याची दृष्टी वृद्धिंगत होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. करंदीकर, गो.वि. : अरिस्टॉटलचे काव्यशास्त्र, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७८.
२. कोसंबी, दामोदर : पुराणकथा आणि वास्तवता, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, १९९८
३. गुरू, गोपाळ : वर्चस्व आणि सामाजिक चिकित्सा, हरिती पब्लिकेशन, पुणे, २०१५.
४. जोग वि.स. : मार्क्सवाद आणि मराठी साहित्य, विजय प्रकाशन, नागपूर, १९८१.
५. डहाके, वसंत आबाजी : मराठी साहित्य, समाज आणि संस्कृती, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २०१६
६. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लि., मुंबई, २०१६.
७. थोरात, हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मराठी विभाग व मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
८. भोळे, भा.ल./ बेडकिहाळ, किशोर (संपा.) : बदलता महाराष्ट्र - एन.डी.पाटील गौरवग्रंथ, डॉ. आंबेडकर अकादमी, सातारा.
९. पांडेय, मॅनेजर : उपन्यास आणि लोकतंत्र, अनु. रंगनाथ पठारे, कादंबरी आणि लोकशाही, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, २००२.
१०. पाटणकर, रा.भा. : सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन गृह, १९७४, ति. आ. २००१,
११. मालशे, मिलिंद / जोशी, अशोक : आधुनिक समीक्षा सिद्धान्त मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ व मौज प्रकाशन, मुंबई, २००७.
१२. साठे, मकरंद : मराठी रंगभूमीच्या तीस रात्री, पॉप्युलर प्रकाशन मुंबई, भाग १, २ आणि ३, २००१.
१३. Barrell, John : Poetry, language and politics, Manchester, M.U. Press.
१४. Bourdieu, Pierre : language and symbolic power., ed John B. Thompson, Trans Gino Raymond & Matthew Adamson, polity, Cambridge, 1999.
१५. Eugleton Ferry : literary Theory : An Introduction ; Oxford, Blackwell 1996.
१६. Easthope Anthony : Literary into Cultural studies, Routledge London, 1991.
१७. Klein Julie Thompson: Interdisciplinary- History, Theory and Practice, Wayne State University, Press, Detroit, 1990.
१८. Moran Joe : Interdisciplinarity, Routledge, London, 2002.

उद्दिष्टे :

१. उद्योगव्यवस्था, बाजारपेठांमधील भाषिक उपयोजनाचा स्वरूप शोध घेणे.
२. उद्योग आणि बाजारव्यवस्थेला पूरक भाषाउपयोजनाचे नमुने बनविणे.
३. उद्योगव्यवस्था, बाजारपेठांच्या गरजेनुसार भाषाउपयोजनाची विविध कल्पक उपक्रम राबविणे.
४. मुद्रित, इलेक्ट्रॉनिक आणि डिजिटल माध्यमांसाठी लेखनतंत्र अवगत करणे.

अभ्यासक्रम:

अ.क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	उत्पादनव्यवस्था, व्यापार-बाजारपेठा, जाहिरातीचे आणि भाषा प्रसारमाध्यमे आणि जाहिरात, जगप्रसिद्ध जाहिरातींची ओळख जाहिरातींचे प्रत्यक्ष संहितालेखन (मुद्रित, श्राव्य, दृक आणि दृकश्राव्य) समाजमाध्यम आणि मराठी भाषा उपयोजन : बदलत्या समाजमाध्यमांचे स्वरूप आणि भाषाउपयोजन - सोशल मीडियाचे स्वरूप (मुद्रित, श्राव्य, दृक आणि दृकश्राव्य माध्यम)	१५	०१
२.	माहितीपर लेखन-भाषण, अहवाल, स्मरणिका, माहितीपुस्तिका, मानपत्र इ. कार्यालयीन पत्रलेखन - कार्यालयीन, व्यावसायिक, कार्यालयीन भाषाउपयोजन - टिप्पणी लेखन, अहवाल लेखन, उद्योगव्यवस्था, बाजारपेठापूरक कार्यक्रम पत्रिका, कार्यक्रम आयोजन तंत्र - कार्यक्रमाचे आयोजन, पूर्वनियोजन, पत्रिकालेखन, सूत्रसंचालन, वृत्तांतलेखन आणि वृत्तलेखन ई पुस्तके, ब्लॉग, संकेतस्थळ आणि मराठी भाषा अभिव्यक्तीच्या नव्या शक्यता आणि भाषिक सर्जनशीलता	१५	०१
३.	प्रात्यक्षिक : उद्योगव्यवस्था, बाजारपेठांमधील प्रत्यक्ष उपयोजित भाषिक स्वरूपाचे सर्वेक्षण आणि नमुना संकलन करणे. उद्योग आणि बाजारव्यवस्थेला पूरक भाषाउपयोजनाचे नमुने तयार करणे मुद्रित, श्राव्य, दृक आणि दृकश्राव्य माध्यमांसाठी जाहिरातींचे प्रत्यक्ष संहितालेखन करणे. समाजमाध्यमांसाठी मराठीतून लेखन-प्रत्यक्ष कार्यानुभव	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. उद्योगव्यवस्था, बाजारपेठांमधील भाषिक उपयोजनाचा स्वरूप समजते.
२. उद्योग आणि बाजारव्यवस्थेला पूरक भाषाउपयोजनाचे ज्ञान होते.
३. उद्योगव्यवस्था, बाजारपेठांच्या गरजेनुसार भाषाउपयोजनाचे विविध कल्पक उपक्रम राबविण्याचे कौशल्य प्राप्त होते.
४. मुद्रित, इलेक्ट्रॉनिक आणि डिजिटल माध्यमांसाठी लेखनतंत्र अवगत होते.

उद्दिष्टे :

१. 'लोकरंगभूमी' ही संकल्पना समजून घेणे.
२. लोकरंगभूमीचा नाट्याशी असलेला अनुबंध लक्षात घेणे.
३. मराठी लोकरंगभूमीचे स्वरूप अभ्यासणे.
४. लोकरंगभूमीचे महत्त्व लक्षात घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	लोकरंगभूमीची संकल्पना, लोकरंगभूमीचा उगम	१५	१
२.	विधीनाट्याचे स्वरूप: जागर, गोंधळ इ. लोककलांचे पारंपरिक रंजनप्रकार: कीर्तन, दंडार, दशावतार इ. अन्य लोककला प्रकार: पोतराज, वासुदेव, पांगुळ इ. तमाशा : गण, गवळण, बतावणी, सवालजबाब, वगनाट्य, जलसा इ. लोकरंगभूमीवरील महत्त्वाचे लेखक: शाहीर साबळे, शाहीर अमरशेख, शाहीर अण्णा भाऊ साठे, विठ्ठल उमप, आत्माराम पाटील इ.	१५	१
३.	प्रात्यक्षिक : लोकरंगभूमीवरील लेखक, शाहीर, अभ्यासक व समीक्षक आदींच्या भेटी, संवाद व चर्चा. कीर्तन, दंडार, दशावतार, पोतराज, वासुदेव, पांगुळ, तमाशा या पारंपरिक लोककला रंजनप्रकारांचे एका कलेचे सादरीकरण. पारंपरिक लोककलांचे स्वरूप विद्यार्थ्यांना समजावे यासाठी विविध ठिकाणी अभ्यास दौरे व सहलींचे आयोजन करणे.	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. लोकरंगभूमी या संकल्पनेचे आकलन होते.
२. लोकरंगभूमीचा नाट्याशी असलेला अनुबंध लक्षात येतो.
३. मराठी लोकरंगभूमीचे स्वरूप समजते.
४. लोकरंगभूमीचे महत्त्व लक्षात येते.

संदर्भ :

१. खंदारे, साहेब : लोकसाहित्य - शब्द आणि प्रयोग, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००४.
२. खांडगे, प्रकाश : जागरण- एक लोककलाप्रकार, मराठी संशोधन पत्रिका, आ.-नो.-डि., १९८२.
३. गंगावणे, वसंत : लोककलांची लोकसाहित्यास देणगी, अनुबंध, एप्रिल-सप्टें. १९८३.
४. ढेरे, रा. चिं. : मराठी लोकसंस्कृतीचे उपासक, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, तृ. आ., २००७.
५. बाबर, सरोजिनी, संपा. लोकसाहित्य : भाषा आणि संस्कृती, पुणे, १९६३.
६. भवाळकर, तारा, लोकनागर रंगभूमी, पुणे १९८९.
७. भवाळकर, तारा, लोकसंचित, पुणे १९९०.
८. भवाळकर, तारा, लोकसाहित्यातील स्त्रीप्रतिमा, पुणे, १९८६.
९. मांडे, प्रभाकर, लोकसाहित्याचे अंतःप्रवाह, पुणे, १९७५.

१०. मांडे, प्रभाकर, लोकसाहित्याचे स्वरूप, औरंगाबाद, १९८९.
११. रोंगटे, तुकाराम (संपा.) : लोकसाहित्य - कला आणि संस्कृती, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २०१४.
१२. व्यवहारे, शरद : लोकसाहित्याचे अंतःप्रवाह, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९९.
१३. शिंदे, विश्वनाथ : लोकसाहित्यमीमांसा, भाग १ आणि २, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे .
१४. शिंदे, विश्वनाथ : लोकसाहित्य- संशोधन आणि समीक्षा, कैलास पाब्लि., औरंगाबाद, २०१३.
१५. सिरसट उमेश (संपा.), 'लोकसाहित्य : चिंतन आणि आविष्कार', गोंदण क्रिएशन, पुणे २०२३.
१६. शिंदे नवनाथ, लांडे सिद्धार्थ, खंडागळे ज्योत्स्ना (संपा.) , 'लोकसाहित्य अभ्यासाच्या नव्या दिशा', शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, प्र. आ. २८ जून २०२४
१७. शिंदे नवनाथ, लांडे सिद्धार्थ, खंडागळे ज्योत्स्ना (संपा.) , 'लोकसाहित्याची चिकित्सा', शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर, प्र. आ. जानेवारी २०२३
१८. Danieis, C. L. Stevans, C. M. Ed. *Encyclopedia of Superstitions, Folklore, and the Occult Sciences of the World*, London, 1971.
१९. Dorson, Richard, Ed. *Folklore : Selected Essays*, Bloomington, 1972.
२०. Leach, Maria, Ed. *Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*, New York, 1949.
२१. Reaver, J. Russell Boswell, George W. *The Fundamentals of Folk Literature*, London, 1962.
२२. Thompson, Stith, *Motif-Index of Folk- Literature* Bloomington, 1955-58.

MARDSE 33 संस्कृती अभ्यास (Credit:04 (T)=4)

उद्दिष्टे :

१. संस्कृती-अभ्यास या ज्ञानशाखेच्या उद्गम व विकासाचा परिचय करून घेणे.
२. संस्कृतीच्या संकल्पनेत होत गेलेले विविध बदल समजून घेणे.
३. विविध तत्त्वज्ञ आणि समाजवैज्ञानिकांनी मांडलेल्या संकल्पनांची ओळख आणि त्यांच्यातील आंतरसंबंध समजून घेणे.
४. सांस्कृतिक उत्पादनांचे स्वरूप म्हणून विविध चिन्हसरणींचे स्वरूप समजून घेणे
५. जागतिकीकरणाच्या प्रक्रिया आणि संस्कृती अभ्यासासमोरील आव्हाने समजून घेणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	अ. संस्कृती अभ्यास - उद्गम व विकास (बर्निहम स्कूल, विल्यम्स होगार्ट ते स्टुअर्ट हॉल) आ. संस्कृतीची बदलती संकल्पना (अभिजात संस्कृती, लोकप्रिय संस्कृती, उपसंस्कृती इ. संस्कृतीचे सर्वव्यापक स्वरूप)	१५	०१

२.	अ. कल्पनाप्रणाली, पाया व अतिरचना (मार्क्स), सांस्कृतिक भौतिकतावाद (विल्यम्स हॉल), संरचनावाद, संरचनावादी मार्क्सवाद (अल्थुझर), सांस्कृतिक धुरीणत्व (ग्रामची) आ. सांस्कृतिक उत्पादनांचे स्वरूप (साहित्य, चित्रपट, विविध प्रसारमाध्यमे, लोकप्रिय आविष्कार इ.) इ. अर्थनिर्मिती करणाऱ्या विविध चिन्हसरणींचे स्वरूप समजून घेणे	१५	०१
३.	अ. संभाषित, विरचना, प्रतिकार, सांस्कृतिक धोरणे, अस्मितांची जडणघडण, अस्मितांचे राजकारण, सांस्कृतिक राजकारण, सांस्कृतिक चळवळी एकसत्त्ववादविरोध व द्विपदविरोधा पलीकडे या संकल्पनांचे महत्त्व भारतीय संदर्भात समजून घेणे. (जातिव्यवस्था, वर्गीय रूपांतरणे, लिंगभाव इ.) आ. जागतिकीकरणाच्या प्रक्रिया आणि संस्कृती अभ्यासासमोरील आव्हाने	१५	०१
४.	साहित्य, चित्रपट, विविध प्रसारमाध्यमे, लोकप्रिय आविष्कार इत्यादींमधून प्रत्यक्ष सांस्कृतिक दर्शन कसे होते हे विद्यार्थ्यांना समजावे यासाठी विविध ठिकाणी अभ्यासदौरे व सहलींचे आयोजन करणे. प्रभुत्वाचे राजकारण, प्रतिधुरीणत्व, सांस्कृतिक चळवळी यांचे विद्यार्थ्यांना आकलन व्हावे यासाठी लेखक, अभ्यासक, समीक्षक, राजकीय व सांस्कृतिक विश्लेषक आदींच्या भेटी, संवाद व चर्चा. त्यासाठी प्रश्नावली तयार करणे, ह्या विषयांवरील चर्चाची टिपणे लिहिणे.	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. संस्कृती-अभ्यास या ज्ञानशाखेच्या उद्गम व विकासाचा परिचय होतो.
२. संस्कृतीच्या संकल्पनेत होत गेलेले विविध बदल लक्षात येतात.
३. विविध तत्त्वज्ञ आणि समाजवैज्ञानिकांनी मांडलेल्या संकल्पनांची ओळख आणि त्यांच्यातील आंतरसंबंधांची उकल होते.
४. सांस्कृतिक उत्पादनांचे स्वरूप म्हणून विविध चिन्हसरणी यांचे परस्परसंबंध लक्षात येतात.
५. जागतिकीकरणाच्या प्रक्रिया आणि संस्कृती अभ्यासासमोरील आव्हाने समजून घेता येतात.

संदर्भ ग्रंथ :

१. कमलेश बेडसे, अमोल पगारे (संपा) : मराठी साहित्य आणि प्रभुत्वाचे राजकारण,
२. कसाळे, जायभाये, देसाई, धारुळे (संपा.) : हिंदू समृद्धी की अडगळ, हरिती प्रकाशन,
३. कुलकर्णी, गो.म. : आधुनिक मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी, मेहता प्रकाशन, पुणे, १९९४.
४. कोसंबी, दामोदर : पुराणकथा आणि वास्तवता, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, १९९८
५. गुरू गोपाळ : वर्चस्व आणि सामाजिक चिकित्सा,
६. डहाके वसंत आबाजी : मराठी साहित्य, समाज आणि संस्कृती, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २०१६
७. मालशे, मिलिंद / जोशी, अशोक : आधुनिक मराठी समीक्षा –मौज प्रकाशन, मुंबई, २००८.
८. थोरात, हरिश्चंद्र : मूल्यभानाची सामग्री, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई, २०१६.
९. थोरात हरिश्चंद्र : साहित्याचे संदर्भ, मौज प्रकाशन, मुंबई, २००५.
१०. थोरात हरिश्चंद्र : कादंबरीविषयी, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००६.
११. थोरात हरिश्चंद्र : कादंबरी : एक साहित्यप्रकार, शब्द प्रकाशन, मुंबई, २०१०.
१२. देसाई, दत्ता., देशीवाद, आधुनिकता आणि जनवादी संस्कृती, युनिक, पुणे.

१३. रसाळ, सुधीर : वाङ्मयीन संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०१२.
१४. डहाके, वसंत आबाजी : मराठी साहित्य, समाज आणि संस्कृती, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २००६.
१५. Barker,Chris.: Cultural studies : Theory and practice., Sage Publications, 2000.
१६. Barker,Chris. : The Sage Dictionary Of Cultural Studies, Sage Publications, 2004.
१७. During Simon : Cultural Studies – A Critical Introduction, Routledge Publication, London, 2005.
१८. During Simon (Ed.) :The Cultural Studies Reader, Routledge Publication, London, 1993.
१९. Eugleton Ferry : literary Theory : An Introduction ; Oxford, Blackwell 1996.
२०. Easthope Anthony : Literary into Cultural studies, Routledge London, 1991.
२१. Nayar, Pramod K.,: An introduction to Cultural studies, second edition,Viva publication, 2015.
२२. Williams, R. : Key Words – A Vocabulary of Culture and Society, Oxford University Press, New York, 1976.

MARDSE 34 मध्ययुगीन साहित्यप्रवाह : बखर आणि शाहिरी साहित्य

(Credit:02(T)+02(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. बखरवाङ्मयाची संकल्पना व स्वरूप समजून घेणे.
२. बखरकारांचा परिचय करून घेणे.
३. बखरवाङ्मयाचे ऐतिहासिक महत्त्व.
४. शाहिरी वाङ्मयाची संकल्पना व स्वरूप अभ्यासणे.
५. शाहिरी काव्य आणि शाहीर यांचा परिचय करून घेणे.
६. शाहिरी काव्याचे आणि लावणीचे महत्त्वमापन समजावून घेणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	बखरवाङ्मयाची संकल्पना व स्वरूप बखरकारांचा परिचय - कृष्णाजी अनंत सभासद, मल्हारराव चिटणीस, कृष्णाजी शामराव, रघुनाथ यादव चित्रगुप्त, दत्ताजी त्रिमल वाकनवीस	१५	१
२.	शाहिरी वाङ्मयाची संकल्पना व स्वरूप शाहिरी काव्य आणि शाहीर यांचा परिचय शाहिरी काव्याचे आणि लावणीचे महत्त्वमापन अनंत फंदी, होनाजी बाळ, परशराम, रामजोशी, सगनभाऊ, प्रभाकर ओळख आणि साहित्य.	१५	१
३.	अभ्यासासाठीच्या संहिता १. महिकावातीची बखर- (संपा.) वि. का. राजवाडे २. सभासद बखर - कृष्णाजी अनंत सभासद	१५	१

४.	प्रात्यक्षिक : ऐतिहासिक दस्तऐवज जतन केलेल्या केंद्रास भेट देणे. ऐतिहासिक बखरींचा शोध घेणे. मध्ययुगीन कालखंडातील भाषा, लिपीचा शोध घेणे. शब्दार्थाचा शोध घेणे. पोवाडे सादरीकर आणि प्रयोग पाहणे पोवाडे संकलन करणे. शाहिरींची मुलाखत घेणे. लावणी परंपरा शोधणे आणि लावणी कलावंतांच्या मुलाखती घेणे.	१५	१
----	---	----	---

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. मध्ययुगीन कालखंडातील सामाजिक स्थित्यंतरांचा परिचय होतो.
२. बखरवाङ्मयाची संकल्पना व स्वरूप लक्षात येते.
३. बखरकरांच्या परिचयातून त्यांचे साहित्यिक योगदान लक्षात येते.
४. बखरवाङ्मयाचे ऐतिहासिक व सामाजिक महत्त्व लक्षात येते.
५. शाहिरी वाङ्मयाची संकल्पना व स्वरूप लक्षात येते.
६. शाहिरी काव्य आणि शाहीर यांचा परिचय होतो.
७. शाहिरी काव्याचे आणि लावणीचे महत्त्वामापन लक्षात येते.

संदर्भग्रंथ:

१. बहिरट, भा.पं., 'महाराष्ट्रातील पाच संप्रदाय', प्रसाद प्रकाशन, पुणे, द्वितीय आवृत्ती, १९७५,
२. जोशी, लक्ष्मणशास्त्री, 'मराठी विश्वकोश', खंड ४, महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९७६,
३. नसिराबादकर, ल.रा., 'प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', फडके प्रकाशन, कोल्हापूर, दहावी संस्कारित आवृत्ती, मार्च २०१३,
४. बढे दीपाली, शाहिरी आणि चळवळ, गोंदण क्रिएशन्स, पुणे, प्रथमावृत्ती, २०२०
५. खोले विलास, 'भक्तीशोभा प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००७,
६. खरात, शंकरराव, संतांची सामाजिक दृष्टी, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, २००५.
७. कानडे, मु. श्री. 'संतांची हे भेटी, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, द्वितीयावृत्ती, २०००.
८. सोनाळकर शिवकुमार (संपा.), 'मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयातील विविध संप्रदाय', संशोधन पत्रिका, सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड, २०२०.
९. कुलकर्णी, श्री. रं. : मध्ययुगीन मराठी साहित्य – एक पुनर्विचार राजहंस प्रकाशन, पुणे, १९९५.
१०. कोलते वि. भि. (संपा.) : लीळाचरित्र, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई, १९८२.
११. ग्रामोपाध्ये, गं. ब. : मराठी बखर गद्य, व्हीनस बुक स्टॉल, पुणे, १९५२.
१२. तुळपुळे शं. गो. (संपा.) : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड १, म. सा. प., पुणे, १९८४.
१३. दडकर, जया आणि इतर : संक्षिप्त मराठी वाङ्मयकोश (आरंभापासून १९२० पर्यंतचा कालखंड), भटकळ फाउण्डेशन, मुंबई, १९९८.
१४. पठाण यु. म. : मराठी बखरीतील फार्सीचे स्वरूप. मराठवाडा विद्यापीठ प्रकाशन, औरंगाबाद, १९६३.

१५. पवार, सुधाकर : मराठे शहीतील पत्ररूप गद्य (१६५० ते १७५०)
 १६. बहिरट भा. पं./भालेराव अ. ज्ञा : वारकरी संप्रदाय – उदय व विकास, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९७२.
 १७. बोरगावकर, वसंत : प्राचीन मराठी चरित्रलेखन, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९७८.
 १८. मालशे, स. ग. (संपा.) : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड २ – भाग १, २ आणि ३ , म. सा. प., पुणे, १९८२, १९७३.
 १९. मंचरकर, र. बा. : धर्मसंप्रदाय आणि मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०००.
 २०. सरदार, गं. बा. : अर्वाचीन मराठी गद्याची पूर्वपीठिका, मॉडर्न बूक डेपो प्रकाशन, पुणे दु. आ., १९५६.
 २१. सरदार, गं. बा. : संतवाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती, म. सा. प., पुणे, १९६२.
 २२. सरदेसाई गोविंद सखाराम : ऐतिहासिक पत्र बोध, ढवळे प्रकाशन, मुंबई.
 २३. सुंठणकर, बा. र. महाराष्ट्रीयन संत मंडळाचे ऐतिहासिक कार्य, बेळगाव, १९४८.

MARDSE 35 भाषांतरमीमांसा Credit:03(T)+01(P)=4

उद्दिष्टे :

१. भाषांतराची बदलणारी संकल्पना समजावून घेणे.
२. भाषांतरावर परिणाम करणारे विविध सामाजिक, सांस्कृतिक संदर्भ समजावून घेणे.
३. भाषांतरकाराचा हस्तक्षेप समजावून घेणे.
४. मूळ संहिता आणि भाषांतराची संहिता यांच्या तुलनेची क्षमता विकसित करणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यासघटक	तासिका	श्रेयांक
१.	भाषांतराचे पारंपरिक आणि नवे दृष्टिकोन मूळ संहिता आणि भाषांतरित संहिता यांच्यातील अंतर आणि भाषांतरकाराचे व्यक्तिमत्त्व भाषांतरावर परिणाम करणारे विविध घटक	१५	१
२.	अभ्यासासाठीच्या संहिता १. पुण्यतोया- प्रतिभा राय (अनु.) उमा दादेगावकर २. सात पावले आकाशी- कुंदनिका कापडिया (अनु.) उषा पुरोहित ३. अर्धनारी- पेरुमाल मुरुगन- (अनु.) सुचिता नंदापुरकर ४. अरण्येर अधिकार- महाश्वेता देवी (अनु.) प्रभा तुळपुळे	३०	२
५.	प्रात्यक्षिक : भाषांतराचा कार्यानुभव, नेमलेल्या कलाकृतीपैकी एका कलाकृतीच्या आधारे स्रोत भाषा आणि लक्ष्य भाषा यांच्या निवडक नमुन्याचे भाषांतर करणे. भाषांतरकाराचे व्यक्तिमत्त्व समजून घेण्यासाठी भाषांतरकार व लेखकांशी संवाद.	१५	१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. भाषांतराच्या बदलणाऱ्या संकल्पनेचे आकलन होते.
२. भाषांतरावर परिणाम करणारे विविध सामाजिक, सांस्कृतिक संदर्भ लक्षात येतात.
३. मूळ संहिता आणि भाषांतराची संहिता यांच्या तुलनेची क्षमता विकसित होते.

संदर्भग्रंथ :

१. काळे, कल्याण/ सोमण, अंजली (संपा.) : भाषांतरमीमांसा, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९७.
 २. जहागीरदार, चंद्रशेखर (संपा.) : तौलनिक संहित्याभ्यास – तत्त्वे आणि दिशा, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९२.
 ३. तुपे, केशव (संपा.) : अनुवादमीमांसा, साक्षात प्रकाशन, औरंगाबाद.
 ४. देशपांडे, एल. एस. : साहित्य-सेतू, निर्मल प्रकाशन, नांदेड, १९९९.
 ५. धायगुडे, सुरेश / पुंडे, द. दि. : तेन यांचा वाङ्मयसिद्धांत-संहिता आणि भाषांतर, रोहन प्रकाशन, २०१९.
 ६. पाटील, आनंद : तौलनिक साहित्य, नवे सिद्धांत आणि उपयोजन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, १९९८.
 ७. पुंडे, द.दि. (संपा.) : भारतीय साहित्याची संकल्पना (चंद्रकांत बांदिवडेकर गौरव ग्रंथ)
 ८. पुंडे, दत्तात्रय / घोरपडे, पद्मजा (अनु.) : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या, डायमंड प्रकाशन, पुणे.
 ९. फाटक, म. वि. / ठकार, रजनी : भाषांतर – शास्त्र आणि कला, वरदा बुक्स, पुणे, १९८७.
 १०. बांदिवडेकर, चंद्रकांत : देशीवाण,
 ११. बापट, वसंत : तौलनिक संहित्याभ्यास, मौज प्रकाशन, दु. आ., मुंबई, २०१४.
 १२. मिरजकर, निशिकांत : तौलनिक साहित्य, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०१६.
 १३. वरखेडे, रमेश (संपा.) – भाषांतरविद्या, य. च. मु. विद्यापीठ प्रकाशन, नाशिक, १९९७.
 १४. शर्मा, रामविलास : भारतीय साहित्याच्या इतिहासातील समस्या (अनु.- पुंडे, द.दि./ घोरपडे, पद्मजा) प्रतिमा प्रकाशन, १९९८.
 १५. सारंग, विलास : भाषांतर आणि भाषा, मौज प्रकाशन, २०११.
 १६. सारंग, विलास : वाङ्मयीन संस्कृती आणि सामाजिक वास्तव, मौज प्रकाशन, मुंबई, २०११.
 १७. Cladio, Gulian : The Challenge of Comparative Literature, Harward University Press, Cambridge, 1993.
 १८. Dev Amiya/ Das Shirishakumar (Ed.) : Comparative Literature – Theory and Practice, Indian Institute of Advanced Study, Shimla, 1989.
 १९. Das, Shirishakumar : A History of Indian Literature, Sahitya Academy, New Delhi, 1991.
 २०. Gokak, V.V. : The Concept of Indian Literature, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, 1979.
- Mukherjee Sujit : Translation As Discovery, Orient Longman, 1994.

MARDSE 36 मराठी बोलींचा क्षेत्रीय अभ्यास

(Credit:02(T)+02(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. बोलीची संरचना अभ्यासणे.
२. बोलीचा समाजभाषावैज्ञानिक दृष्टिकोणातून विचार करणे.
३. बोली-भूगोल ही संकल्पना समजून घेणे.
४. बोलीच्या क्षेत्रीय संशोधनाला गती देणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	बोलींचा क्षेत्रीय - संरचनात्मक व समाजभाषावैज्ञानिक अभ्यास : अ. संरचनात्मक अभ्यास : महाराष्ट्र व बृहन्महाराष्ट्रातील प्रमुख बोलींचा क्षेत्र-अभ्यास, क्षेत्रीय पाहणी, सर्वेक्षण, नमुना संकलन, विश्लेषण, आरेखन व प्रदेशनिश्चिती आ. बोलींचा समाजभाषावैज्ञानिक अभ्यास : बोली अभ्यासाची पारंपरिक दृष्टी, बोलीचे संकलन आणि विश्लेषण, विश्लेषणाची रूढ पद्धत, समाजभाषाविज्ञानातील मूलभूत संकल्पना आणि बोली	१५	१
२.	बृहन्महाराष्ट्रातील – तंजावर, म्हैसूर, गुलबर्गा, हैद्राबाद, थिरुअनंतपुरम, बडोदा, जयपूर, इंदोर, ग्वाल्हेर, झांसी, काशी, बुंदेलखंड, घुमान आणि मराठी भाषकांच्या मध्ययुगीन काळापासूनच्या वसाहतींमधील बोलींचा क्षेत्रीय व समाजभाषावैज्ञानिक अभ्यास : पाहणी, सर्वेक्षण, नमुना संकलन, विश्लेषण, आरेखन व प्रदेशनिश्चिती पुणे, अहमदनगर आणि नाशिक जिल्ह्यातील प्रमुख बोलींची क्षेत्रीय पाहणी, सर्वेक्षण, नमुना संकलन, विश्लेषण व प्रदेशनिश्चिती	१५	१
३.	प्रात्यक्षिक: ऑडिओ-व्हिडीओ तंत्राच्या साहाय्याने भाषिक नमुन्यांचे संकलन व त्यांचे भाषा प्रयोगशाळेत विविध सूत्रांच्या आधारे पृथक्करण. महाराष्ट्र व बृहन्महाराष्ट्रातील प्रमुख बोलींचा क्षेत्र-अभ्यास, क्षेत्रीय पाहणी, सर्वेक्षण, नमुना संकलन, विश्लेषण, आरेखन व बोली नमुन्याच्या आधारे प्रदेशनिश्चिती करणे. बोलीसंदर्भातील विविध लेखक, अभ्यासक व समीक्षक इत्यादींच्या मुलाखती, संवाद व चर्चा यांचे आयोजन करणे.	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. बोलीच्या संरचनेचे आकलन होते.
२. बोलीचा समाजभाषावैज्ञानिक दृष्टिकोणातून अभ्यास होतो.
३. बोली-भूगोल ही संकल्पना ज्ञात होते.
४. बोलीच्या क्षेत्रीय संशोधनाविषयी जिज्ञासा विकसित होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. आळवेकर, एकनाथ : कोल्हापुरी बोली (लेख), भाषा आणि जीवन (बोली विशेषांक, दिवाळी, २०१२), वर्ष -३०, अंक- ४
२. कालेलकर ना. गो. : भाषा, इतिहास आणि भूगोल, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९६४.
३. कालेलकर, ना. गो. : भाषा, बोली आणि लेखन, मौज प्रिंटिंग ब्युरो, मुंबई, १९५४.
४. कालेलकर ना. गो. : भाषा, आणि संस्कृती, मौज प्रकाशन, मुंबई.
५. कालेलकर, ना. गो. : भाषांच्या क्षेत्रमर्यादा,
६. काळे, कल्याण (संपा.) : आधुनिक भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक, संरचनात्मक आणि सामाजिक,

७. काळे, कल्याण/ सोमण अंजली (संपा.) : वर्णनात्मक भाषाविज्ञान, गोखले ए. सोसायटी नाशिक, १९८२.
८. काळे, कल्याण/ शहा मृणालिनी (संपा.) : निवडक भाषा आणि जीवन, मेहता पाब्लि. पुणे, १९९८.
९. कानडे, मु.श्री. (संपा.) : मराठीचा भाषिक अभ्यास : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे.
१०. जोशी, वसंत (संपा.) : भाषा व साहित्य संशोधन खंड पहिला, सु.बा.कुलकर्णी, बोलीभाषांचे संशोधन - निबंध, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे.
११. धोंडगे, रमेश : भाषा आणि भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २००६.
१२. धोंडगे, रमेश : सामाजिक भाषाविज्ञान, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, २०१२.
१३. पाटणकर, जयश्री : सामाजिक भाषाविज्ञान : कक्षा आणि अभ्यास, संदर्भ प्रकाशन, नाशिक, २००५.
१४. पाटणकर, जयश्री (संपा.) : सामाजिक भाषाविज्ञान: कक्षा आणि अभ्यास, संदर्भ प्रकाशन, नाशिक, २००५.
१५. प्रियोळकर, अ. का. : ग्रंथिक मराठी भाषा आणि कोकणी बोली, पुणे विद्यापीठ, पुणे, १९६६
१६. बोरकर हरिश्चंद्र, झाडी बोली, विजय प्रकाशन, नागपूर, १९९८.
१७. बोरसे, दा. गो. : अहिराणी ध्वनिपरिचय, गिरिजा साहित्यभांडार, मालेगाव, १९५७
१८. मांडे, प्रभाकर : सांकेतिक आणि गुप्तभाषा : परंपरा आणि स्वरूप, सविता प्रकाशन, औरंगाबाद, १९८५.
१९. मालशे, मिलिंद : आधुनिक भाषाविज्ञान : सिद्धान्त आणि उपयोजन, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई.
२०. मालशे, मिलिंद / इनामदार, हे. वि. / सोमन अंजली : भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक, पुणे, १९८२.
२१. वऱ्हाडपांडे व. कृ., नागपुरी बोली, इंदिरा, नागपूर, १९७२
२२. वरखेडे, रमेश : समाजभाषाविज्ञान : प्रमुख संकल्पना
२३. तडवी रमजान, 'समाजभाषाविज्ञान आणि तडवी भिल्ल बोलीचा अभ्यास', अथर्व पब्लिकेशन, जळगाव, २०२६
२४. Fishman, Joshua A. : Sociolinguistics-A Brif Introduction, Newbury House Publishers, Massachusetts, 1972.
२५. Labov, William : Sociolinguistic Pattenrs, Basil Balckwell, Oxford, England, 1972
२६. Ralph, Fasold : Sociolinguistics of Society, Basil Balckwell, Oxford, England, 1984.
२७. Ralph, Fasold : Sociolinguistics of Language, Basil Balckwell, Oxford, England, 1990.
२८. Trudgill Peter : Sociolinguistics An Introduction, Penguin Books, 1974.

MARDSE 37 सौंदर्यशास्त्र (Credit:04(T)=4)

उद्दिष्टे :

१. सौंदर्यशास्त्राचे स्वरूप समजावून घेणे.
२. प्रमुख सौंदर्यशास्त्रीय संकल्पना आणि सिद्धांतांचा परिचय करून घेणे.
३. कलानिर्मितीविषयक सिद्धांत समजावून घेणे.
४. कलानुभवाचे स्वरूप समजावून घेणे.
५. कलामूल्यासंबंधी मतमतांतरे जाणून घेणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	सौंदर्यशास्त्र म्हणजे काय? सौंदर्यशास्त्र, साहित्यसिद्धांत आणि समीक्षा	१५	०१
२.	सौंदर्यविधानाचे व सौंदर्यसंकल्पनांचे स्वरूप: कांट (आनन्यसाधारण),	१५	०१

	विटगिन्स्टाईन (कुलसाम्य), गॅली (स्वभावतः वादग्रस्त संकल्पना)		
३.	कला आणि रूप, कला आणि नीती, कला आणि सत्य, निर्मितीसिद्धांत – मार्क्स, फ्रॉइड, युंग अनुभवप्रक्रिया, सौंदर्यसुखवाद, वाचकप्रतिसाद	१५	०१
४.	कलेची स्वायत्तता, कलामूल्ये आणि अन्य मूल्ये	१५	०१

अध्ययन निष्पत्ती (Cos)

१. सौंदर्यशास्त्राचे स्वरूप लक्षात येते.
२. प्रमुख सौंदर्यशास्त्रीय संकल्पना आणि सिद्धांतांचा परिचय होतो.
३. कलानिर्मितीविषयक सिद्धांत लक्षात येतात.
४. कलानुभवाचे स्वरूप समजते.
५. कलामूल्यांसंबंधी मतमतांतरे ज्ञात होतात.

संदर्भ ग्रंथ

१. आचवल, माधव : रसास्वाद – वाङ्मय आणि कला, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई, १९७२.
२. कमलाकर, दीक्षित (संपा.)- मर्ढेकरांचे सौंदर्यशास्त्र पुनर्विचार, युनिव्हर्सल पब्लिकेशन, कोल्हापूर, १९७६.
३. करंदीकर, गो. वि. : परंपरा आणि नवता, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९६७.
४. कविमंडन, भा. ज. : सौंदर्यविचार, मधुराज पब्लिकेशन, पुणे, १९९२.
५. कुलकर्णी, द. भि. - मर्ढेकरांची सौंदर्यशास्त्र : पुनःस्थापना, अमेय प्रकाशन, नागपूर, १९८२.
६. देशपांडे, ग. त्र्यं. - भारतीय सौंदर्यकल्पना
७. नाईक राजीव आणि इतर (संकलन) : सौंदर्यविचार, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई, १९८३.
८. मर्ढेकर, बा. सी. - सौंदर्य आणि साहित्य, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७५.
९. मुक्तिबोध, शरदचंद्र – सृष्टी, सौंदर्य आणि संहित्यमूल्य, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, १९७८.
१०. पाटणकर, रा. भा. - कांटची सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७७.
११. पाटणकर, रा. भा. - क्रोचेचे सौंदर्यशास्त्र, प्राज्ञपाठशाळा मंडळ, वाई, १९७४.
१२. पाटणकर, रा. भा. : साहित्य विचार आणि सौंदर्यशास्त्र, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ आणि मौज प्रकाशन, मुंबई, २००१.
१३. पाटणकर, रा. भा. - सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७२.
१४. पाटील, शरद : अब्राहमणी साहित्याचे सौंदर्यशास्त्र, सुगावा प्रकाशन, पुणे, १९८८.
१५. पाध्ये, प्रभाकर – मर्ढेकरांची सौंदर्यमीमांसा, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७०.
१६. पाध्ये, प्रभाकर – सौंदर्यानुभव, मौज प्रकाशन, मुंबई, १९७९.
१७. बारलिंगे, सुरेन्द्र - सौंदर्याचे व्याकरण, अभिनव, मुंबई, १९७६.
१८. रेगे मे. पुं. : तत्त्वज्ञानाच्या आधारावर मराठी सौंदर्यशास्त्रीय लेखन, (मराठी टीका : वसंत दावतार-संपा.)
इंडियन कमिटी फॉर काल्चरल फ्रीडम, मुंबई, १९९६.
१९. वैद्य, सरोजिनी/ वसंत पाटणकर (संपा.) : द. ग. गोडसे यांची कलामीमांसा, मराठी विभाग, मुंबई
विद्यापीठ व पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, १९९७.
२०. Cooper, David E. Ed., *A Companion to Aesthetics*, Oxford, 1992.
२१. Knox, I. *The Aesthetic Theories of Kant, Hegel and Schopenhauer*, 1958.
२२. Osborne, Harold, *Aesthetics and Criticism*, 1955.

उद्दिष्टे :

१. कालखंडाचा अभ्यास ही संकल्पना स्पष्ट करणे.
२. विशिष्ट कालखंडातील युगधर्माचे आकलन करणे.
३. यादवकाळातील मराठी लेखनव्यवहाराचे परिशीलन करणे.
४. यादवकाळाच्या आधारे नेमलेल्या साहित्यकृती अभ्यासणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	कालखंडाचा अभ्यास : संकल्पना आणि स्वरूप यादवकाळातील सामाजिक, सांस्कृतिक, राजकीय पार्श्वभूमी	१५	०१
२.	अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती १. अमृतानुभव – ज्ञानेश्वर २. रुक्मिणीस्वयंवर – नरेंद्र ३. ताटीचे अभंग- मुक्ताबाई ४. विवेकसिंधू- मुकुंदराज	३०	०२
३.	प्रात्यक्षिक : ऐतिहासिक दस्तऐवज जतन केलेल्या केंद्रास भेट देणे. यादवकालीन साहित्यकृतीचा शोध घेणे. यादवकालीन कालखंडातील भाषा, लिपीचा अभ्यास करणे. शब्दार्थाचा शोध घेणे.	१५	१

* या अभ्यासपत्रिकेत दर तीन वर्षांनी चक्रनेमिक्रमाने यादवकाळ, बाहमनीकाळ, शिवकाळ, पेशवेकाळातील साहित्यकृतींचा कालखंडात्मक अभ्यास केला जाईल.

अध्ययन निष्पत्ती : (Cos)

१. कालखंडाचा अभ्यास ही संकल्पना समजते.
२. विशिष्ट कालखंडातील युगधर्माचे आकलन होते.
३. यादवकाळातील मराठी लेखनव्यवहाराचे परिशीलन होते.
४. यादवकाळाच्या आधारे नेमलेल्या साहित्यकृतीचे आकलन होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. ग्रामोपाध्ये, गं. ब. : मराठी बखर गद्य, व्हीनस बुक, पुणे, १९५२.
२. जोशी, चं. वि व इतर (संपा) : साहित्याचा अभ्यास (र. बा. मंचरकर सद्भाव ग्रंथ), प्रतिमा प्रकाशन, पुणे.
३. जोशी वसंत (संपा.), भाषा व साहित्य : संशोधन, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे, १९८१.
४. देशमुख, उषा (संपा.) : वाङ्मयाच्या कालखंडाचा अभ्यास, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
५. पटवर्धन, वा. ब. : तुकारामांच्या अभंगाचा चिकित्सक अभ्यास, साहित्य अकादमी प्रबंध, मुंबई विद्यापीठ, १९५३.
६. मंचरकर, र. बा. : कालखंडाचा अभ्यास (लेख), अनुष्ठुभ, मे – जून २००४.
७. मंचरकर, र. बा. : धर्मसंप्रदाय आणि मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २०००.
८. माटे, श्री. म. : संत, पंत व तंत, ठोकळ प्रकाशन, पुणे, १९६२.

९. मालशे, स. ग. (संपा.) : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड १, २ आणि ३, म. सा. प., पुणे.
 १०. सरदेशमुख, त्र्यं. वि. : रामदास- प्रतिमा आणि प्रबोध, अस्मिता प्रकाशन, पुणे, १९८४.
 ११. हेरवाडकर, र. वि. : मराठी बखर, व्हीनस बूक स्टॉल, पुणे, १९५६.

MARDSE 39 मराठी भाषा व साहित्याचे अध्यापन (Credit:02(T)+02(P)=4)

उद्दिष्टे :

१. विद्यार्थ्यांमध्ये साहित्याच्या आस्वाद आणि अभ्यासाची क्षमता विकसित करणे.
२. भाषा व साहित्याच्या अध्यापनाची विविध तंत्रे , पद्धती व साधने यांचे उपयोजन करण्याची क्षमता विकसित करणे.
३. साहित्याभ्यासाचे अध्यापनशास्त्रीयदृष्ट्या आकलन विस्तारित करणे.

अभ्यासक्रम:

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	अ. भाषा आणि साहित्याची अध्यापनप्रक्रिया : संकल्पना आणि स्वरूप आ. भाषा आणि साहित्याच्या अध्यापनप्रक्रियेतील विविध सहभागी घटक इ. साहित्य-अध्यापनविषयक विविध भूमिकांचा परिचय ई. अध्यापनाच्या विविध पद्धती व माध्यमे उ. भाषा आणि साहित्य-अध्यापनाची पूर्वतयारी व कौशल्ये ऊ. अध्यापन आणि मूल्यमापन तंत्रे	१५	१
२.	पदवी व पदव्युत्तर स्तरावरील भाषा आणि साहित्य-अध्यापन : अ. साहित्यप्रकारांचे अध्यापन आ. वाङ्मयीन संहितांचे अध्यापन इ. वाङ्मयेतिहासाचे अध्यापन ई. साहित्यसिद्धांत व समीक्षेचे अध्यापन उ. भाषा-साहित्याचे अध्यापन व संशोधन	१५	१
३.	प्रात्यक्षिक : विविध अध्यापनपद्धतींच्या नमुन्याचे संकलन, निवडक अध्यापन पद्धतीचे प्रत्यक्ष अध्यापनात उपयोजन. भाषा व साहित्याच्या अध्यापनाचा कार्यानुभव. अध्यापनात ई-साधनांचे प्रात्यक्षिक.	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती : (Cos)

१. विद्यार्थ्यांमध्ये साहित्याच्या आस्वाद आणि अभ्यासाची क्षमता विकसित होते.
२. भाषा व साहित्याच्या अध्यापनाची विविध तंत्र आत्मसात होते.
३. अध्यापन पद्धती व साधने यांचे उपयोजन करण्याची क्षमता वृद्धींगत होते.
४. साहित्याभ्यासाचे अध्यापनशास्त्रीयदृष्ट्या आकलन होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. दावतर, वसंत : मराठीचे शिक्षण, लोकवाङ्मयगृह प्रकाशन, मुंबई, २००१.
२. नाईकवाडे राजेंद्र : मराठी अध्यापनाची विचारसूत्रे, विजय प्रकाशन, नागपूर, द्वि. आ., २०२०.
३. पुंडे, द. दि./ गिंडे, वा. पु. वाङ्मयाचे अध्यापन,
४. मंचरकर, र. बा. : वाङ्मयाचे महाविद्यालयीन अध्यापन, सौरभ प्रकाशन, कोल्हापूर, १९८७.
५. NCERT, School Education in India – Present Status and Future Needs, New Delhi.

६. NCERT, Teacher and Education in Emerging India Society, New Delhi.
७. Richards Jack & Rodgers T.S. : Approaches and Methods in Language Teaching, Cambridge University Press, 1995.
८. Widdowson, H. G. Stylistics and the Teaching of Literature, Harlow, 1975.

MARDSE 40 वाङ्मयीन चळवळी (Credit:04(T)=4)

उद्दिष्टे :

१. वाङ्मयाची संकल्पना समजून घेणे.
२. वाङ्मयीन चळवळींची पार्श्वभूमी अभ्यासणे.
३. वाङ्मयीन चळवळीतील साहित्याची वाटचाल तपासणे.
४. वाङ्मयीन चळवळीतील साहित्याची कारणमीमांसा अभ्यासणे.

अभ्यासक्रम :

अ. क्र.	अभ्यास घटक	तासिका	श्रेयांक
१.	वाङ्मयाची संकल्पना . वाङ्मयीन चळवळींची पार्श्वभूमी . वाङ्मयीन चळवळीतील साहित्याची वाटचाल	१५	१
२.	वाङ्मयीन चळवळी, मुस्लिम, आदिवासी, स्त्रीवादी, दलित, जनवादी, लघुनियतकालिक,	१५	१
३.	अभ्यासासाठी नेमलेल्या साहित्यकृती आदिवासी साहित्य संस्कृती आणि चळवळ - वाहरू सोनवणे निळी पहाट – रा. ग. जाधव बाभळीच्या बाया- वनश्री वनकर विंचवाचं तेल – सुनीता भोसले	३०	२

अध्ययन निष्पत्ती : (Cos)

१. वाङ्मयाची संकल्पना समजते.
२. वाङ्मयीन चळवळींची पार्श्वभूमी लक्षात येते.
३. वाङ्मयीन चळवळीतील साहित्याची वाटचाल लक्षात येते .
४. वाङ्मयीन चळवळीतील साहित्याची कारणमीमांसेची ओळख होते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. खोले, विलास चौकट, जुलै १९९१
२. नेमाडे, भालचंद्र : टीकास्वयंवर, साकेत प्रकाशन : औरंगाबाद, १९९०
३. पाटणकर, रा. भा. कमल देसाई ह्यांचे कथाविश्व, मौज प्रकाशन : मुंबई, १९८४
२. केळकर, मीना भारतीय स्त्री संकल्पना आणि प्रतिमा, निमित्त प्रकाशन, पुणे, १९९०.
३. खांडगे, मंदा व इतर स्त्रीसाहित्याचा मागोवा, खंड १, २ आणि ३ साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ, पुणे, २००२.
४. खांडगे, मंदा, (मिरजकर निशिकांत) व इतर : भारतीय भाषांतील स्त्रीसाहित्याचा मागोवा. (१८५० ते २०००) खंड १ आणि २, साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ, पुणे, २००७.
५. गोखले, करुणा : बाईमाणूस, राजहंस प्रकाशन, पुणे, २०१०.

६. भागवत, विद्युत (संपा.) – भारतातील समकालीन कळीचे प्रश्न : स्त्रीवादी चर्चाविश्वाचा आढावा. स्त्रीवादी अभ्यास केंद्र पुणे, २०००.
७. रानडे, प्रतिभा स्त्री प्रश्नांची चर्चा : एकोणिसावे शतक, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे, २००५.
८. रेगे, शर्मिला व इतर स्त्रीप्रश्नांची गुंतागुंत, व्हीएके प्रकाशन, मुंबई, १९९८.
९. शिंदे, ताराबाई स्त्री- पुरुष तुलना, रघुवंशी प्रकाशन, १९८४.
१०. साने, गीता : भारतीय स्त्रीजीवन, मौज प्रकाशन, मुंबई, ति. आ. २०१०.

MARRP 02

संशोधन प्रकल्प

(Credit: 06 (P) = 6)

उद्दिष्टे :

१. संशोधन प्रकल्प आराखडा, संशोधन प्रकल्प यांचे स्वरूप स्पष्ट करणे.
२. साहित्य आणि भाषेतील संशोधन व्यवहाराचे स्वरूप ध्यानात घेणे.
३. साहित्याभ्यासातील संशोधनाचे महत्त्व लक्षात घेणे.
४. विद्यार्थ्यांच्या संशोधनदृष्टीचा विकास करणे.
५. प्रबंधलेखन आराखडा तयार करणे.

प्रथम सत्रात साहित्यसंशोधनाचा परिचय झाल्यानंतर प्रत्यक्ष संशोधन प्रकल्प तयार करणे. / क्षेत्रीय अभ्यास संशोधन प्रकल्प तयार करणे. / कला, साहित्य आणि संस्कृती या क्षेत्रातील नामवंतांच्या दोन दीर्घ मुलाखती. / सर्जनशील संहितालेखन (कथा, कादंबरी, नाटक, कविता, आत्मकथन, प्रवासवर्णन, ललितलेखन, वैचारिक लेखन इ. अनुषंगाने संशोधन प्रकल्प किमान ७०-१०० पृष्ठांत लिहिलेला असावा.)

१. मार्गदर्शकांशी चर्चा करून विषय निवड करणे.
२. संशोधन आराखडा तयार करणे.
३. संशोधन आराखडा सादर करणे.
४. प्रत्यक्ष संशोधन प्रकल्प तयार करणे.
५. संशोधन प्रकल्प सादर करणे.

अध्ययन निष्पत्ती : (Cos)

१. संशोधन प्रकल्प आराखडा, संशोधन प्रकल्प यांचे स्वरूप समजते.
२. साहित्य आणि भाषेतील संशोधन व्यवहाराचे स्वरूप लक्षात येते.
३. साहित्याभ्यासातील संशोधनाचे महत्त्व लक्षात येते.
४. क्षेत्रीय संशोधन प्रकल्प, मुलाखती, सर्जनशील लेखन यांची ओळख होते.
५. प्रबंधलेखन आराखडा तयार करू शकतील.

**_*_*_*_*_